شیرازنامه

تالیف
ابو العباس احمد بن ابی الخیر زرکوب شیرازی
در حدود سنه ۷۳٤ هجری

بتصحیح واهتمام
بهمن کریمی — لیسانسیه در ادبیات
با مقابله از روی پنج نسخه قدیمی

بسرمایه کتابخانه های احمدی ومعرفت شیرازي

طهران
۱۳۱۰ — ۱۳۵۰

مطبعه «روشنائی»

به پیشگاه دوست عزیزم حضرت آقای ارام

تقدیم مینمایم

بهمن کریمی

بسم الله الرحمن الرحیم

و به نستعین

سروکار ادبا و متأدبین در انشاء رسائل و تحریر مقالات و مقامات ادبیه تا چندی پیش با نوشته‌ها و آثار اساتید مسلم فن بود که داد سخن را داده و آنطور که باید و شاید و قانون ادبیت اجازه میدهد در مسائل ورود و خروج میکرده اند تا آنجا که روایت میکنند از مرحوم **قائم مقام** که هر آنگاه در طبع سرشار و کلك گهربار خویش فتوری یا سستی مشاهده میکرده درگلستان شیخ اجل تفرجی می نمود و بچیدن و بوئیدن گای از آن تر دماغ میشده و اینهمه گوهرهای گرانبها را از خود بیادگار گذاشته است. از طرف دیگر چون زبان پارسی خوب باید آمیخته با عربی شده نازك کاریها و لطائف ادبیه هر دوزبان را توام کرده است . اساساً ادبیات بعد از اسلام رنك مخصوصی بخود گرفته و زیبائی و ظرافتی پیدا نموده است که نه در ادبیات عرب بتنهائی و نه در ادبیات فارسی قبل از اسلام شاید یافتن نظیر آن میسر نشود از این نظر بالضروره سالکین طرق ادب را از همان اوائل عادت بر این بوده است که ادبیات عرب را بخوبی فرا گیرند و حتی ضبط کردن و بخاطر سپردن مفردات لغویه که کار بسیار مشکل و در بادی نظر لغو بنظر میرسد یکی از وظایف اولیه و حتمیه کسی بوده است که میخواسته سری در میان سرهای فضلا بلند کند و در محاورات ادبی اظهار نظری نماید.

از چند سال باینطرف که پای جوانها بفرنگستان باز شده و ادبیات

اروپائی که آن نیز در محل خود ستودنیهای بسیار دارد در خلال ریشه های کهن ادبیات کنونی ماریشه دوانیده است اوضاع ادبی رنك دیگری بخود گرفته وغالب از نویسندگان که خیرهٔ رنك وجلای ظاهری قسمت تازه وارد شده بمضمون (**واكل جديد لذة**) بقدری مست این لذت شدند که نزدیك بود یکسره ریشه قدیمی واصلی و مقدس خودرا بخاطر رشد این شبه ریشه جوان قطع نمایندغافل از اینکه اگر نوشتهٔ **و یکتور هوگو یاشکسپیر** یا **گته** و نظایر آن از نظر اخلاقی و روحی که جنبه بین المللی را دارد حائزاهمیت است ده چندان از نظر الفاظ همان زبانیکه در آن نوشته شده است حائز اهمیت و جالب توجه میباشد گرچه از نظر های اخلاقی و روحی نیز بواسطه مغایر بودن اوضاع و احوال جغرافیائی و مدنی و دینی نیزغالب تشبیهات و استعارات و کنایات و گوشه های لطیف موجود در سایرالسنه که باتکلف بفارسی نقل میشود بیمزه و ناهنجار و ثقیل میگردد باز مددخدائی بود که مستشرقین را بفکر احیاءاثار متقدمین این کشور انداخت یا پاکیزگی طینت خود این جوانان یا هر دو علت تواماً تاثیر کردند بالاخره تازه تازه می بینیم در گوشه و کنار طالبینی برای مطالعه و نشر اثار بزرگان مشاهده میشوند و کم کم از انتشارترجمه های خالی از هر لذت و ذوق اجنبی کاسته شده بر عدد نشرات اساسی بزبان فارسی چه در موضوعات حکمتی و فلسفی و عرفانی و چه در موضوعات ادبی محض افزوده میشود و سبك چیز نویسی از آن ابتذال و هرج و مرج می توان گفت بخواست خدا تا چندی دیگر خارج شده بر مجرای ادبی واصلی

خویش باز گشت خواهد نمود . در این صورت برای توسعه میدان جولان متذوقین و متنوع ساختن منابع ادبی لازم است هر کس بقدر سهم خویش در نشر و اشاعه کتب قدیمه که در زوایای فراموشی زیر گرد غربت چندین قرن مدفون شده اند از کمك و مساعدت لازم دریغ ندارد تا مگر این گنجینه های نفیس که از دستبرد حوادث ایام و فتنه حملات عالم گیر ادب بر بادده **مغول، تیمور، افغان** بر کنار مانده است مجدداً در دسترس قرار گیرد وزبان فارسی منحط امروزی رونق شایان خویش را اخذ نماید.

من بنده نگارنده این اوراق در یکسال قبل که برای تدریس ادبیات بشیراز رهسپار شدم ازهمان ابتدا همت گماشتم کهوسائل طبع **شیرازنامه** را که برحسب اظهار غالب اساتید خودم و فضلای طهران و شیراز از کتب نفیسه است فراهم سازم و نسخه هائی را که در شیراز سراغ کردم چون منحصر بدست چندنفر بود که ازفروختن آن امتناع داشتند و باعدم سابقه اشنائی بسهولت عاریه کردن آنها هم میسر نمیشد تنها باستظهار رئیس محترم ادب دوست معارف فارس حضرت آقای میرزا ابوالقاسم خان فیوضات ادام‌الله تاییداته‌العالی موفق شدم نسخ موجوده را دردسترس داشته باشم و از این حیث وسایر تشویقها ومساعدتهائیکه نسبت به بنده فرموده اند همیشه سپاسگزار ایشان می باشم

آقای بهشتی منشی محترم اداره معارف فارس کهازفضلای شیراز هستند در تحمل زحمت مقابله و تا اندازه اختیار صحیح از سقیم نسخ کمك شایانی به بنده نمودند واز ایشان صمیمانه تشکر میکنم

از میان نسخه هائی که بوسیله آقای رئیس معارف از صاحبانشان امانت

گرفته شده بود نسخه آقای شعاع الملك را که از شعرای طراز اول شیراز بلکه ایران بشمار و مقام ادبی ایشان منکری ندارد مأخذ قرار دادم ،

معزی‌الیه کتابخانه مفصلی دارند که محققاً کتابهای خطی ایشان چه از حیث قدمت و چه از حیث اهمیت موضوعات بنهایت درجه قابل توجه ومداقه فضلاست وغالب ارباب ادب که بشیراز آمده‌اند برای یکدفعه هم که بوده از زیارت و باز دید نسخه های نفیس ایشان توشه گرفته اند :

« این نسخه بیست و چهار سال قبل یعنی سنه ۱۳۲۶ هجری نوشته شده و چون دونفر از اساتیدادب مانند مرحوم فرصت الدوله و مرحوم‌میرزاابراهیم‌ادیب بمعیت آقای‌شعاع‌الملك‌ازمقابله و بتصحیح با چندین‌نسخه موجود آنرا تدوین کرده‌اند اهمیت خاصی دارد »

نسخ دیگری که با این نسخه بوسیله بنده نگارنده برابری شده : اولا نسخه آقای میرزاخانی شیبانی است

« که‌تقریبا هشتادسال قبل یعنی درسنه ۱۲۸۸ هجری نوشته شده»

ثانیاً نسخه آقای میرزامحمد جواد کمپانی است

«که درسنه ۱۲۷۹ هجری یعنی ۷۲ سال قبل تحریر یافته است »

ثالثاً نسخه آقای حقیقت اردکانی که چون ابتدا و انتها ندارد نمی توان سال قطعی برای‌تحریر آن معین نمود ولی ازسبك عبارت وشیوه خط معلوم میشود که باید خیلی‌قدیمی تر ازسه‌نسخه مذکوره‌درفوق باشد .

پس ازطبع چندین‌جزو کتاب دوست عزیزم فاضل محترم آقای میرزا احمد خان ارام نسخه قدیمی که تقریباً درحدود ۸۰۰ هجری تحریر یافته بود در شیراز بدست آورده و برای این بنده بطهران فرستادند

و حضرت استادی آقای میرزا عباسخان اقبال آشتیانی نیز بر بنده لطف فرموده نسخه نفیسی که در دسترس خود داشتند باین بنده مرحمت فرمودند پس از برابری این دو نسخه باز اغلاطی چند در اوراق چاپ شده ظاهر گردید این بود که برای اطمینان بیشتر از چهارده جزوه چاپ شده صرف نظر کردم و ضررش را شخصاً متحمل شدم و از نو بطبع آن پرداختم

در ضمن برابری و مقابله این پنج نسخه با یکدیگر عباراتی بس ناسالم بنظر رسید که نساخ ومحررین بقدری در آن عبارات تحریف وتصرف نموده بودند که جز بحال خود واگذاشتن آن چاره نبود باین لحاظ ما هم از تصحیح آن عبارات صرف نظر نمودیم وبقیه را بذوق خوانندگان محترم واگذار میکنیم با اینهمه ادعا ندارم که این نسخه چاپ شده از هر حیث غیر قابل انتقاد باشد والبته چه در ضمن طبع وچه در ضمن تصحیح ممکن است اغلاط یا اصلاحات لازمی از نظر محو شده باشد و یا اساساً دراختیار و تمیز صحیح از سقیم بدسلیقگی بکار رفته باشد وتنها نظر اغماض آقایان محترم شامل حال این بنده ضعیف خواهد شد،

برای اینکه ذهن خوانندگان محترم برای درك مندرجات کتاب شیراز نامه حاضرتر گردد بی‌مناسبت ندیدم مختصری راجع باحوال مولف و تاریخ اتابکان که در این تألیف مذکور افتاده و همچنین راجع بتصوف و متصوفه که تاریخی از مشایخ شیراز آنان در شیراز نامه قلمی شده است بطور خیلی مختصر در ابتدای کتاب بعنوان مقدمه ذکر نمایم

و البته درآوردن این مقدمه بیشتر نظر بروشن شدن مندرجات شیراز نامه است و نگارنده را تألیف تاریخ اتابکان یا ایراد شرح مبسوط و مفصلی از تصوف وبزرگان درسر نیست وبهمین بیان حال عذر نقایص موجوده در مقدمه را از مطالعه کنندگان محترم می خواهد .

مولف شیراز نامه

اصل و نسب ـ راجع باصل و نسب و سال تولد و وفات مولف کتاب **شیراز نامه** در هیچیك از تذکر ها اشارتی دیده نشد فقط در کتاب **هزارمزار** شرح بسیار مختصرے در باب جد مولف **زرکوب** ایراد میکندو **ریو** (Rieu) در فهرست خود از روی خود کتاب شیراز نامه چند جمله استنباط نموده و مطلب آنرا بیان می نمایداماخود **احمدبن ابی الخیر** در چند جا از کتابش نام خود و پدر و جد مادری و سال تولد و علت تالیف کتاب و میزان معلومات و کمی از مسافرتش را با چند جمله شروع و ختم می نماید وما دراینجا یکی یکی اقوال خود او را ذکر نموده و از آن نتایج حاصله را اتخاذ میکنیم . مثلا در ذکر اسم پدرش در چند جای کتاب **شیرازنامه** صریحاً اشاره کرده و اسم میبرد چنانکه در ابتدای کتاب میگوید:

« **یقول الفقیر الی الله تعالی ابوالعباس احمدبن ابی الخیر الملقب بالمعین المشتهر جده الاعلی بشیخ زرکوب الشیرازی اصلح الله شانه و اماطه عما شانه** »

ودرجای دیگر در شرح حال ابوعبدالله **محمدبن عبدالرحمن المقاریضی** گوید ،

« **ازپدرم شیخ الاسلام شهاب الدین حمزه زرکوب شیرازی شنیدم که اونیزاز علی بن برغش روایت کرد که میگفت هر کس ازروی اعتقادحاجتی از محمدبن عبدالرحمن بخواهد حاجت او برآورده خواهد شد** »

و در نسب خود از طرف مادر در ضمن حکایتی از شیراز نامه‌اسم میبرد و می گوید

« **سعدالدین‌محمد بن مظفر روز بهان جد مادری اوست وسال تولدروز بهان را سنه ۶۲۷ هجری و سال وفاتش را سنه۶۸۱ هجری‌ذکر میکندپس می توان‌حدس زد که‌در سنه ۶۸۱ احمدبن ابی الخیر حیات داشته است** »

روزبهان در سنه۶۸۱وفات نموده‌و پس از او پسرش **افصح‌المتکلمین فرید الملة والدین عبدالودود** قائم‌مقام اوشد و اظهار میدارد که :

« **حالیه هم او مقتدا و شیخ‌الاسلام بزرگ شیراز است** »پس‌از اینجا معلوم میشود که **ابی الخیر** زمان **عبدالودود** را درك کرده و او را در سنه ۶۸۱که بعد از پدرش شیخ الاسلام شده‌دیده بنابراین مدعی باید قبول کرد که **احمد بن ابی الخیر** در این زمان مسلماً شخصی ۱۰ الی ۱۲ ساله بوده که می توانسته است در هنگام شیخوخیت آن‌ایام را بخاطر آورد زیرا خاطرات طفلی را تا بیش از ده سالکی نمی توان بیاد آورد و فقط گرده از آنها در نظر مجسم‌است ومی توان گفت که بکلی‌آن خاطرات محو شده وازیاد رفته است .

احمدبن ابی‌الخیردر ذکر شرح حال‌طبقه ششم ازمتن همین‌کتاب راجع بعلما بشرح حال خود می‌پردازدو صریحاً اظهار میدارد که من در خدمت‌آن‌طبقه از علما بتحصیل مشغول‌بودم واز ایشان‌استفاده‌های بسیارنمودم و مامن‌باب مثال شرح حال چند نفر از علما راباختصار

در اینجا نقل میکنیم تا کمی از تاریخ حیات مولف روشن شده باشد،

در شرح حال محمد صفی گوید :

« کتاب کنز خفی ازمصنفات جد بزرگوارش صفی الدین عثمان کرمانی را درخدمت او خوانده‌ام و بعضی‌قسمتهای کتاب‌مصابیح رابقراءت و برخی دیگر را بسماع در حضرتش استفاده‌کرده ام و اظهار میدارد که در سنه ۷۲۰ هجری فوت نموده وقبرش را نیز معین میکند »

و در شرح حال ابو سعید محمدالسیرافی گوید :

«کتاب توضیح‌کشاف را استماع از آن حضرت‌کرده ام وکتاب مفتاح العلوم فی المعانی و البیان تمام درحضرتش خوانده‌ام و او در سنه ۷۲۱ هجری بجوار رحمت حق پیوست و قبرش زیارتگاه است»

در شرح حال ابراهیم زنجانی گوید :

« تاریخ منهاج و طوالع را از اول الی آخر در حضرت او خوانده ام و او در سنه ۷۲۲ عزیمت سفر دریا کرد و در شهر دلّی با دلی پر حسرت جهان را وداع گفت »

و در شرح حال عبدالرحمن علی بزغش گوید ،

«بعضی‌قسمت‌های کتاب‌عوارف‌رادرتاریخ۷۱٤ درحضرتش خواندم وبخط مبارك اواجازه اجتهاد حاصل نمودم وفات اورا در سال ۷۲٤ اسم میبرد»

و در شرح حال منصور بن‌مظفر اشاره میکند،

« کتاب صحیح بخاری را نزد او قرائت کردم و از خدمت او

استفاده بسیار بردم و کتاب مصابیح را از اول الی آخر نزد او خوانده و اجازه اجتهاد درجه اول از او حاصل نمودم واین شیخ در سنه ۷۳۳ وفات یافته و قبرش را نیز معین میکند »

در شرح حال علی بن مسعود گوید :

« بکرات بشرف صحبت مبارکش استسعاد نمودم و استفاده کاملی از کلماتش کردم و احادیث نبوی و تاریخ مشایخ در خدمتش در کتابی جمع نمودم و در سنه ۷۱۷ در کازرون در خدمتش درك فضائل میکردم و در سنه ۷٤٥ در کازرون در خانقاهی که موسوم بان حضرت است وفات نمود و قبر مبارکش اکنون زیارتگاه سالکان وصدیقان روی زمین است »

پس از این بیانات معلوم‌شد که **احمدبن ابی‌الخیر** تقریباً ۱۰ الی۱۲سال قبل از سنهٔ ٦۸۱ متولد شده و تا سنهٔ ۷٤٥ که خود ذکر میکند ازاو اطلاع داریم و با در نظر گرفتن چند سالی هم که بظن غالب بعد از تالیف کتاب و سنهٔ ۷٤٥ زنده بوده است عمر تقریبی اودرحدود ۹۰ سال خواهد بود .

از قرائنی که از کتاب شیراز نامه بدست میاید معلوم میشود که تحصیلات او در نزد اشخاصی که در فوق ذکر شان گذشت قبل از سنهٔ ۷۳٤ (یعنی قبل‌از تألیف کتاب شیراز نامه و سفر ببغداد) بوده است زیرا اوچنانکه اشاره میکند آخرین سال مجلس درسش‌را در سنهٔ ۷۲۱ اسم میبرد. در مسافرت کازرون احمدبن ابی الخیر مسافرت و جهانگردی بسیار کرده و اغلب نقاط فارس را گردش نموده و دیده است و سفری‌هم چنانکه شرحش در بعد بیاید ببغداد کرده و علت تألیف این کتاب هم مسافرت او ببغدادبوده است.

این شخص بجز **شیرازنامه** تألیفات دیگری نظماً و نثراً داشته که

سفانه‌از بین رفته و اثری هم از آنها باقی نمانده و تذ کره نویسان
اسمی از آنها ذکر ننموده اند ولی خودش در ضمن این کتاب
نها اشاره میکند، مثلا **کامل التواریخی** بخودش نسبت میدهد که
ون در دست نیست از مضمونش هم اطلاعی در دست نداریم گذشته
این شاعر هم بوده و شعر می سروده است و در این کتاب چند
اشعاری ذکر کرده و بخود نسبت داده است مثلا در صدر کتاب
ای فاتحه اشاره میکند

نکه بتدبیر کار سازی دولت — قاعدهٔ نونهاد جود و کرم را
بیت او همچوخاك راه‌شمرده — حاصل کیخسرو وخزانهٔ‌جم‌را
کندآثار دوستکامی جودش — ازدل‌درویش بیخ و ریشهٔ غم‌را
ز بسر سفرهٔ مکارم او کس — پر نکند لقمه نیاز شکم را

شیراز نامه و علت تألیف آن

انکه خود مولف گوید مدتی که دربغداد سکونت داشته روزی در
لس جمعی از دوستان حاضر بوده و از هر دری سخن بمیان
مده است اتفاقاً درضمن صحبت یکی از ایشان مزایای بغداد را
نظر سایرین جلوه گر میسازد و بذم شیراز میپردازد و درضمن
تاب **بغدادنامه** را که تالیف یکی از حضار بوده بنظر ابوالعباس
ساند و او تصمیم میگیرد که کتابی در اوصاف شیراز برشتهٔ
ف آورد پس از مراجعت از بغداد بشیراز کتاب **شیرازنامه** را
نهج **بغدادنامه** تالیف می نماید مشتمل برخصوصیات و مزایای
از مانند خصوصیات ومزایای بغداد.
ته‌ای که شایسته است طرف توجه ادبا وخوانندگان لرام قرار

گيرد مقايسه صاحب اين كتاب (**احمدبن ابي‌الخير**) و صاحب المعجم (**شمس قيس رازي**) و صاحب كتاب گلستان (**شيخ سعدي**) وصاحب تاريخ‌وصاف‌الحضرة (**عبدالله‌بن‌فضل‌الله**) ميباشدأين چهار نفر در صورتيكه همه در يك عصر يا بچند سال فاصله ميزيسته اند ابداً اسمي از يكديگر در نوشتجات خود ياد نكرده اند و چون مقايسه اين چهار نفر با يكديگر از بحث ماخارج است فقط بمقايسه صاحب تاريخ شيراز نامه با سه نفر ديگر اكتفا ميكنيم

احمد بن‌ابي الخير با اينكه ٤٠ الى ٥٠ سال بعد از شيخ سعدي كتاب خود را تأليف نموده و از بعضي مشايخ قبل از سعدي و زمان او وبعد از اورا اسم‌برده و از بعضي از امراء زمان سعدي ذكري بميان آورده ابداً از شيخ سعدي سخني نگفته در صورتيكه سعدي همان امرا و بزرگاني‌را كه ابن ابي‌الخير اسم ميبرد ميستايد مثلا درمدح انكيانو از امراء مغول مي گويد :

بس بگرديد و بگردد روزگار　　　دل بدنيا در نبندد هوشيار

. . . .

و باز در مدح شمس‌الدين حسين اشاره ميكند

هر كه برخود نشناسد كرم بار خداي

دولتش دير نماند كه كفور است و كنود

وراجع بابو بكرسعد گفته :

براه تكلف مرو سعد يا　　　اگر صدق داري بيار و بيا

تومنزل شناسي‌و شه راه‌رو　　　تو حق گوي‌وخسرو حقائق‌شنو

ازطرف ديگر نمي توان‌انكار كرد كه سعدي ٥٠ سال پس از فوتش صيت فضائل و كمالات اودر جهان آنروزي منتشر نشده باشدچون

خود شیخ در چندین جا از گلستان و بوستان نظماً و نثرا خود را
ستوده و اظهار میدارد که در زمان حیاتم مرا اشتهار وصیت فضائل
تا اقصی بلاد رفته بود مثلا می گوید :

**(ذکر جمیل سعدی که در افواه عوام افتاده وصیت سخنش که
در بسیط زمین رفته وقصب الجیب حدیثش که چون شکر میخورند
و رقعهٔ منشاتش که چون کاغذ زر میبرند بر کمال فضل وبلاغت
و حمل نتوان کرد)**

قصد سعدی و همام که اغلب تذکره نویسان بدان اشاره کرده اند
جای انکار نیست و باز او گوید :

همه گویند و سخن گفتن سعدی دگر است . . . .. .

دلیر آمدی سعدیا در سخن . . . .)

سعدی اندازه ندارد که چه شیرین سخن است . . . . : . .

مردم همه دانند که در نامه سعدی مشکی است که در نامهٔ عطار نباشد)

اینهمه جای تعجب است که چرا احمد بن ابی الخیر از سعدی اسم
برده است

در باب ابن ابی‌الخیر می‌توان گفت که چون او در کتابش از بزرگان
متصوفه اسم می برد شاید سعدی بدان پایه نرسیده باشد تا ازاو ذکری
میان آید اما جای این صحبت هست که آیا شعری هم نمی توانست از او
بسبیل شاهد مثال و شیرینی کلام در کتاب خود ایراد نماید ولی
راجع بمؤلف وصاف والمعجم جز بی انصافی اندو نسبت بشیخ ما چیز
دیگری نمی توان تصور کرد زیرا این دو از شعرائی اسم برده و از
آنها اشعاری ذکر نموده اند که در مقابل سعدی نسبت قطره بدریاست
بنابر این بجز داشتن غرض و حسادت علت دیگری را در این مسامحه
غفلت نمی توان جست .

— فارس —

در این فصل صحبت و گفتگوی ما ازفارس و شیراز و توابع و بقا
و مدارس ومحلات و دروازه های آن خواهد بود اما این مبحثی بسیا
مفصل و کلام را بطول می انجاماند این بنده تنها برای روشن شد
مطلب کتاب شیراز نامه مختصری از آن مفصل برشتهٔ تحریر می آور
تا اگر وقتی بدست آوردم تمام گوشه های این مقدمه را بطور تفصیا
در حاشیه ای ایراد خواهم نمود ،

عرض شیراز بیست و نه درجه و سی و شش دقیقه وطول آن از گر
نیچ پنجاه و دو درجه و چهل و سه دقیقه .

قبل از اسلام چنانکه در شیراز نامه ذکر افتاد مملکت فارس را به پن
بهر منقسم کرده و هر بهری را **کوره** یا **خوره** میگفتند بترتیب ذیل
اول کورهٔ اردشیر پایتخت آن جور که فیروز آباد کنونی است
دوم کورهٔ استخر پایتخت آن استخر که حالیه زمینهای آن اطراف ر
مرودشت مینامند و خرابه های تخت جمشید درآنجا واقع است .
سوم کورهٔ داراب کرد پایتخت آن شهر داراب که بکلی ویران شد
ولی یکفرسخ در شمال آن شهری ساخته اند وداراب معروف گردید
(این داراب با داراب قدیمی فرق دارد)
چهارم کورهٔ شاپور پایتخت آن شاپور که خراب و خرابه های آ
امروز در سه فرسخی شمال قصبهٔ **کازرون** افتاده .

پنجم کورهٔ قباد پایتخت آن شهر ارّکان که اعراب ارّجان میگفتند ول
بکلی خراب گشته ودرنیم فرسخی آن شهر بهبهان را آباد نموده اند
بعد از استیلای عرب بر ایران و خرابی شهر ها و از بین رفتن آ

وگذشتن مدت مدیدی فارس را بچهار قسمت منقسم کردند :
اول شبانکاره طول آن ۸۰ فرسخ و عرضش ٤۰ فرسخ ازطرف مشرق و شمال محدود بـه نواحی بلوچستان و بلوك جیرفت وسیرجان وشهر بابك کرمان و بلوك بوانات از مغرب بسروستان و فسا و جهرم و از جنوب بلارستان و اکنون بچند بلوك منقسم است مانند : اصطهبانات، نیریز، داراب. رونیزسبعه. رودان احمدی، بشاگرد وغیره پایتخت آن شهرایگ که اعراب ایج گفتندی اما این شهر ازبین رفته واصطهبانات در چهار فرسخی این شهر بنا گردیده است پیش از این شبانکاره معروف بوده چنانکه در شیرازنامه هم ازشبانکاره وبلوك آن صحبتی بمیان آمده ولی امروز کمتر اسم شبانکاره برده میشود.
دوم ناحیهٔ فارس طول آن ۱۲۵ فرسخ و عرضش ۹۰ فـرسخ پایتخت آن شیراز.
سوم ناحیهٔ کوه کیلویه طول آن ٦٥ فرسخ و عرضش ٤۰ فرسخ.
چهارم لارستان طول آن ۹۰ فرسخ وعرضش ٥۰ فرسخ.
پایتخت تمام مملکت فارس (قبل ازاسلام هر پنج کوره و بعد از اسلام هرچهار ناحیه) استخر بوده است ولی اکنون پایتخت فارس شهر شیراز است.
بگفتهٔ عموم مورخین و حتی صاحب کتاب شیراز نامه در سنهٔ ٧٤ هجری محمدبن یوسف ثقفی برادر حجاج بن یوسف در نه الی ۱۰ فرسخی جنوب استخر شهر شیراز را بنیاد ساخت و روز بروز بر اهمیت آن افزود تا آنکه بیشتر مردم استخر جلای وطن کرده و در شیراز مقیم شدند در سال ۳٦۳ جای بر مردم چنان تنگ شد که امیر

عضدالدوله در بیرون درب سلم شهری از نو بنا کرد و آنرا کرد خسرو نام نهاد (کرد بمعنی شهر است) و بازار آنرا سوق‌الامیر می گفتند در این کتاب که بین سال ۷۴۳ - ۷۴۴ تألیف شده میگوید اثری از آن باقی نیست ولی حالیه دهات پائین آنرا شیب بازار گویند.

در سال ۴۳۶ امیرابوکالنجار بن امیر ابو شجاع سلطان‌الدوله خرابه‌های استخر را هموار کرد و در آنجا زراعت بر قرار نمود در آن زمان اثری از آن‌شهر جز تخت جمشید نماند در این سال ابوکالنجار باروئی بر شیراز ساخت.

در سال ۵۷۵ اتابك تکله تجدید باروی شیراز نمود و صاف گوید در زمان غازان خان بالتماس اهالی باروئی بر شیراز ساختند و بردورش خندقی حفر کردند (۷۰۱ - ۷۰۲).

درسال ۷۲۵ بفرمان سلطان شاه محمود انجو والی فارس تجدید باروئی کردند.

در سال ۷۶۷ برج و باروی شیراز بفرمان شاه شجاع مرمت جدیدی شد.

درسال ۸۰۴ میرزاپیر بداق والی فارس پسر امیر جهانشاه قراقیونلو باز تعمیری در برج و باروی شیراز بعمل آمد.

در سال ۱۰۶۲ نواب صالح خان ازجانب نواب شاهرخ شاه نادری والی مملکت فارس بسیاری از بقاع و مدارس و مساجد و مساکن شیراز را معین کرده باروئی بر گرد آن کشیدند.

درسال ۱۱۸۰ که نواب کریم خان زند شهر شیراز را پایتخت کردند آبادیهای بسیار نمودند ازقبیل بازار وکیل، حمام وکیل، آب انبار وکیل،

خیابان زند و غیره و غیره و حصاری از گچ و سنگ بر شهر شیراز بنا کرد که امروز هم در بعضی ازخیابانهای شیراز نمایان است وخندقی در دور شهر بنیاد نمودند امروز خندق بکلی از بین رفته و تا نزدیک حصار کریم خان بلکه بیشتر و بالاتر عمارات زیاد ساخته شده که همه مسکون است اماهنوز چندین بارو وحصار درخارج شیراز نمایان است یکی که کاملا برجاست سد وکیل و دیگری را که ریخته و افتاده اسمی نمیدهند .

در سال ۱۲۰۷ بفرمان آقا محمد خان قاجار برج و باروی شیراز را خراب کردند .

در سال ۱۲۱۲ نواب حسینقلیخان برادر فتحعلی شاه باروی جدیدی درشیراز برقرار نمودند .

در سال ۱۲۱۸ نواب حسینعلی میرزای قاجار فرمانفرما باروی دیگری بر باروی وکیل بساخت.

در سال ۱۲۳۹ زلزله اغلب باروهای شیرازراخراب نمود .

اکنون که سال ۱۳۵۱ است از حصار و باروهای شیراز چیزی بجا نمانده است و اغلب حصار ها در زیر عمارات قرار داردو شهری را که در زمان قدیم بنا کرده بودند اهالی ترک گفته در شمال شرقی و غربی منازل عالی ساخته اند .

آب شیراز عموماً از چاه است فقط یکی دو چشمه معروف در شیراز جاری است ازجمله رکن آباد است که شعرا اغلب ومخصوصاً حافظ و سعدی اشاره بسیار بدان کرده اند حافظ گوید

زرکن آباد ما صد لوحش اله　　　　که عمر خضر می بخشد زلالش

رکن آباد یا آب رکنی را در سال ۳۳۸ در یك فرسخ و نیمی شمال شیراز رکن الدوله حسن دیلمی احداث نمود آبش از تنك اله اکبر گذشته و صحاری اطراف مانند مصلی و باغ جهان وباغ نو و تکیه هفت‌تنان‌وچهل تنان وحافظرامشروب میکرده‌ولی‌امروزه آبی بسیار کم (وبقول یکی ازظرفا اگر کسی یکدفعه وضو تازه کند تمام میشود)
دیگر قنات زنگی یاآب زنگی است که در سال ۵۶۰ هجری اتابك مظفرالدین زنگی بن اتابك مودود سلغری احداث کرده است
دیگر قناتی که در بقعه سعدی جاری است و نسبة آب کافی داشته و زراعت وآبیاری آن صفحات را کفایت میکند

محلات امروزی شیراز

شهر شیراز در زمان معموری دوازده دروازه و نوزده محله داشته که حالیه دروازه ها از بین رفته ولی بهمان اسم باقی است اما اغلب محلات بجامانده است دور شیراز حالیه بیك فرسخ و نیم میرسد نواب کریم خان زند وکیل شیراز را بشش‌دروازه قسمت کرده‌اند و یازده محله برای شیراز معین نموده اند .

(دروازه بیضا ـ دروازه جباجی ـ دروازه سعادت آباد ـ دروازه فسا ـ دروازه گوسفند ـ و دروازه خاتون را موقوف داشتند)
(از طرفی دیگر محله باغ نو ـ محله باهلیه ـ محله درب کازرون محله دشتك ـ محله سراجان ـ محله شاه چراغ ـ محله شیادان ـ و محله موردستان را جزء محلات دیگر حساب نموده اند)، اول دروازه باغ شاه در شمال شیراز ـ دوم دروازه اصفهان در وسط شمال و مشرق شیراز قدیم آنرا دروازه استخر می گفتند ـ سوم

دروازه سعدی که مقابل تکیه شیخ سعدی در مشرق شیراز است در قدیم آنرا دروازه گازرگاه گفتندی چون گازران درآنجا جمع بوده اند - چهارم دروازه قصابخانه در قدیم آنرا دروازه فسا می گفتند - پنجم دروازه شاه داعی (که دراصل شاه الداعی الی الله بوده و نام یکی از مشایخ است در قدیم آنرا درب سلم گفتند، کتاب مزارات اشاره می کند که درب سلم منسوب است بابو زکریا سالم بن عبدالله ازقدمای شیراز) این دروازه میان جنوب و مغرب شیراز است - ششم دروازه کازرون درمغرب شیراز. اما یازده محله. محله اسحق بیك - بازار مرغ - بالا کفت - درب شاهزاده - میدان شاه - محله درب مسجد - سرباغ - سردزك - سنك سیاه - لب آب - (محله یهودان از این محلات خارج است)

۱ - محله اسحق بیك محدود است بمحله درب شاهزاده ومحله بالا کفت و محات لب آب و محله بازار مرغ

۲- محاه بازار مرغ که دراصل دو محله بوده یکی محاه شاه چراغ و دیگری بازار مرغ و اکنون هر دو محله را بازار مرغ گویند محدوداست بمحله اسحق بیك و محله لب آب و محله درب شاهزاده و محله میدان شاه و محله درب مسجد و محله سردزك

۳ - محله بالا کفت (کفت بکسر کاف وسکون فاوتا در لغت فارسی بمعنی دوش که بعربی کتف گویند) و این محله را بالا کد وبال کد نیز گفته‌اند کریم‌خان این محلت را باباغ نویك محله قرارداد (کتاب مزارات که در سال هشتصد و کسری تالیف شده مزارسید علاءالدین حسین و مزار ابومحمد روزبهان فسائی بقلی ومزار

شیخ ابوزرعه اردبیلی و مزار زاهده خاتون مشهور بخاتون قیامت را در محلت باغ نوشیراز دانسته و امروز در محلت بال کداست)
این محله میان مشرق و جنوب شیراز محدود است بمحله درب شاهزاده و محله اسحق بیك و محله لب آب .

٤ـ درب شاهزاده اززمان نواب کریم خان محله شیادان ومحله موردستان یك محله گشته وامروز موردستان گذری از گذرهای درب شاهزاده است این محله محدود است بمحله بازار مرغ و محله میدان شاه ومحلهٔ اسحق بیك و محله بالا کفت

٥ ـ محله درب مسجد محدود بمحله میدان شاه و محله سرباغ و محله بازارمرغ است .

٦ـ محله سرباغ، این محله محدود است بمحله میدان شاه ومحله سنك سیاه و محله سردزك و محله درب مسجد

٧ـ محله سردزك، این اواخر که حصار شیراز اندکی کوچك شد محله دشتك و سردزك را یك محله نموده اند و این دورا سردزك می گویند و قدری از محله دشتك را جزو محله لب آب قرار داده اند این محله محدود است بمحله بازارمرغ ومحله سرباغ و محله سنك سیاه ومحله لب آب.

٨ـ محله سنك سیاه اززمان کریم خان ببعد محله درب کازرون را جزء این محله کرده اند این محله محدود است بمحله میدان شاه وسرباغ و سردزك و باروی مغربی شهر شیراز

ـ محله لب آب از زمان سلطنت کریم خان محله سراجان جزء محله لب آب شد این محله محدود است بمحله بالا کفت ومحله اسحق بیك و محلهٔ سردزك وباروی جنوبی شهر .

۱۰ـ محله میدان شاه محدوداست بمحله درب شاهزاده و حصار شمال شیراز و محله سنك سیاه و محله سرباغ و محله بازارمرغ و محله درب مسجد و محله یهود. حکیم قاآنی از محله میدان شاه شیراز است.

بقاع شیراز

شاه چراغ (محله بازار) سید میر محمد (محله بازار) سید علاءالدین حسین (در قبرستان محله باغ نوشیراز) سید امیر علی بن حمزه (در خارج دروازه اصفهان شیراز) امامزاده ابراهیم (در نزدیکی حصار شیراز قریب بدروازه درب سلم) سید عبدالله (در ملتقای محله اسحق بیك و محله بازارمرغ) بی بی دختران (میدان شاه) خاتون قیامت (درخارج حصار شیراز نزدیك دروازه قصابخانه) ام کلثوم (در قبرستان ام کلثوم کتاب مزارات از قبر او اظهار بی اطلاعی میکند اما از کتب دیگر مستفاد میشود که بدرب سلم بوده است) اصیل الدین عبدالله علوی (لب آب) علی بن عربشاه دشتکی (قبرستان مسجد عتیق شیراز) ابراهیم حسینی حسن دشتکی (قبرستان مسجد عتیق) سید حسن کیا (بین بازار وکیل و مسجد وکیل) شیخ شمس الدین محمد شیرازی (محله لب آب) شیخ ابومحمد روز بهان (بالاکفت) شیخ ابوزرعه (محله باغ نو شیراز متصل بلب آب) شاه مندز (محله سردزك) بابا کوهی (کوه شمالی شیراز) هفت تنان (در شمال شیراز اسم آن هفت نفر را نیافتیم) ابوعبدالله حفیف (میدان نعل بندان متصل ببازار وکیل) علم دار (محله سردزك) شاه شجاع (تکیه هفت تنان) سعدی (بقعهٔ سعدی) حافظ (بقعهٔ حافظ) چهل تنان (شمال شیراز) سید

حاجی غریب (ملاصق بدرب کازرون شیراز) شاهزاده محمد (در خارج دروازه کازرون شیراز) شاهزاده حسین (در خارج دروازه اصفهان شیراز) وصاف شیرازی (بین چهل تنان و حافظ) شاه‌داعی (تکیه شاه داعی) سبز پوشان (کمر کوه جنوبی شیراز)

شعرای شیراز

در تواریخ و تذکره‌ها مانند مجمع‌الفصحا وهفت اقلیم ولباب‌الالباب وتذکرة الشعراء دولتشاه وغیره‌وغیره شرح وبسط زیادی راجع بشعرا دیده میشود لذا صحبت از شعرا در این مقام بی مورد ولی چون صحبت از فارس بمیان آمد بی‌مناسبت ندیدم که فقط بذکر اسامی چندنفر اکتفا کنم اعمی شیرازی ـ ادیب شیرازی ـ امری شیرازی ـ انور شیرازی ـ مولانا اهلی‌شیرازی ـ بسمل‌شیرازی ـ بیدل شیرازی ـ بیمارشیرازی ـ توحیدشیرازی ـ حافظ شیرازی ـ حجاب شیرازی ـ خاکی شیرازی خرم شیرازی ـ رحمت شیرازی ـ رضای شیرازی ـ زکی شیرازی ـ سامانی شیرازی ـ سعدی شیرازی ـ شوریده شیرازی ـ عرفی‌شیرازی ـ کوهی‌شیرازی ـ مجد همگر شیرازی ـ محرم شیرازی ـ مرشد شیرازی ـ مشتاق شیرازی ـ مکتبی شیرازی ـ منظور شیرازی ـ

— مساجد شیراز —

مسجدعتیق (مشهور به‌مسجد جمعه، سعدی گوید: تانشنوی زمسجد آدینه بانگ‌صبح یا ازدرسرای اتابك غریو کوس. بانی‌مسجد عتیق‌شیراز بگفته ناصر الدین بیضاوی در نظام التواریخ عمرو لیث صفاری در سنه ۲۸۱ میباشد)

مسجد نو (مسجدنورا اتابك سعد بن زنکی درسال ۵۹۰ بنیاد نهاده است)

مسجد مشیر (مسجد مشیر را حاجی میرزاابوالحسن خان مشیرالملك وزیر در سال ۱۲۶۵ شروع و در سال ۱۲۷۴ باتمام رسانید)

مسجد نصیر الملك (حاجی میرزا حسنعلی‌خان نصیرالملك پسر حاجی میرزا علی اکبر قوام‌الملك در محله اسحق بیك بنا کرد)

مسجد قوام (بانی آن‌حاجی‌محمود تاجر شیرازی جداعلای حاجی‌میرزا علی اکبر قوام الملك است)

مسجد چکمه دوزها (حاج علی تاجر مشهور بچکمه دوز درسال ۱۲۸۰ بانجام رسانید)

مسجد آقا با با خان (آقا بابا خان نامی در محله اسحق بیك شیراز در سال ۱۳۳۷ این مسجد را ایجاد ساخت)

مسجد حاجی باقر (حاجی باقر در سال ۱۲۷۶ در محله سر دزك بنا نموده است)

مسجد حاجی میرزا محمد (درمحله‌سر باغ درسال ۱۲۴۰ با آب انباری حاجی میرزا محمد بنا کرد)

مسجد طبّالان (درجوار مسجد جمعه بنا شده)

مسجد حاجی غنی (این مسجد را در سال ۱۳۰۰ حاجی محمد حسن اسمعیل بیك از نو عمارتی ساخت بین بازار وکیل و دروازه اصفهان افتاده)

مسجد ایلخانی (جانی‌خان ایلخانی قشقائی درمیدان شاه درسال ۱۲۲۰ بنا کرده است)

مسجد نوری (این مسجد در محله درب شاهزاده بنا شده است)

مسجد مولاها (حاجی محمد صادق تاجر اصفهانی آنرا تعمیر نمود در محله درب شاهزاده است) و چندین مسجد خرابهٔ دیگر

— مدارس شيراز —

مدرسه منصوریه (از بناهای امیر صدرالدین محمد دشتکی شیرازی در سال ۸۸۳ در محله دشتک که امروز جزو سردزك و لب آب محسوب میشود)

مدرسه خان (از بناهای امامقلی خان والی فارس بین محله بازار مرغ و محله اسحق بیك)

حسینیّه یا مدرسه قوام (از بناهای حاجی میرزا علی اکبر قوام الملك در محله بالا کفت در سال ۱۲۷۰)

مدرسه آقا با با خان (در محله درب شاهزاده جنب بازار وکیل و مسجد وکیل آقاباباخان درسنه ۱۲٤۰ باتمام رسانید حاجی محمدحسین خان صدر اعظم اصفهانی شروع نموده بود)

مدرسه سید علاء الدین حسین (در محله بالا کفت)

مدرسه هاشمیه (در محله بالا کفت در سال ۱۰۳۹ حاجی محمود تاجر ساخته است)

مدرسه حکیم (در محله بازار مرغ افتاده)

مدرسه باهلیّه (در محله سردزك)

مدرسه دختر (در محله بالا کفت نزدیك دروازهٔ قصابخانه)

وچندمدرسه خرابه دیگر که‌صورت مدرسه ندارد برای اطلاع بیشتری رجوع شود بکتاب طیف الخیال تألیف محمد مؤمن بن حاجی محمدقاسم

— قلاع فارس —

قلعه‌استخر مشهور ترین قلاع‌فارس است شمال قریه فتح‌آباد مرودشت افتادهٔ است درکتاب شیراز نامه هم اشاره باستخر دارد عضدالدوله در در سال ۳٦۰ آب انباری بر فراز این کوهٔ ساخته است

قلعه اشکنوان ــ کوهی است در بلوك ابرج با یك فرسخ فاصله بین جنوب ومشرق دشتك است عمیدالدین افزری را اتابك سعد درا شکنوان محبوس کرد و دو قطعه شعر فارسی و عربی که در شیراز نامه ذکر افتاده است بخدمت سعد فرستاد و در این قلعه مرد

قلعه ایج ــ دربلوك اصطهبانات است درسال ٤٠٧ نظام الدین محمود شبانکاره آب بان کوه آورد وحصار کشید و نام آنرا دارالامان نهاد

قلعه پهن دز ــ برتیغه کوه مشرقی شهر شیراز بمسافت نیم فرسخ چسبیده بباغ دلگشای شیراز واقع است بعضی اورا قلعه فهندز و برخی دیگر قهندز جماعتی دیگر کهن دژ دانسته و امروز قلعه چاه بندر میگویند

قلعه تیر جهرم ــ در بلوك جهرم واقع شده است و راه پیچاپیچ بسیار مشکلی دارد .

قلعه رُنبه ــ چهار فرسخ مشرقی شهرداراب ابتدای آن تنك کوهی است در کتاب شیراز نامه از تنگ دنبه صحبت میدارد گویا همین تنك رنبه باشد

قلعه سیاه ــ دو فرسخ طرف شمال فهلیان ممسنی است

— مختصری از تاریخ سلاجقه و اتابکان —

ایران غربی بعد از فوت ملکشاه ساجوقی بممالك مختلفه تجزیه شد و علاوه برمازندران که دردست اسپهبدان طبرستان بود واران وشروان که خاندان شروانشاهی برآن سلطنت میکردند بقیه یعنی ری واصفهان وهمدان وآذربایجان در دست پسران ملکشاه و برادر زادکان او بود و این جماعت مادام که سلطان سنجر حیات داشت اورا بر خود رئیس می دانستند و دولت سلجوقی رسماً تجزیه نیافته بود از سال ٥٥٢ ببعد

یعنی از تاریخ فوت سنجر این ممالك بین برادر زادکان سنجر تقسیم و بواسطه نزاع ایشان با یکدیگر بولایت چند مجزا شد و چون غالب این سلاطین سلجوقی بعد از سنجر در تحت امر امرا و بزرگانی باسم اتابك بودند سلاطین سلجوقی ایران غربی چندان ازخود قدرتی نداشتند و قدرت حقیقی در دست اتابکان بود و این اتابکان علاوه بر ایران غربی درموصل وحلب وفارس ولرستان نیز بنام سلاجقه حکومت میکردند

سلاجقه بچهار دسته بزرگ تقسیم میشوند :

اول سلاجقه بزرگ یعنی سلاطین اولی این سلسله از طغرل تاسنجر

دوم سلاجقه کرمان یعنی اولاد عماد الدین قرا ارسلان قاوردبن جغری

سوم سلاجقه عراق وکردستان یعنی اولاد محمود ومحمد برادران سنجر که آخرین ایشان طغرل سوم است که درسال ۵۹۰ درجنگ با خوارزمشاه سلطان تکش وقتلق اینانج اتابك آذربایجان بقتل رسید

چهارم سلاجقه شام یعنی فرزندان تتش بن الب ارسلان که سلسله ایشان چندان دوامی نکرد و ۲٤ سال بیشتر طول نکشید

غیر از این چهار دسته سلاجقه در اسیای صغیر یعنی بلادی که در ایام سلاجقه ببلادرم معروف بوده سلسله بزرگی از سلاجقه بنام سلاجقه روم تاسیس یافت که تا ایام حمله سلاطین اخری ایلخانیان ایران یعنی اولاد هلاکو در آسیای صغیر قریب ۲۳۰ سال سلطنت کرده اند واگر چه تاریخ این سلسله چندان بتاریخ ایران مربوط نیست ولی چون زبان رسمی دربار این سلاطین فارسی بوده در زمان حکومت ایشان بر بلاد رم زبان و ادبیات فارسی در آن دیار رواج فوق العاده کرفته و در ایام استیلای مغول در ایران بلادتابعه

این سلاطین ملجاء علماء و شعرا و ادبائی شده است که از جلوی سیل هجوم مغول از ایران فرار میکردند و یك عده از اثار مهم ادبیات فارسی بنام سلاطین سلجوقی رم است و دنباله اقدامات ایشان در رواج بازار نظم و نثر فارسی بترکان عثمانی که جای ایشان را گرفته اند منتقل شده و بر اثر همین تربیت بوده است که زبان فارسی حتی تا ۲۰ سال قبل زبان ادبی دربار قسطنطنیه و فضلای ترك محسوب میشده

جدول اسامی سلاجقه

الف- سلاجقه بزرك ـ سلاجقه بزرگ ازطغرل (٤۲۹ هجری) شروع میشود و بسنجر (٥۱۱ ـ ٥٥۲ هجری) ختم میگردد و این سلسله را خوارزمشاهیان و موید آی ابه منقرض کردند

ب-سلاجقه کرمان ـ سلاجقه کرمان ازعمادالدین قرا ارسلان قاورد (٤۳۳ هجری) شروع شده و بهمحمدثانی (٥۸۳ هجری) ختم میگردد و نیز انقراض این سلسله در ٥۸۳ بدست ترکان غز اتفاق افتاده

ج- سلاجقه شام ـ این سلسله از تتش بن الب ارسلان (٤۸۷ هجری) شروع گردیده و بسلطانشاه بن رضوان (٥۰۸ ـ ٥۱۱ هجری) ختم میگردد سلسله این سلاطین را اتابکان دمشق منقرض کردند

د -سلاجقه عراق و کردستان ـ این سلسله از مغیث الدین محمود (٥۱۱ هجری) شروع شده و برکن الدین ابوطالب طغرل ثالث (٥۷۳ - ٥۹۰) ختم میشود که ذکرش در فوق گذشت

ه - سلاجقه رم ـ این سلسله ازسلیمان بن قتلمش بن ارسلان یبغو بن سلجوق (٤۷۰ هجری) شروع شده و بعلاء الدین کیقباد ثانی (٦۹٦-۷۰۰ هجری)

ختم میگردد انقراض این سلسله بدست سلاطین مغول وترکان عثمانی اتفاق افتاد

اتابکان

ترکان سلجوقی در موقع تاسیس سلسله و حمله بایران هیچ نوع تشکیلات اداری نداشتند وچون از طوایف چادر نشین صحرا گرد بودند تمام قدرت ایشان در زور و شمشیر رؤسای ایشان بوده و هر یك از رؤسای سلجوقی برای آنکه امور قبیله خود را اداره کنند چند نفر زیر دستان را که بوفا داری ایشان اطمینان داشتند بعنوان مملوك اختیار کردند و غالب این ممالیك را ترکان سلجوقی در موقعی که در ترکستان بودند از اسرای دشت قفچاق خریده بودند و پس از آنکه سلاجقه بسلطنت رسیدند زمام غالب کارهای اداری و لشکری را در دست این ممالیك قرار دادند و بتدریج قدرت کلی در ممالك سلجوقی از آن این ممالیك گردید بخصوص وقتیکه سلاجقه بزرگ از میان رفتند و فرزندان ایشان گرفتار نفاق و ضعف گردیدند در موقع ضعف سلاجقه و تجزیه ممالك ایشان ممالیك سلجوقی هرکدام یکی از شاهزادگان سلجوقی را اسماً بعنوان سلطنت برداشتند و خود بنام نایب السلطنه و بنام اتابك رسماً سلطنت کردند و غالب این اتابکان کمی بعد سلاجقه را از میان برداشتند وخود سلطنتی مستقل تشکیل دادند ؛ مثلا تغ تکین که مملوك تتش سلجوقی بود و در جوانی دقاق باتابکی او منصوب شد کمی بعد در دمشق سلسله اتابکان دمشق را بنام تاج الملوك بوری دومین ایشان که بخاندان بوری نیز معروفند تاسیس نمود و عماد الدین

زنگی موسس سلسله اتابکان موصل و حلب یکی از مملوك زادگان سلطان ملکشاه سلجوقی بود و اتابکان آذربایجان اصلا از فرزندان یکی از ممالیك قفچاق که خدمت سلطان مسعود سلجوقی را میکرده اند بودند و انوشتکین جد خوارزمشاهیان از خدمه ملکشاه سلجوقی بود و ارتق جد اتابکان دیار بکر و سلغر جد اتابکان فارس هردو در قشون سلجوقی عنوان سرداری لشکر داشتند بهمین وجه مؤسسین سلسله اتابکان لرستان و اتابکان آربل در خدمت سلجوقیان سرمیکردند

الف-خاندان بوری یااتابکان دمشقـ مؤسس این سلسله تغ تکین است که از ممالیك سلطان تتش بوده در سال ٤٨٨ بعنوان اتابکی پسر او دقاق حکمران دمشق معین شد و در سنه ٤٩٧ سر باستقلال بر داشت و آخرین آنها مجیرالدین انز (٥٣٤ ـ ٥٤٩) میباشد این سلسله را اتابکان موصل یعنی خاندان زنگی از میان برداشتند

ب- اتابکان الجزیره و شام یاخاندان زنگی ـ (٥٢١ ـ٦٤٨) اتابك عمادالدین زنگی پسر آق سنقرحاجب ومملوك ملکشاه سلجوقی بوده و از ٤٧٨ تا ٤٨٧ از جانب تتش درحلب بدفع مخالفین سلاجقه اشتغال داشت عمادالدین زنگی در سال ٥٢١ بحکومت عراق یعنی ناحیه بغداد منصوب شد و او درهمان سال موصل و سنجار و الجزیره و حران و سال بعد حلب و بلاد دیگر شام را تسخیر کردو او اولین مجاهد اسلام در مقابل صلیبیون عیسوی است و صلاح الدین ایوبی کرد از پروردگان او بوده ،

بعد از فوت عمادالدین زنگی ممالك او به پسرش نورالدین محمود و پسر دیگرش سیف الدین غازی رسید و نورالدین محمودزنگی

بعد از برادر مکرر صلیبیون را شکست داده و شام را از تعرض ایشان حفظ کرده است

بعد از پسران عمادالدین زنگی سلسله ایشان رو بضعف رفت ولی از این خاندان دو شعبه کوچك یکی در سنجار ویکی دیگر در الجزیره باقی ماندند شعبه سنجاررا درسال ۶۱۸ گردان ایوبی از میان برداشتند و باقی ماندگان خاندان زنگی جمعی باطاعت بدرالدین لؤلؤ اتابك زنگی موصل و جماعتی دیگر تحت حکم مغول رفته و بدرالدین نیز تا حیات داشت سر از اطاعت مغول نپیچید و فهرست آنها بقرار ذیل است

۱ ـ اتابکان موصل (۵۲۱ ـ ۶۳۱) اولین آنها عمادالدین زنگی و آخرین آنها بدرالدین لؤلؤ است

۲ ـ اتابکان شام (۵۴۱ ـ ۵۷۷)که اولین آنها نورالدین محمود و آخرین آنهاالملك الصالح اسمعیل میباشد

۳ ـ اتابکان سنجار (۵۶۶-۶۱۷) که نخستین آنها عمادالدین زنگی بن مودود و آخرین آنها محمود میباشد

۴ ـ اتابکان الجزیره (۵۷۶ ـ ۶۴۸) که اولین آنها معزالدین سنجرشاه و آخرین آنها مسعود میباشد

ج-اتابکان آذربایجان ـ (۵۳۱ ـ ۶۲۲) ـاتابکان آذربایجان فرزندان یکی از ممالیك قفچاقی هستند بنام ایلدگز که در دربار سلطان مسعود سلجوقی مورد توجه بوده و بتدریج بحکومت آذربایجان رسیده و خواهر زن سلطان را بازدواج خود درآورد .

بعد از ایلدگز دو پسر او اتابك محمد جهان پهلوان و برادرش اتابك

عثمان قزل ارسلان در خدمت سلطان طغرل سوم سلجوقی سرمیکردند و بسلطان مزبور خدمات بسیاری می نمودند ولی بعد از فوت اتابك جهان پهلوان یعنی از ۵۸۱ ببعد بین سلطان طغرل و قزل ارسلان بهم خورد و ناصر خلیفه قزل ارسلان را بدشمنی باطغرل تحریك کرد (ناصر خلیفه یکی از خلفای بی اندازه بی کفایت بوده و استاد مکرم آقای اقبال آشتیانی درشماره ای از مجله شرق شمه‌ای ازاحوال او ذکر نموده اند شرح این قصه در پیش گذشت) اولین این سلسله شمس الدین ابوبکر و آخرین آنها مظفرالدین ازبك است .

اتابکان فارس یاخاندان سلغری - (۵۴۳ - ٦۸٦) - سلغر رئیس یکدسته از ترکمانان بوده که قبل از طغرل بیك سلجوقی در خراسان بتاخت و تاز اشتغال داشت و چون طغرل قدرت یافت سلغر بخدمت او پیوست و مرتبه خاص یافت یکی از فرزندان سلغر که سنقربن مودود نام داشت درزمان سلطنت سلطان سنجر بر فارس مستولی شد واز ۵۴۳ در آن سرزمین دولتی برای خود تشکیل داد

در زمان اتابك سعد چهارمین اتابك سلغری خوارزمشاه برخراسان و فارس استیلا یافت و اتابك سعد بیعت اورا پذیرفت و از این تاریخ تا سال ٦۸٦ اتابکان فارس بدادن خراج بهرکس که در عراق قدرت پیدامیکرد روزگار میگذرانیدند وبهمین مناسبت ایشان فارس را مدتها از انقلاب و تسلط خارجیان و مخصوصاً مغول حفظ نموندندراین وقت شهر ها و بنادری ضمیمه فارس کردند و از طرف دیگر فارس‌را مامن فضلائیکه از جلوی سیل مغول می گریختند نمودند و یکی از جمله ایشان همان شمس قیس رازی سابق الذکر صاحب المعجم است اولی

این سلسله سنقر (۵۴۳) وآخرین آنها ابش خاتون است (۶۶۲-۶۸۹) ابش خاتون دختر سعد بن ابی بکر بن سعد بمنکو تیمور قا آن پسر هلاگوخان شوهر کرد و سلسله سلغری از این تاریخ رسماً جزو ممالك مغول شد و بقعه‌ای که امروز درشیراز بخاتون قیامت مشهور و معروف است قبر اوست

هـ - اتابکان لرستان - (۵۴۳ - ۷۴۰) - **مؤسس** این سلسله ابوطاهر بن محمد یکی از سرداران اتابك سلغر است که اورا این شخص در سال ۵۴۳ برای تسخیر بلاد لر بزرگ بمغرب ایران فرستاد وابوطاهر که در آنحدود قدرت بهم رساند بعد از طرف آ باقا آن ایلخان مغول ایران بحکومت خوزستان و لرستان منصوب شد مشهور ترین اتابکان لرستان یکی اتابك افراسیاب است دیگر اتابك نصرةالدین احمد که در نیمه دوم قرن هفتم هجری سلطنت داشت وبمناسبت اینکه دو کتاب از معروف ترین کتب ادبی بنام اوست اشتهار یافته یکی تاریخ المعجم فی آثار ملوك العجم تالیف فضل‌الله حسینی قزوینی از مداحان او دیگر کتاب تجارب السلف که ترجمه ایست از کتاب منیة الفضلاء فی تاریخ الخلفاء والوزراء تالیف ابن طقطقی بانضمام بعضی اضافات که آنرا هندوشاه بن سنجر بنام اتابك نصرةالدین از عربی بفارسی ترجمه کرده اولین این سلسله ابوطاهر محمد وآخرین آنها غیاث‌الدین (۸۲۷) میباشد چنانکه درفوق قلمی گردید این سلسله در ۷۴۰ منقرض شدند ولی عده‌ای از ایشان تا ۸۲۷ در بلاد لر کوچك حکومت میکردند تا اینکه بدست تیموریان منقرض گردیدند

– متصوفه –

دراین کتاب شرح مفصلی از متصوفه و اخوان‌الصفا گفته‌او کرده و شیوخ این طبقه را گاهی بتفصیل و زمانی باجمال‌اسم برده‌است بنابراین نکارنده لازم دیدم که‌شرح بسیار مختصری از آئین‌صوفیها و کمی از سیر وسلوك آنها صحبت کنم.

متصوفه‌عموماً طریقه شناسائی نفس‌را وسیله معرفت رب میدانند واستناد باین حدیث می کنند **من عرف نفسه فقد عرف ربه** علمای متصوفه هم بنوعی خاص معرفت را تعریف میکنند

ازشیخ جنید پرسیدند معرفت چیست گفت‌**هو العارف والمعروف** یعنی معرفت و عارف و معروف یکی است

معرفت را اصحاب استدلال موثر باثر دانند واین اول مرتبه معرفت است و عرفا اثر را بموثر فهم نمایند و محققین موثر بموثر شناسند اگر کاتبی بر ورقی حرفی نوشت وبرلوحی سطری و برکتابی درجی عارف کامل در هر حرف بلکه در هر نقطه کاتب را بیابد اما معرفت بر کمال در خواندن و دانستن درج است نزد حکما و محققین صوفیه وجود مضاف عام ظل وجود مطلق است و حضرت واجب الوجود اعیان موجودات را بخلعت وجود عام مشرف فرموده ووجود مشترك است میان قلم اعلی یعنی قلم‌اول که‌مفعول ابداعی است بفعل اول که واسطه است میان او و موجودات

مجموع‌موجودات علویه و سفلیه از نقود خزائن صفات وذخائر نعوت الهی با نصیبند و بقدر استعداد از نفایس و کرامت و رحمة شاملة واسعة التی وسعت کل شئی بابهره‌اند بلکه انوار صفات جامعه‌ربوبیه

درمرآت مربوبات واضح و لایح می‌نماید اما ظهور بر کمال برطریق اجمال و جلال در آئینه نفس کامله انسانیه اجمل و اظهر است (نقل از پاره از رسائل شاه نعمت الله ولی) برای توضیح بیشتری چند جمله از نفحات الانس جامی را عیناً نقل میکنیم :

« بدانکه مراتب طبقات مردم علی‌اختلاف درجاتهم بر سه قسم است قسم اول‌مرتبه و اصلان و کاملان و آن طبقه علیاست قسم دوم‌مرتبه سالکان طریق کمال و آن طبقه وسطی است وقسم سوم مقیمان و آن طبقه سفلی است و اصلان مقربان و سابقان اند و سالکان ابرار و اصحاب یمن‌و مقیمان اشرار و اصحاب شمال و اهل وصول دو طایفه اند اول مشایخ‌صوفیه که بواسطه کمال متابعت رسول‌مرتبه وصول یافته اندو بعد از آن در رجوع برای دعوت خلق بطریق متابعت مأذون و مأمون شده اند و این طایفه کاملان مکمل اند که فضل و عنایت ازلی ایشان را بعد از استغراق در عین جمع و لجه توحید از شکم ماهی فنا بساحل تفرقه و میدان بقاخلاصی و مناصی ارزانی فرمود تاخلق را بنجات درجات دلالت کنند

اما طایفه دوم جماعت آن اند که بعد از وصول بدرجه کمال حواله تکمیل و رجوع بخلق بایشان نرفت و غرقه بحرجمع گشتند و در شکم ماهی فنا چنان ناچیز و مستهلك شدند که از ایشان هرگز خبری و اثری بساحل تفرقه و ناحیت بقا نرسد و اهل سلوك نیز بر دو قسم اند طالبان‌مقصداعلی و مریدان **وجهه‌الله‌یریدون وجهه** اما طالبان حق دو طایفه اند متصوفه و ملامتیه متصوفه آن جماعت‌اند

از

که از بعضی صفات نفوس خلاص یافته اند و بعضی از احوال و اوصاف صوفیان متصف گشته »

نفحات الانس جامی صفحه ـ٦ـ

دراین مختصر اوراق شرح کم و بسیار مختصری از هریك از موضوعها گفته شد و بیشتر از این اسباب تصدیع خوانندگان محترم را فراهم می نمود .

« شیراز چهارم اسفند ماه ۱۳۱۱
بهمن کریمی معلم فارسی و تاریخ و جغرافیا »

(فهرست مندرجات)

صفحه

صفحه

صفحه

صفحه

صفحه

صفحه

صفحه

صفحه

(غلطنامه)

صفحه	سطر	غلط	صحیح
٢	٦	أَحْمَدْ بِن	أَحْمَدُ بْن
٢	٨	شَأْنُهُ	شانُهُ
٧	١١	بكلام	بكـلام
٨	٧	تَتَزَوَّجْ	تَتَزَوَّجِ
٩	٦	إِنَّ	أَنَّ
١١	٣	بواسَطَة	لواسطَ
١٧	١٩	مَعبى	مَغنّى
٢٠	١٤	فَجَرَّتَ	فَجَرِّتْ
٢١	١٣	غدار	عذار
٢٢	١٦	آنش	آبش
٢٣	١٤	حصيّاتش	حصياتش
٢٣	٢٢	غضن	غصن
٣٤	٥	فايوس	قابوس
٤٢	١٢	بلاقعِ	بَلاقعَ
٤٥	١٥	لَفَضَّلَتَ	لَفُضلتْ
٥٢	١	يحاربهُ	يجاريه
٥٥	٧	مهانَةَ	مهانَةً
٥٥	٨	ترميص	ترصيص
٦٠	٢١	مَرَداً	مَرَدًا

صفحه	سطر	غلط	صحیح
٦٣	١	اللیان	اللیّان
٦٤	٢	معاینۀ	معاینه
٦٩	٥	سبعین ستمائه	سبعین وستمائه
٧٢	١٠	هنرور	هنروری
٧٢	٢٠	پلی	بلی
٧٣	٢	بزم دیله	برم دیله
٧٥	٢٠	سبعمائه ثلاث	ثلاث و سبعمانه
٧٦	١٤	باسنقلال	باستقلال
٧٦	٢٠	مناقضه	مغافصة
٧٨	٤	نامدارو	نامداراو
٧٨	٥	نمودہ	نمودند
٨٧	٢٠	ردّ وسدّ	رُدُّ وَسَدُّ
٨٢	١	قصار	قصار
٨٤	١٠	میر	امیر
٨٤	١٥	پدر آمد	بدر آمد
٨٥	٢	تیر	بتیر
٨٥	٧	خاص	از خاص
٨٦	٥	پیگار	بیکار
٨٧	٢٠	بشرّ	بشر
٩١	١٦	ازحال امتلال	ازحال اعتلال بحال اعتدال
٩١	١٨	مفاوز	طرق و مفاوز
٩٥	٣	ذکرناها	ذَکَرْناها

صفحه	سطر	غلط	صحیح
۹۶	۳	کلماتُهُ	کلماته
۹۷	۲۰	پخواب	بخواب
۱۰۳	۲۰	در چامع	درجامع
۱۰۵	۲۰	روّیها	روّیها
۱۱۳	۲۰	شهور	شهود
۱۱۳	۲۲	سنقرا	سنقر
۱۱۶	۱۴	خمسمائه	خمسمائة
۱۲۸	۱	قادر	قادر
۱۲۹	۱۲	اکنده	اکنده
۱۳۳	۷	یغنْی	یفنْی
۱۳۶	۲	القضاۀ	القضاة
۱۴۷	۱۶	بنوی	نبوی
۳۴۹	۵	المتبّركِ	المتبَرك
۱۴۹	۸	الباساه	الباساء
۱۵۱	۵	فرمان	فرمای
۱۵۱	۱۳	فبر	قبر
۱۵۷	۲	ملاصبق	ملاصق
۱۵۷	۱۱	دشنك	دشتك

ضمیمه غلطنامه

در حین طبع کتاب از آخر سطر (-٤-) صفحه (٤) قسمتی که ذیلا درج میشود ساقط شده و علت این اشتباه در حین تصحیح این بوده است که سقط این قسمت ابداً لطمه ای بانتظام و انسجام عبارات نمیزده است و آن قسمت اینست :

« این ره نه بپای این حدیث است
وین خطه نه جای این حدیث است

ذکر مزایای بغداد

خطه بغداد که باد هوا تمیمه هواء آن چون تعویذ بر گریبان جان تعبیه ساخته روح مجرد در سرا چه قدس باآن همه پاکیزگی سرمایهٔ طهارت از آن خاك پاك استعارت نموده زمین اسمان قدرش از بس مزار ائمه و شیوخ نامدار باعرش مجید برابری کرده و تختگاه کرسی تمثالش از بس دخمهای سلاطین و خلفاء بنی العباس اساس قمه طور گرفته

اذا کنت من بغداد فی الف فرسخ
وجدت نسیم الجود من ال برمك

هر کس که از این خاك ورد آساتوتیائی سازد دیدهٔ معرفتش هرگز دردمند نشود و هر که بی شوب وحل قطرهٔ از دجله بحلق جان رساند چون خضر از آب حیوان مستغنی گردد

بامساغ خاك بغداد آب حیوان بی سخن
بر سر بازار دنیا ناروائی یافته
باصفاء آب دجله آفتاب اندر جهان
چهرهٔ گلگون خود را کهربائی یافته

من ضرب الی عقوته اکباد المطی واناخ را حلته بذالك الکنف الوطی
خلص من انیاب النوائب وفاز من المطالب بما امل ورجا

قواصد کافور تو ارك غیره
و من قصد البحر استقل السواقیا

گـر قصد کـنی بسوی او باید کـرد
ور آب خـوری ز جـوی او باید خورد

چون تشبیب ترتیب این سخنان درین مقام باطناب و اسهاب پیوست
من نیز بر مقتضی **حب الوطن من الایمان** و بر مضمون نظم بدیع

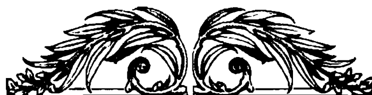
فمن شاء تقویمی فانی مقوم
و من شاء تعویجی فانی معوج

زلف عروس مقصد را پیچ دادم و عنان سخنوری از دست او
بحسن بلاغت ربودم و گفتم :

ادرفی حالتی نظراً دقیقا لتعلم کم خبایافی الزوایا

از آن نظر تو در مزیت و فضیلت مملکت بغداد مقصور آمده
که باستقصاء کما ینبغی اخبار شهر شیراز و مزایا وزوایاء آن مدینه
متبرکه معلوم و محقق نگشته

مرغی کـه خبر ندارد از آب زلال
منقار در آب شور دارد همه سال

بسم‌الله الرحمن الرحیم

ایراد محمدتی موفور ، و وفور آفرینی نامحصور ، که ساحت اوضاعش مصون است از مساحت وهم تیزبین ، و احاطت خیال عالم‌گرد ، جناب اقدس لایزال واجب الوجودی را ، که فیض صنع قدیمش آستانهٔ سقف زرنگار و سراپردهٔ آسمانرا :

در حل و عقد مقصد اهل زمانه‌کرد

قدیمی که قدرت بی چونش . روشنان گلشن آسمان ، و اختران چرخ گردون را اسیر رجعت و محاق باز داشته و درز مکمن سراچهٔ سطح لاجوردی :

اختران چرخ گردون را کمال حکمتش

کرده در رجعت اسیر تنگنای عکس و طرد

دست برد شحنهٔ قهرش برآوردهٔ بحکم

ازسر گردنکشان بی خنجر و بی تیغ گرد

کریمی که مهندس حکمتش . اجرام شفاف این طاق نه رواق و این حجرهٔ هفت اوراق را از شکاف کاف ونون ، بامرکن فیکون بیرون آوردهٔ ، بنات نبات وعرایس نامیات را در کنار خار درشت کمال حکمت بدیع او بپرورد و بساط موزون بسائط واکوان رابفرش بوقلمون صفات والوان برین‌سطح ناهموار زمین ومساحت ناپابرجای زمان ، فراش قدرت او بگسترد ؛ باطلیعهٔ تباشیر صبح تجلی مثالش، نوش همخوابهٔ نیش و دارو همزانوی درد ، و در تحت رایات عظمت آیاتش صعوهٔ شکسته بال وپر ، با شاهین حمله‌آور هم نبرد .

جعبه دار لشکر قدر ظفر یاب وبند
شحنگان عرصهٔ این هفت طاق لاجورد

وصلوات وافره وتحیات متکاثره برروح منور وشخص مطهر صدر ایوان صفا محمد مصطفی ، آن صفدری که بشمشیر خونریز و خنجر گردون ستیز ، رقبهٔ گردنکشان جهانرا در ربقهٔ مذلت و خضوع آورد .

اَمّا بعدُ یقولُ الْفقیرُ الِی اللّٰهِ تَعالٰی اَبوالعَبّاس اَحْمَدبْنِ اَبِی الْخَیْرِ الملقبُ بِالمعین الْمشتهرُ جَدُّه الاَعْلٰی بِشَیخ الزَّرْ کُوبِ الشّیرازی اَصْلَحَ اللّٰهُ شَأْنَهُ وَاَمَاطَهُ عَمّا شانَهُ مخلص ایراد این منشئات وملخص جمع این متشتتات آنست که درتاریخ رمضان اربع و ثلثین و سبعمائه ، این سالخوردهٔ برف نهادواین آتش طبع باد بنیاد ، این داراکش رستم افکن واین عیب دوست هنر دشمن ، این دیر پیوند تلخ عتاب ، این زودگسل شیرین خطاب این تیز تك تندرو واین دیرکار زود درو ، این سست مهرسخت کین ، این نزدیك نمای دوربین ، این سست رای سخت کوش ، این گندم نمای جو فروش ، مرا عنان کشان و افسار گسسته در خفض و رفع :

فَاِنْ اَبَیْتُمْ فَاَرْضُ اللّٰهِ واسِعَةٌ لَاالنّاسُ اَنْتُمْ وَلا الدُّنیا خُراسانُ

سیر داد ، چون بار گیان بی اندیشهٔ پیش بینی مهار تسخیر در بینی کَالْجَمَلِ الْمَخْشُوشْ

یومٌ بِحَزْوی وَیومٌ بِالْعَقیقِ وَیومٌ بِالْعُذَیبِ وَ یومٌ بِالْخُلَیْصاءِ

بی دلبرودل همیشه در سودائی　　دل جائی وتن جائی ودلبر جائی

بعد از آنکه بقدم امکان گردکان ارکان برآمدم ، درآنمیان تمنای تفرج محروسهٔ بغداد ، دامن دلم بگرفت ؛ با قدمی که عشق سائق آن بود پیمودم :

وَلِلْمُهَيْمِنِ فِي حَالاتِنَا نَظَرٌ　　وَفَوقَ تَدْبِيرِنَا اللّهِ تَقْدِيرٌ

بادبان وقوف بماامرالله تقدیر ، کشتی عزیمتم را ازگرداب حیرت بمستقر دارالملك مدینة السلام انداخت .

سفر کعبه ببغداد رسانید مرا　　لوحش الله همه‌عمرآن سفرم بایستی

وَإِذَا الْمَطِيُّ بِنَا بَلَغْنَ مُحَمَّداً　　فَظُهُورُهُنَّ عَلَى الرِّكَابِ حَرَامُ

مدت دو سال در آن شهر مبارك اقامت نمودم ، روزی اتفاقاً در صحبت گروهی‌از خلّص اخوان الصّفا وجمعی از بلغا وهنرمندان آنجا بر سبیل محاورت مناقلتی در قشر و لباب هر نوع و هر باب میرفت ودر ذکر مسالك واقالیم شیراز واقانیم ممالك وفضیلت آب رکن آباد و ذکر طرائق حسنه و سیر پسندیده و آداب واخلاق مستحسنه قطّان آن صوب و اهل آن دیار خوض کردم وقطعهٔ که‌در سلاست آب رکن آباد و نزاهت هوای شیراز گفته بودم بر فور انشاد نمودم ، یکی از جملهٔ فصحا وبلغاء آن مجلس برشنهٔ استهجان برطعن ومعایب وذکر ذمائم شهر شیراز زبان بگشاد وگفت :

حَدِّثْ عَنِ الْبَحْرِ وَلا حَرَجْ

وَإِنْ لَمْ تَكُنْ فِي الْفَضْلِ ثَمَّ مَزِيَّةٌ　　عَلَى الْجَهْلِ فَالْوَيْلُ الطَّوِيلُ عَلَى الْفَضْلِ

زهی حس ناسلیم وطبع نا مستقیم . در شرع هنرمندی ، که میان خطهٔ بغداد درکنار دجله خطائی عظیم وجفائی تمام باشدذکر نزاهت آب و هوای شیراز در معرض مبارات ومفاخرت کردن و بفضیلت آن دیار اصرار نمودن .

مرغی که خبر نداردازآب زلال   منقار در آب شور داردهمه سال

ذکر مزیت و فضیلت شهر شیراز

خطهٔ کهاز هفت اقلیم ربع مسکون همچون فصل‌ربیع از چهار فصل بلطف مزاج و اعتدال هوا بر سر آمده :

زمینیست روشسته چون‌لاجورد   هوائی‌است‌صافی‌دم ازدود و گرد
قدم بر قدم نقره افکنده فرش   منوّرچو کرسی مقدس چوعرش
همه باغ‌و راغش‌پر ازبید وسرو   چمن زار رنگین چوپرّ تذرو
مبارك زمینی فلك پرتـو است   قدمگاه جمشید وکیخسرواست
در او یادگار بسی پادشاست   برو دخمهاء بسی پـارسا ست
کلاه جهانـگیر و اقنوم داد   سریر سلیمان و تخت قباد
دو جام‌است‌دروی یکی‌می فزای   یکی‌جام زرین گیتی نمای
دو خاتم بمانده در اویاد گار   یکی ملك‌بخش ویکی زینهـار

هوای هوی انگیزش مفرح جان هر علیل غلیل ، خاك پاكش تریاق‌طبع هرلدیغ ، شمائل شمالش محرك سلسله آرزوی عاشقان ، نسمات صباء صبوة آمیزش مروّح دل غمگینان ؛

مُخْضَرَّةٌ وَالغيثُ لَيْسَ بِسَاكِبٍ   وَمُضِيئَةٌ وَاللَّيلُ لَيسَ بِمُقْمِرٍ

آثار نزهت گلزارش برنعیم بهشت باقی منت نهاده و چرخ

مینائی بتماشای باغ بنفشه او چشم برگشاده ، غیرت اعتدال ربیعی ، که فلك راهب آسا بتماشای خریف چون بهار او بزیر میآید ؛ فصل زمستانش که غنیمتی است بارد ، کانون حجره جان را بفضل قانون نسمات آثار در قلب چون قلب شتا ؛ اِنَّ قَلْبَ الشّتٰافَوَاکِهِهٰا از آفت صرصر خزان اند هان محمی ومحروس میدارد .

ز اعتدال هوا و زنازکی صبا گمان برم که خزان دربهار میآید
شمار خوبیِ‌او خود نبودپنداری یکی بچشم من اندر هزار میآید

ذکر آب رکن آباد وخصوصیات آن

رکن آباد بطعم سلسبیل و کوثر ، ببوی مروح نسیم تسنیم مطیب و معطر ، بصفا همچون آینهٔ خورشید انور ؛ اگر نه کوثر است پس چرا آب حیوان در او مضمر است ، واگر نه در مزاج سلسبیل وتسنیم است پس چرا ماده تفریح وسبب تنعیم است .

زلال چشمهٔ حیوان و من نمیدانم
که چون ز جنت فردوس بر زمین افتاد
مزاج روح چنان مضمر است اندر وی
که شهد باشد در کام طفل مادر زاد

توگوئی از قدمگاه خضرپدید آمده ، یا از سر انگشت معجز موسوی ترشح کرده بحکم امتثال فرمان گردون مطاع : وَ اسْجُدْ وَ اقْتَرِبْ و مضمون : وَ لِلّٰهِ یَسْجُدُ مَنْ فِی السَّمٰوٰاتِ وَ مَنْ فِی الْأَرْضِ وَ الشَّمْسُ وَ الْقَمَرُ وَ النُّجُومُ وَ الْجِبٰالُ وَ الشَّجَرُ وَالدَّوٰابُّ در حریم احرام آثارالله اکبر چندان روی بر زمین

مالیده که از سرچشمهٔ چشم‌چشمه ها برروی مصلّی (۱) روان گردیده ؛

اذا اختصر المعنی فشربة حائمٍ وإن رام اسهابا اتی الفیض بالمدِ

منبع دجله وفرات ، از رشك سیل زهاب او در خزان همچون چشمهٔ نیل نیل بر رخسار کشیده ، ودر ربیع جویهای سرشك خونین از دیده گشاده ، بلکه بهنگام مبارات ومفاضلت آب روی جیحون و سیحون را بباد داده .

ازرشك تو پرآب کند مقله‌فرات جوید زلب جوی تو یکقبله فرات
از باد چو بشنید حدیث لطفت افتاد بسر زشرم در دجله فرات

فصلٌ — بدانکه مجموع صفات وخواصی که حکماء و ارباب صناعت طب در شرح فضیلت آب اعتبار کرده اند جمله در آب رکن آباد یافت میشود واز جمله شش خصلت که کتاب کلیات و کتب دیگر معتبر داشته اند در این آب موجود است :

اول از منبع دور افتاده ؛ دوم در ممری مکشوف میگذرد ، سوم انکه بر سنگریزه و زمین صلب گذار دارد ، چهارم حیوانات از هیچ جنس دراین آب‌یافت نمیشود ، پنجم برکنار جویباراو درخت انجیر وگردکان وکدو وآنچه مایه تغییر مزاج آبست نیست ، ششم از طرف اعلی بر سبیل انحدار بصوب اسفل روان است و معذلك ادراك طعم وطبع این آب حوالت بفطنت سلیم ومزاج مستقیم است

---

(۱) - تنك الله اکبر مابین دوکوه : چهل مقام و بابا کوهی است که در شمال شیراز واقع گردیده ومصلی زمین های شمال شیراز است که امروز بقربان گاه معروف است .

وانکار محسوس دال بر انحراف مزاج .

وَمَنْ يَكُ ذافَمٍ مُرٍّ مَرِيضٍ يَجِدْ مُرّاً بِهِ الْماءَ الزُّلالا

در سبب تالیف این کتاب

بعد از آن محاورات ولطائف‌نکات ومفاکهات ، یکی‌از بلغاء شهر همدان هم در آن نزدیکی در فضیلت شهر بغداد ، مشحون بلطائف‌و فنون انیقه شرحی در سلك ترصیف وتألیف کشیده بود اتفاق‌مطالعه افتاد ، بعد از ذکر خصوصیات دجله و شرح نزاهت هواء محول و حاربیه در بیان مزایا وشرف و اختصاص خلفاء بنی العباس و وزراء ایشان باشباع شرحی نموده و بذکر مشایخ وائمه وافاضل و اشراف آنجا مذیل گردانیده وبشطری از مناقب وکمال حال آل برمك محلّی وموشّی داشته وبرشحات‌کلك بلاغت‌آرای وحسن‌براعت‌نمای ، بکلام :

لَوانَّ لِلدَّهْرِ سَمْعاً مالَ مِن حُسْنِهِ اِلَى الْاَصْغاءِ

عبارتی که نباشد زنکتهاش بدیع بدیع اگر عرق‌شرم‌درجبین‌آرد

موشح بفنون لطائف و موقع بصنوف بدایع ساخته ؛ حسن ترکیب وترتیب آن کتاب که بجزالت لفظ و غزارت معنی سمت تزیین یافته بود ، مهیج شوق اندرون ، وسبب میل خاطر این‌ضعیف گشت وبعد از مراجعت بشیراز جمعی از ملازمان صحبت ، بشوافع اقتراح نمودند که‌در فضیلت دارالملك شیرازهم بر آن منوال‌کتابی تألیف می بایدکردن ،که مشتمل باشد برذکر خصوصیات شهر شیراز وطبقات سلاطین آن مملکت ، ومشحون بشرح مزایای ائمه و افاضل ومشایخ این دیار علی اختلاف طبقاتهم ، موشح ببدایع عبارات و محلی

بغرائب استعارات ؛

سوادش همچو زنجیری است بر نظم سخن رانی
بحکمت نکته های بکر را بر یکدگر بسته

هِیَ جَوْهَرٌ نَثْرٌ فَاِنْ اَلَّفْتَهُ بِالشِّعْرِ صَارَ قَلَائِداً وَ عُقُوداً

بنوعی که هیچ حاسد فاسد رای ، بخیره روئی و چیره زبانی دلربائی آن ابکار انکار نتواند .

بَیْضَاءُ لَمْ تَعْثُرْ بِهَا شَمْسُ الضُّحیٰ عَذْرَاءُ لَمْ تَطْمَثْ وَلَمْ تَتَزَوَّجِ

چون یك سخن از صفحه او بنیوشند بر هر حرفی از اوشرا بی نوشند

برحسب مقترح وملتمس ، کلماتی چند باصل بنوشتم ، ومخدرهٔ چند از پرده غیرت وصمیم خاطر پرحیرت برمنصهٔ بیاض جلوه دادم مدتی سواد دل وبیاض دیده را در درج آن بضاعت صرف کردم ، **وَحَذْوَ النَّعْلِ بِالنَّعْلِ** اصول و فصول مقدمه و خاتمه آنرا برسالهٔ بغدادیه بنوعی مناسب وبوجهی مطابق ساختم ، لیکن در موردی که موازی لطائف قصهٔ جود و ذکر سخاوت آل برمك میبایست توقف نمودم ، چه بدان نوع بخشش وپاشش وباخت ونواخت ، وآن معنی که از معن زائد محلی آمده وطریق معالی همت وفضل عطایا وصلت که از فضل بن یحیی برمکی بحکم منظومهٔ :

مَوَاقِعُ جُودِ الْفَضْلِ فِی کُلِّ بَلْدَةٍ کَمَوْقِعِ مَاءِ الْمُزْنِ فِی الْبَلَدِ الْقَفْرِ

بدان موجب که در آن کتاب بدیع ایراد رفته ، عجیب و غریب می نمود ذکر بی عنایتی اهل این زمان در حق هنرمندان سیّما

درین وقت که حیطان مروت وبنیان مردمی درنقص نقصان نیز بدان تنقص افتاده ، اطلال ودمن کرم سمت **خَاوِيَةٌ عَلَى عُرُوشِهَا** گرفته ، ارباب مروت و اصحاب کرم : **تِلْكَ اُمَّةٌ قَدْ خَلَتْ** .

گمان برم که در این روزگار تیره چو شب
بخفت بخت مروت بمرد مادر جـود

كَفَى حَزَنًا اَنَّ الفَضَائِلَ عُطِّلَتْ وَاَنَّ ذَوِي الْاَلْبَابِ فِي النَّاسِ ضُيَّعُ

ودر این حال سخن کمال ، برهانی بکمال نمود :

فرو شوم بگل تیره و بآب سیاه
چو کلك از آن که چرا کلك دربنان دارم

درآینه کژ نمای نظر ابنای این عهد ، صورت علم وجهل یکسان ، زیرا که طبع و فضل فضول وخط خطا وعقل عقاله بود

شَرُّ الْبِلَادِ بِلَادٌ لَا صَدِيقَ لَهَا وَشَرُّ مَايَكْسَبُ الْاِنْسَانُ مَا يَصِمُ

هرچند در این قصه بامعان نظر تأمل کردم و تدقیق نمودم ودر ابناء این عهد واهل این روزگار نظر همت و دیدهٔ اعتبار باز گشودم تا مگر هنروری را از ابناء **فارس** براه معنی در برابر **معن** آرم ، یا بفضل وجـود او را با **فضل برمکی** . در ترازوی آرزو بیك جوی بردارم پس کتاب **شیرازنامه** را بذکر اوصاف وخواص آن هنرور تمام گردانم ، تن ناتوان در بوتهٔ این اندیشه همچون شوشهٔ زر زرد ونزار گشت وبا خود این بیت میگفتم

عروس بخت را گر زیوری هست
در این نه قبهٔ آئینه گون نیست

در تیره شب مشکلات آن اندیشه ، ظلمت زدائی بدست همت

نمی افتاد ودیده نظر وفکرت تیز نظر از پرتو خورشید آن آرزو عکسی نمی یافت

عَلَیَّ السَّعْیُ فِی طَلَبِ الْمَعَالِی   وَلَیْسَ عَلَیَّ اِدْرَاكُ النَّجَاحِ

. خرد خرده بین که فارس میدان فراست است . نقش کعبتین اندیشه از لوح تفکر برخواند وگفت :

در این ایام گر دولت نیابی   بایام کدام ایام یابی

بشارت : **قَدْ ظَفَرَ الرَّاعِی بِمَا اَرَادَ** گوش هوش و چشم امید را بگشای

صد چشم گشاده کن که رویش بینی   ده گوش براه نه که نامش شنوی

حجاب شبهت از پیش دیدهٔ حقیقت بردار ومعاینه آثار مآثر وطراز مفاخر ومکارم ببین .

ببین در آستان صفدر ملك   ببین بر آستان صفدر جود
عزیز مصر دولت حاتم عصر   کریم ملك پرور مفخر جود
جهان حشمت وخورشید رفعت   گل باغ مکارم عبهر جود
مدار دولت و کان مروت   سپهر مهر سایه گستر جود
همای دولت آثارش چو سیمرغ   بگسترده بگیتی شهپر جود
قوام دولت ودین شمع اقبال   محیط بحر کف و گوهر جود
همایون پایهٔ قدرش همائی است   که افکنده است سایه برسر جود

صاحب اعظم افخم ، دستور اعدل اکرم ، والی خطة الجود والکرم ، افتخار زوّار البیت والحرم ، اولی البریة بمکارم الاخلاق والشیم ، الفائز بعنایت الله باوفر کرامة واوفی نعم .

معن انعام برامك کرم حاتم کف   فضل بخشایش یحیی قدم عیسی دم

آنکه‌درشیوهٔ رادی وکمالیت‌جود   بر بوده‌است‌زحاتم‌بجهان گوی کرم

حاجْ قِوامُ الدَّوْلَةِوَالدّينِ حَسَنُ ، سَيفُ الْعُتاة وَالْمُتَمَرِّدينِ، كَهْفُ الْعُفاةِ وَالْمُسْتَضْعَفينِ، لأزالَ لِنَظْمِ الدّينِ وَالدَّولَةِقواماً ، وَبِواسِطَةِ عَقْدِ الْمَمْلَكَةِ نِظاماً ؛ فَايْنَ الْمُهَلَّبُ مِنْ جُودِه وَايْنَ مَعْنٌ وَحاتِمٌ، چه نزد جود وافر وکرم شامل او ذکر معن زائد چون الف زائد بیمعنی است . وپیش فضل انعامش فضل برمکی واحسان حاتم سخن اندکی است : **بَذَلَ بِما يَنْبَغي لِمَنْ يَنْبَغي لالِعِوَضِ وَ لالِغَرَضِ ؛** همواره دست وزبان بعطا وصلات برگشاده ونداى : **وَ آتاكُمْ مِنْ كُلِّ ما سَأَلْتُمُوهُ** بگوش عالمیان اندر داده .

آنکه بتدبیر کار سازی دولت   قاعده نو نهاد جود وکرم را
همت‌او همچو خاك راه شمرده   حاصل کیخسرو وخزائن‌جم‌را
برکند آثار دوستکامی جودش   ازدل درویش بیخ‌وریشه غم‌را
جز بسر سفره مکارم اوکس   پر نکند لقمه نیاز شکم را

تابحدی فیض کف موسوی در آثار سخاوت و عطا بنمود که رسم نیاز از زمره مستحقان شیراز برداشت ، وآثار اعواز و اساس افلاس از گوشه نشینان محوو منقطع گشت .

مرهم الطاف غمزداش ببرده   خستگی آز را زسینه درویش
کیست بمقصودنارسیده‌دراین‌دور   ازکرم شاملش بگوی و نیندیش

صیت کرم وآوازه نعم اوکه چون برید صبا وجنوب ، چهار گوشه وشش جهت هفت اقلیم درگرفته ، از زبان منهیان غیب کرةً

بعد اخری ومرة بعد اولی بگوش جانم رسید ، وحکایات عطاواخبار مآثر وسخاء آن جناب ، که چون خورشید گرد جوامع اصقاع رباع ربع مسکون بهره مند گردانیده ، درسمع جانم نشست وهم بدان طرز ومنوال بغداد نامه کتاب موعودرا باتمام رسانیدم وبالقاب شریفه آن یگانه موشّح ومحلّی ساختم و آن کتاب را **شیرازنامه** نام نهادم : چه مجموع فصول ومقالات واصول ومقدمات این کتاب شریف مشتمل است بذکر مزایا وخصوصیات شیراز وفضیلت آب وهوا وصحرا و بساتین وصوامع وار بطه ومدارس و بقاع ومزارات آنجا وتواریخ سلاطین وائمه ومشایخ شیراز علی اختلاف طبقاتهم :

وَاِنّی اَرْجُو مِنَ اللّهِ تعالیٰ الصِّدْقَ وَالصَّوابَ وَالْمَغْفِرَةَ وَالثَّوابَ

امامقدمه بر سه فصل است :

فصل اول در شرح مزیت فارس و شرف آن اقلیم مبارك .

فصل دوم در ذکر خصوصیات شیراز و فضیلت آب و هوای آن .

فصل سوم در شرح بناء شیراز و شمهٔاز حال بانی آنملك .

اصل اول در ذکر حکام و سلاطین آل بویه و مملکت دیالمه تا بانتهاء امارت ملك اعظم سعید شهید شرف الدولة والدین **محمودشاه** طاب ثراه مشتمل بر مقدمه و شش طبقه :

طبقه اول در ذکر سلطنت آل بویه و حکومت **دیالمه** درخطهٔ شیراز و در مملکت فارس .

طبقه دوم در ذکر سلطنت **آل سلجوق** و شرح اتابك **جاولی** که از انشاء دولت آل سلجوق بوده .

طبقه سوم در ذکـر سلطنت و پادشاهی **آل سلغر** از ابتداء مملکت **مودود** تا بانقضاء سلطنت اتابك **آبش** .

طبقه چهارم درذکر امارت **سوغونجاق** و امراء **مغول** و تاریخ حکومت ایشان .

طبقه پنجم در ذکـر ملك اعظم سعید شهید شرف الدولة والدین محمود شاه طاب ثراه و اولاد نامدار او .

طبقه ششم در ذکر خصوصیات ولد نامدار او **امیرشیخ‌ابواسحق** نوّرالله مضجعه .

اصل دوم در ذکـر اعاظم مشایخ و اعیان شیراز و ائمه و افاضل فارس مشتمل بر شش طبقه است :

طبقه اول در ذکر قطب‌الاولیاء و المحققین **ابی‌عبدالله‌بن‌حفیف** و معاصران او و تواریخ وفات ایشان .

طبقه دوم در ذکر سلطان‌الاقطاب **مرشدالحق‌ابی‌اسحق‌ابراهیم الکازرونی** وذکر شیوخی که در عصر او بودند .

طبقه سوم در ذکر **شیخ ابو شجاع المقاریضی** و مشایخی که‌در شیراز با حضرت او معاصر بودند .

طبقه‌چهارم در ذکر **شیخ روزبهان**قدّس سره و معاصران او

طبقه پنجم در ذکر **شیخ نجیب‌الدین علی‌بن‌بزغش** و شیوخی که با او معاصر بودند .

طبقه‌ششم در ذکر جمعی‌از مشایخ و ائمه که این ضعیف ایشان را دیده ام و استفاده از ایشان کرده ام .

فصل اول

در شرح مزیت فارس و بیان شرف آن اقلیم مبارك

بدانکه فارس نام پسر **پهلو بن سام بن نوح** بوده ، و اودر عهد خود مالك این مرز و بوم بود ، و فارس بنام او اشتهار یافت و لغت فهلوی از زبان فهلو پدر پارس مفیض گشته ؛ و در فضیلت اهل فارس این حدیث از حضرت نبوت صلّی الله علیه و آله روایت کرده اند :

اِنَّ اللّٰهَ تَعالیٰ خَیَّرَ مِنْ خَلْقِه صِنْفَیْنِ مِنَ الْعَرَبِ قُرَیْشاً وَ مِنَ الْعَجَمِ اَهْلَ فارِسْ ودر انساب زین العابدین علی بن امیر المؤمنین حسین بن علی بن ابیطالب علیهم السلام مسطور است که **شهربانو** دختر **شاه پرویز** . مادر جلیلهٔ امیرالمؤمنین علی بن الحسین علیه السلام بوده ، از اینجهة او را کریم الطرفین میگفتند که یکطرف قریش بود و یکطرف فارس ؛ و بعضی از مفسران گویند که حقتعالی در قرآن سه موضع ذکر ابناء فارس فرموده :

اول قوله تعالی **بَعَثْنا عَلَیْکُمْ عِباداً لَنا اُولِی بَأْسٍ شَدیدٍ ؛** چون یهود دست تعدی بر خلق دراز کردند ، و زکریاء پیغمبر و یحیی معصوم را بقتل آوردند ، حقتعالی **بگودرز** اشغانی که از ابناء فارس بود الهام فرمود ، او لشکر گران از فارس برگرفت ، وانتقام از یهود بخواست ، و شرح اینمعنی بتطویل در تواریخ و تفاسیر مذکور است .

دوم قوله تعالی **سَتُدْعَوْنَ اِلیٰ قَوْمٍ اُولِی بَأْسٍ شَدیدٍ تُقاتِلُونَهُمْ**

اَوْيُسْلِمُونْ؛ جمعی از مفسران گفته اند که این آیه نیز هم اشارت بابناء فارس است .

سوم **وَاِنْ تَتَوَلَّوا يَسْتَبْدِل قَوْماً غَيرَكُمْ**؛ نزد طایفهٔ از اهل تحقیق در این آیه‌نیز هم اشارت بفارسیان کرده اند . وهمچنین درحدیث است : **لَوْكَانَ الدِّينُ عَلَى الثُّرَيَّالَنَا وَلَهُ رِجَالٌ مِنْ فَارِسْ** و همچنین منقول است از حضرت نبوی صلی الله علیه وآله وسلم که در شأن سلمان فارسی فرموده : **اَلسَّلْمَانُ مِنِّي لَايَخْلُو الْاِيمَانُ مِنَ الدُّنْيَا حَتَّى يَبْقَى مِنْ آلِ سَلْمَانَ اَحَدٌ.**

بدانکه در عهد ملوك فرس ، از حد **جیحون** تا بلب آب **فرات** را بلاد فارس میخواندند ، بعد از ظهور اسلام چندی مضاف عراق گردانیدند .

ذکر عرصه فارس ـ بسط فارس صد وپنجاه فرسنك درصدو پنجاه فرسنگ بوده .

ذکر حدود فارس ـ رکن شمالی از ولایت **اصفهان** تا بحدود **اَبَرْقُوهْ** ، رکن جنوبی از کناردریا تا بحدود **کرمان** ، رکن شرقی از اعمال کرمان تابصوب **سیرجان** ، رکن غربی‌از اعمال**خوزستان**بر صوب دریای **عمان** و **اَرَّجان**؛ این مجموع از اعمال فارس است ، ودر فارسنامه مذکور است که در قدیم الایام فارس مشتمل بوده بر پنج شهر معظم ، هر یکی بنام پادشاهی که بانی آن بوده مشتهر گشته ، ودر کتب بدان موجب مسمّی ومدوّن آمده : اول کوره **اصطخر** دوم

کوره **دارابجرد** سیم کوره **اردشیر** چهارم کوره **شاپور** پنجم کوره **قباد** .

اما **اصطخر** اول شهری است که در فارس بنا کرده اند وبسط آن پنجاه وپنج فرسخ است ، **کیومرث** بنا فرمود ، قلعهٔ اصطخر در عهد پیشدادیان بغایت معمور بوده است، **عضدالدوله** درآن قلعه حوضی ساخته ، بسط آن یك قفیز، و هفده پایه عمق آن بوده ، گویند اگر یکسال هزار مرد از آن آب خوردندی ، از آنجا یکپایه بیشتر باز کم نافتادی ، ودر میان آن حوض سی وسه ستون از سنگ وساروج برآورده بود وآن را مسقف گردانیده .

نقل است که در فارس هفتاد وسه قلعه بوده همه مرتب و معمور بود اتابك **جلال الدین جاولی** جمله را خراب گردانید

ذکر ظهور اسلام دراصطخر . درعهدخلافت عمر ، والی فارس **شهرك بن مرزبان** بود ، چون بشنید که عرب خروج کرده اند ،لشگری انبوه جمع کرد و **حکم بن العاص** بالشگری بفارس در آمد وبا شهرك محاربت کرد . آخر الامر لشگراسلام فرصت یافتند و شهرك را بقتل آوردند ، وعمر بابن عاص نامه نوشت که بفارس رود ، **وابوموسی اشعری** را ازبصره بمدد او فرستاد ، وبکورهٔ **شاپور ،کازرون جرهْ و نوبندجان** در آمدند و جمله را مستخلص گردانیدند ، و در سال شانزدهم از هجرت رسول (ص) که عثمان بن ابی العاص وابو موسی اشعری ، ارّجان و نواحی شیراز را بموجبی که ذکر رفت مسخر کردند چون دور خلافت **بعثمان** رسید **عبدالله بن عباس** را با لشگری گران باصطخر فرستاد وگروهی از کفار که مانده بودند لطفاً او عنفاً

در قید تسخیر زبون ساخت ؛ بعضی‌را بکشت وبعضی مسلمان گشتند . در تاریخ دیدم که اهل اسلام چهل هزار مرد از شهر **اصطخر** بقتل آوردند تا آن را مسخر گردانیدند وبرین نوع مجموع اقطار وقلاع **فارس** را در تحت ضبط در آوردند وبناء کفررا منهدم ساختند ودر آن دیار مساجد و صوامع بر افراختند : ابتداء ظهور اسلام در خطه فارس بدین نوع بوده .

نقل است که **جمشید** در **اصطخر** مسافت چهارده فرسخ معمور گردانید وسه قلعه در آنجا بساخت اول قلعهٔ شکسته اصطخر دوم قلعه شکسته سیم قلعه **سکنوان** وآن‌را سه گنبدان گفتندی ، صدوچهل ستون برسر پشته برآورد ، وکوشکی برسر آن بنهاد ، و طول آن صد وشصت گز بود ، بنوعی که مثل آن در هیچ ملکی هیچ پادشاهی نساخته وا کنون آثاری که ازآن مانده آنرا چهل مناره میخوانند ، وتختگاه سلاطین سلف بوده وبعضی گویند تختگاه حضرت سلیمان است ودر تفسیر آیهٔ **غُدُوُّها شَهْرٌ وَرَواحُها شَهْرٌ** بشرح شادروان سلیمان اینصورت نموده اند والعهدة علی الراوی .

نقل است که شهر **اسطخر** تا بغایت معمور بود ، در عهد با **کالنجار** امیری ظالم بود **قُتْلَمِشْ** نام آنرا غارت کرده وخراب گردانید.

اما دنبه نوشت که از مضافات اصطخر است کتاب زند زرتشت را در این جایگاه معبّی ساخته اند .

اما کورهٔ **دارابجرد** ازجمله شهر پنجگانه که ذکر رفته ، **داراب بن‌شاه بهمن** بنا کرده شهریست مدور ، بپرگار دایره در کشیده و بر آن دایره شهر **دارابجرد** را بنا ساخت ، و حصاری و خندق

بزرك پیرامن شهر درکشید ؛ کوهی در آنجاست مومیائی ازآن کوه برمیخیزد ، وقطره قطره ازآن کوه میچکد ؛ وکوه دیگر هست که هفت گونه نمك ازآن کوه حاصل میشود . بدر آیزرك وقلعه محکم که میان تنك **دنبه** افتاده هم درآن نواحی است ، **قصبه خسویه وداراکان** از مضافات آنجاست ؛ **فسا** هم از متعلقات **دارابجرد** بوده است ؛ در اصل گویند که شاه **بهمن** پدر **داراب** بنا کرده **قلعهٔ دارزه شبانکاره** آنرا خراب کرد و اتابك **جاولی** باز معمور گردانید ؛ واز جمله قلاعی که در آن گرمسیر افتاده **قلعه تبر** است که در **جهرم** افتاده **فضلویه** آنجاعاصی گشت و **نظام الملك** او را حصار داد وبزیرآورد و **مشکانات** هم از کورهٔ دارابجرد است .

اما کورهٔ اردشیر ، **پیروزآباد** است ،در قدیم الایام اورا **جور** میخواندندی ؛ در عهد کیانیان شهری بزرك بوده . گویندکه چون **ذوالقرنین** بفارس آمد سعی بسیار کرد و آنرا نتوانست گرفتن ، رودخانه ایست درآنجا ازسر کوه چشمه دارد **اسکندر** آن رودخانه را بگردانید وبشهر انداخت وفیروز آباداز همه طرف کوه دارد و آب رودخانه آنجاجمع وغلبه کرد ، چند هزار آدمی هرچند خواستند که آنرا از خود دفع کنند نتوانستند ، چون آب منفذی نداشت که بیرون رود شهر در آن آب غرق گشت ، برشکل دریائی آب درمیان چهار کوه باز ماند ، روزگاری برآن برآمد . اردشیر بابك خواست که آن شهر را باحال عمارت آورد ، بحسن تدبیر رخنهٔ چنددرآن کوه پدید کردند تا بیکبار آب ازآن مرز بیرون رفت ، وزمین باز خشك افتاد ، اردشیر بفرمود تا شهری مدور بنا ساختند چوندایره

پرگار ، بدان نمط بنیادی بنهادند ودرمیان آنشهر **چون**نقطه پرگار ستونی باطول وعرض بکیوان برکشید ، ونام آن **ستون‌ایران** نهاد، وبر سر آن ستون قصری بنا کرد ، وآب را از یکفرسخ ازسرکوه بدان بالا آورد ؛ وقلعه **سهاره** هم از نواحی آنجاست .

اما کوره **شاپور** انتساب بشاپوربن اردشیر بابك‌دارد اصل‌آن **بشاپور** است .

نقل است که **طهمورث** قدیماً این شهر بنا کرد ، چون **ذوالقرنین** بپارس آمد آنرا خراب گردانیده و **شاپور** نوبتی دیگر آن را بحال عمارت آورد .

نقل است که در کوهستان شاپور شکفتی عظیم هست ، و بردرآن غار صورت **شاپور بن اردشیر** است ، قامت او را از ده گز سنك تراشیده اند و در این شکفت گردابی عظیم هست که عمق آن پدید نیست ؛ شهرکازرون هم از متعلقات آنجاست ، گویند که **طهمورث** آن را بجهت‌راهبان ساخته بود وآن را **نُوَرْدْ** گفتندی در عهد شاپور داخل بشاپور گشت، **جره‌وخشت وکمارج‌ونوبندجان** که‌آن را بفارسی **دشت‌بارین** خوانند قدیم‌الایام جمله‌از اعمال بشاپور بوده **نوبنجان** و **شِعْبِ بَوّانْ** شهری بزرك بود ، درایام فترت **ابوسعید کازرونی** آن را غارت کردند و **نوبنجان** را خراب گردانیدند و بسوختند چنانکه مسجد جامع را نیز بکندند ؛ مدتی همچنان خراب باز ماند چنانچه سالها مأوای سباع بود وگذار آدمیزاد در آنجا ممکن نبودی ؛ اتابك‌**جاولی** که بفارس آمد ابوسعید را برداشت و شهر **کازرون** و نوبنجان را باحال عمارت‌برد .**قلعه‌سفید** قرب‌نوبنجان

افتاده بیك فرسخی وگویند که سایر کیانیان وپیشدادیان آنرامعمور و معتبر میداشتند .

اما کورهٔ قباد شهر **اَرَّغانْ** (**اَرَّجانْ**) است ، **قبادبن فیروز** پدر **نوشیروان** بنا کرده و بروزگار فترت خراب گشت ودر نواحی آن چند قلعه معتبر است :

اول قلعه تنبوز **دوم** دزکلاب **سوم** قلعه ترامرز **چهارم** مهبروان **پنجم** زیدان **ششم**آب شیرین **هفتم** دیراب ؛ این جمله از اعمال ارغان است

فصل دوم

در ذکر خصوصیات و شرح و فضیلت آب رکن آباد و نزاهت هوای آن شهر مبارك

بدانکه قدما واصحاب تواریخ متفق الکلمه اند برآنکه شهر شیراز در اوائل قطعه زمینی بود بایر معطل ، سطحی نامستقیم ، زمینی ناهموار .

وَقَدْ عالَها رَیبُ الزَّمانِ فَجَرَّرَتْ عَلی ساحَتَیها لِلْخُطوبِ ذُیولُ

ملوك عجم و شهریاران ایران زمین هر سال یکنوبت بر آن قطعه زمین حاضر آمدندی وگفتندی کهصومعهٔ **سلیمان** در این زمین بوده وآن را برخود فالمیدانستند ، ودر آنوقت دارالمملکة وسریر السلطنة ومقام الخلافة درخطهٔ فارس شهر **اصطخر** بود تابزمان ایالت **محمدبن یوسف ثقفی** او را از غیب باز نمودند که در ایـن زمـین شهری بنا میباید نهاد :

ذکر خوابیکه محمدبن یوسف دیده بود

راویان اخبار و ناقلان آثار روایت میکنند که محمدبن یوسف

که بانی شهر شیراز بود شبی درخواب شد ، غطاء سبعه رشته اجفان رابر روی جزع حدقه باز کشید ، ابن مقلهٔ نظرش نوك قلم بشکست چنان دید که قدسیان صومعهٔ فلك جمله از آسمان بزمین آمدند و بر روی آن قطعه در افتادند وهم در خواب باو میگفتند که این عرصه زمینی است که چندین هزار صاحب کرامت از دامن او بر خواهد خاست و دایره ایست که قدمگاه چندین هزار صوفی خواهد بود ؛ گوشه ایست که توشهٔ مسافران عالم غیب از آنجا مرتب خواهند کردن ؛ زمینی است که خمیر مایهٔ فقراست . کان ولایت است . منبع حکمت است ، دودمان طهارت است . **محمدبن یوسف** در خواب هم بر آن مقدار که اثر تجلی انوار ملکی بود خطی پیرامن آن در کشید؛ روز دیگر از اصطخر باین نیت متوجه گشت ، چون برسید واحتیاط کرد آثار آن خط ودایره برقرار دید وقطعهٔ زمین را دریافت خال صلصال برغدار نهاده ، دواج خمول برسر کشیده وجمال شمال پروبال گسترانیده رقعهٔ دید چون آفتاب تاب میداد و همچون فروغ نور صبح زبانه میزد ودرخش او برطاق فلك عکس انداز میگشت ؛ گوئی زمین طور بود که شعلهٔ نور از وی میتافت . یا ید وبیضاء و ضیاء کرامت بود که از جیب کلیم زمین دم بدم عکس میانداخت ؛ طواویس ملایك حوالی آن خطه پردرپر میکشید . **محمدبن یوسف** چون مشاهدهٔ این حال نمود ، استادان مهندس را فرمود تا قاعدهٔ مملکت شیراز را اساس نهادند . هم در آن لحظه منجمان واختر شناسان راحکم فرمود تا در مطالعهٔ نجوم افلاك ورقوم صفحه نگارخانه تقویم مزید تعمقی نمودند، ودر نقوش اصطرلاب فکرتی شافی بتقدیم رسانیدند ،موافق

اساس و بناء آن شهر مبارک از سعادت اتفاقی سنبله طالع بود ، وعطارد صاحب طالع ، واحکامی دراین باب استخراج کردند ، وخیلی فوائد درآن ذکر رفته ، وشهریاران و پادشاهان را مطالعهٔ آن بسیار فائده دهد ، وگویند که این احکام تا بغایت در میان خزینهٔ عضد الدوله موجود بود .

عرصهٔ مملکت **شیراز** زبدهٔ ممالک روی زمین است بل مربع ربع مسکون سواد شیراز برمثال مردمک چشم جهان بین ممالک تواند بود و بی شک نسخه نزهت نامهٔ بهشت برین است؛ اگر جنت فردوس در دنیا توان یافت . اسواق مربّعه واطراف موسّعهٔ اینملک است ؛ در فصول اربعه طراوت ریاض بساتینش شهر **سمرقند** بر گوشهٔ طاقچهٔ نسیان نهاده ، و در حَلْبهٔ رهان لطافت ، شمال مشک افشان مصلّی هواء **مصلّی** او گشته نظر حدیقه بهشت آثار ارم شعار باغ بنفشه از قافیه بنفشه در جهان تنگتر نموده .

معطر خاک آن چون جیب عذرا مصفی آب آن چون اشک وامق
نسیمی خوشگذر چون عمر نادان هوائی ترصفت چون دین فاسق

هوایش بصفوت آب از آتش خلیل برده ، و خاکش بخاصیت غبار غیرت از آتش خضر بر انگیخته ؛ غبار دامن طهارت آئین نزهتش ، سرمهٔ دیدهٔ بلدان ، و رقعهٔ بساط مهر افروزش ، واسطهٔ نشاط پادشاهان گشته .

بِهَا یَسکُنُ الطَّبعُ النَّفُورُ وَیَغتَدِی بِاُنسٍ مِنْ قَلْبِ الْمُقِیمِ مَرِیعُهَا
یَحِنُّ اِلَیهَا کُلُّ قَلْبٍ کَاَنَّهَا یُشَادُ بِرَنَّاتِ الْقُلُوبِ رُبُوعُهَا
فَکُلُّ لَیَالِي عَیشِهَا زَمَنُ الصِّبَی وَکُلُّ فُصُولِ الدَّهرِ فِیهَا رَبِیعُهَا

شهر شیراز تو گوئی که سپهریست برین
یا بهشتی است مشکل شده بر روی زمین
شهری آراسته چون کارگه انگلیون
خاصه چون باغ شود از رخ گلها رنگین
سنگ بر دل نهد از غیرت حسنش هرمان
خاك بر سر کند از طره حسنش سقسین
آب رو را ببرد باد خطا بنشاند
مصر را نیل کشد بر رخ شام آرد چین
عقل کلّ بود همانا مهندس در اصل
بود آلت ده استاد مگر روح امین

ذکر فضیلت آب رکن آباد

آب رکن آباد چشمه ایست در شیراز با رونق و صفا آب روی صدیقان ، بخوشگواری آب حیوان ، از غیرتش اشك دجله از دیدهٔ بغداد روان است ، حصیّاتش بخاصیت درّ وعقیق و مرجان است ؛ فرات از رشك او نیل غیرت بر چهرهٔ اشك آلود کشیده ، دجله از دستبرد او بسی جفا از روزگار دیده ؛ اگر قطرهٔ از آن آب در آذر در رسد در حال از آتش گل تازه روید ، و اگر جرعهٔ از آن در حلق عمر بسر رفتهٔ چکد ، در ساعت زندگی از سر گیرد ، آبی است که چون دست مریم شاخ خشك را بار ور میگرداند ، و چون دعاء مسیح خستگان مرفوع الطمع را بسر چشمهٔ حیات میرساند .

لَاالْبِيدُ بِيدٌ اِذْيَهِمُّ بِنَهضَةٍ نَحْوَالْخَلِيجِ وَلَاالْبِحَارُ بِحَارٌ

همچون نسیم جوانی ، غصن امانی را ازو اهتزاز است ، و چون

مایهٔ شادمانی ، روح افزای و غم گداز است .

در هر صباحی صبوحی است راحت زای و در هررواحی فتوحی است روح افزای ؛ چون باد دوانست از هر طرف بطرف . وهمچون باده روان است از کف بکف ؛ از صفاء آن همچون آینه بیشك یقین صورتهامیتوان دید ، وازلطف نسیم تسنیم او در بهشت بسلسبیل میتوان رسید ، زبان **خاقانی** گوئی در نعت آب رکنی انشاد این قطعه کرده :

هرگز که دیده آب مصوّر درآینه ؟ یا آینه که دیده مصقّل میان آب ؟
هرگزدر آینه نتوان دید آفتاب ! هین آفتاب و آینه می بین میان آب
چندان بر آمد ازجگر نیل ناله چون وصف زلال او بشنید از زبان آب

فصل سیم

در شرح بناء شیراز و ذکر محمد بن یوسف

اصحاب تواریخ آورده اند که در عهدایالت وزمان خلافت **عبدالملك مروان، حجاج بن یوسف** وزیر او بود ، ومتصدی حکومت مملکت گشت ، و بامور مملکت تعاطی مینمود ، وبرادر خود **محمدبن یوسف** را بفارس فرستاد ، وبدانموجب که ذکر رفت شهرشیراز را بنیاد نهادچنانچه بهزار گام عرصه شیراز در طول و عرض از **اصفهان** بیشتر بود ؛ و در آن وقت بغایت معمور بود . بعد از انقضاء حکم و زمان ایالت او **عمر عبدالعزیز** در مدت خلافت که بدو سال و نیم بیش نکشید رغبتی عظیم در اشاعهٔ ابنیهٔ خیرات داشت ، بسیاری از مساجد و معابد در خطهٔ **شیراز** بنا فرمود .

در تاریخ سنهٔ احدی و ثمانین و مأتین ، **عمرولیث** که از جمله

صفاریان بود چون ممالك فارس در حوزهٔ حراست خود آورد ، بتاسیس **مسجد عتیق** شیراز اشارت فرمود ، در آن وقت در شیراز مسجد جامع نبود .

نقل است که شیراز در عهد **دیالمه** چنان معمور بود که آوازهٔ رخص نعمت و رفاهیت رعیت آنجا بجمیع دیار و اقالیم رسید ، و از هر طرف بانجا یکباره روی نهادند و غلبهٔ لشکر جمع آمد و جا بر مردمان تنك شد ؛ عضد الدوله بیرون شهر عمارتی کرد آنرا **کرد فنّا خسرو** نام نهاد ، شهری بزرك ، و در میان آن بازاری بساخت ، ارتفاع آن شانزده هزار دینار هر سال بدیوان عضدی میرسید و اکنون اثری از آن نمانده ، این زمان سطح در آن طرف ببازار امیر مشهور است

ذکر قانون خراج فارس و شیراز در قدیم الایام

در عهد **انوشیروان** چون قانون خراج همهٔ جهان مقنن گردانید قانون فارس سی وشش هزار درم برآمد چنانچه سه هزار دینار باشد ، و بعهد **عبدالملك بن مروان** چون **محمد بن یوسف** والی بود ، وشیراز را بنا نهاد و معمور گردانید ، در مجموع معاملات سی هزار درم خراج می فرستاد و بعد از او هر سال شصت هزار درم مجموع شیراز بخدمت **هرون الرّشید** می فرستادند ؛ چون در فتنه **محمد الامین** جملهٔ جرائد بغارت بردند و بسوختند **مأمون** بعد از تمکین امر خلافت خراج مجموع **فارس** و **کرمان** و **عمان** با دو هزار هزار وسیصد هزار دینار کرد و محمد این قانون پسندید در سنهٔ ماتین تا **عهد المقتدر-با الله** ،

نقل است که مجموع مال و معاملات **فارس** و **کرمان** و **عمان** از استقبال

معاملهٔ سنهٔ ست و ثلثمائه بدو هزار هزار و سیصد هزار وهشت دینار خراج مقرّر کردند ، از آنجمله حصهٔ فارس هزار هزارو ششصد و سی وچهار هزار دینار آمد ، و در عهد دیالمه قانون مملکت از نظم خود بگردید ، از بس فتنه که متعاقب بدید آمد ، ملکها را باز گذاشتند و ترك املاك بگفتند ، از آن عهد اقطاع بدید آمد ، واکثر زمینها دیوانی شد ، و پیش از آن اکثر و اغلب زمینها ملك بود ، و مملکت فارس تا بآخر عهد **باکالنجار** بر قرار خود بود ، بعد از زمان او چون نوبت **بابومنصور** پسر او رسید ابتداء خرابی مملکت فارس در عهد او پدید آمد ، **فضلویه** خروج کرد و با ملك **قاورد** محاربت نموده فارس بسر ایشان برفت تا بزمان **کریم جلالی** بیکبار مستأصل گشت و بعد از این شرح این صورت در مقام گفته آید .

ذکر قلعهٔ قهندز بموجبی که در تاریخ ذکر رفته

قدما و اصحاب تواریخ آورده اند که قلعهٔ **قهندز** در قدیم الایام از معظمات قلاع فارس بود ، و پیش از بناء محروسه شیراز ملوك فرس آنرا معمور داشتندی ، و بدان حصن منیع پیوسته مستظهر بودندی .

نقل است که **قهندز** برادر **شاپور** ذوالاکتاف پسر **هرمز** پیش برادر بگریخت ، با لشکری بطرف شیراز آمد و در پائین **مسجدسلیمان** جمعی از نسل **ساسانیان** تمرد نموده بودند باو پیوستند ، واهل فارس سر در ربقهٔ اطاعت و خضوع او کشیدند **قهندز** آن قلعه را ترتیب کرد و معمور گردانید و عمارات چنددر آنجا بساخت ، و حصون وحصاری چند پدید آورد و آن قلعه بقهندز اشتهار یافت .

نقل است که چون **شیرویه** پدر خود **پرویز** را با هفده تن از

برادران و برادر زادگان دریکروز بقتل آورد ، دایهٔ **یزدجرد** یزدجرد را بگرفت ، و بطریق فرار بفارس آمد ، **یزدجرد** در سن چهار سالگی بود ؛ گویند که مدت دو سال ونیم در قلعهٔ **قهندز** باز ماند ، چون **یزدجرد** بدست سلطنت نشست تاج نوشیروان با خزائنی بسیار و جواهری چند نفیس از بهر ضبط بآنجایگاه فرستاد ، و در قلهٔ قلعه چاهی عمیق بر کندند و در آنجا مدفون و مغیبی گردانیدند ؛ جمعی گویند که آن خزائن و ذخائر در زمان **عضدالدوله** بدست او افتاد ، و چندی بر آنند که هنوز آنجا مانده است و طلسمی بر آن ساخته‌اند و طریق استخراج آن غیر ممکن است ؛ و بعضی دیگر از مورّخان درتواریخ بدین نوع ایراد کرده اند که چون **سعدوقاص** ، **قادسیه** را بگرفت . و عنان عزیمت بصوب فارس منعطف گردانید ، یزدجرد بن پرویز در **نهاوند** بود ، فرمود تا تاج کسری و ذخایری چند دیگر که در قلعهٔ **قهندز** ذخیره بود برداشتند وپیش **خاقان** چین بودیعت نهادند ، و بعد از انقطاع نسل ملوک عجم آن خزائن باتاج در چین بازماند و این واقعه در عهد خلافت **عثمان** دست داد .

نقل است که در آنزمان که لشکر اسلام در بلاد فارس قوت گرفت . و مملکت در تحت ایالت ایشان استقرار یافت ، قلعهٔ قهندز را بگشودند و خراب گردانیدند تا بعهد **عمادالدوله** همچنان خراب بود و **عمادالدوله** آنرا باحال عمارت آورد ، وآب قلعه که یزدجرد بیرون آورده وچشمهٔ خرد بود . از پی آن سرچشمه سعی فرمود تا برفتند وآب برازیادت گردانیدید .

نقل است که **یزدجرد** بر سر چاه قلعهٔ **قهندز** قبهٔ بر آورده

بود مدوّر ، سیصد و شصت دریچه داشت ، هر روز بوقت **طلوع** آفتاب ضوء هریك کُوّه معین انعکاس دادی ؛ برمثال دیری ساخته بود و رهابین آنرا معتبر میداشتند ؛ بوقت ظهور اسلام واستخلاص **قلعه** آنرا خراب گردانیدند و **عمادالدوله** بنوعی دیگر آنرا معمور گردانید وبعداز او باز اختلافی یافت تادرآن مدت که **ابوغانم** پسر **عمیدالدوله** در آن جایگه در حصار بود خواست که قلعه را معمور گرداند ، کوشکی که **عضد الدوله** بیرون **دروازه سلم** ساخته بود آنرا خراب کرد وچوب وآهن وآلتیچند از آنجا بتکلف بقلعه نقل کرد وبدان آلات کوشك که عماد الدوله در قلعه ساخته باز معمور گردانید ، و نزهتگاهی ساخت ، وچند مدت مسکن **ابیغانم** در قلعه بود ، وآنرا زیبوزینتی تمامداد وبغایت معمور وآبادان ساخت . ودر **شرح یمینی** مسطور است که چون خراسانیان برلشکر دیلم غالب آمدند ، **تاش** بعضی از اسرا کهمحافظت ایشان لازم میدانست در قلعهٔ **قهندز** محبوس گردانید ، و از ذکر قلعهٔ **قهندز** که در آنجا رفته ظاهر همین قلعه مراد بوده باشد زیرا که درآن عهد هیچ حصن معتبرتر ازآن نبود و هیچگونه رخنه درآن جایگاه ممکن ومتصور نبود ؛وجمعی ازاصحاب تواریخ آورده اند که خزائن وسلاح ملوك فرس و انواع نقود و جواهریکه حاصل مملکت آل بویه بود . مجموع در اطرافقلعهٔ **قهندز** مضبوط ومدّخربود ، چندی بدست **آل سلجوق** افتاد وچندی دیگر هنوز در آنجا مانده باشد **وَاللهُ اَعْلَمُ بِخَبَایَا الْاُمُوْرِ**

اصل اول

در تواریخ سلاطین وحکام از ابتدای سلطنت آل بویه ومملکت دیالمه تا بزمان امارت ملك اعظم شرف الدوله والدین محمود شاه مشتمل بر پنج طبقه ومقدمه

مقدمه ـ بدانکه اصحاب تواریخ متفق الکلمه اند بدانچه شهر شیراز از بناء **محمدبن یوسف** برادر **حجّاج بن یوسف** بوده ، بعد از وفات او **عمربن عبدالعزیز** بعهد خلافت در حوزهٔ تصرف خود آورد . ودر سنه احدی و ثمانین و مأتین **عمروبن اللیث** که ازطبقهٔ **صفاریان** بوده در ممالك فارس بسلطنت و جهانبانی تمکن یافت ،مدتی در امور ایالت شیراز تعاطی نمود تا آنکه **عمرو** در حبس **معتضد** خایفه بگرسنگی هلاك گشت

نقل است که **عمروبن لیث** بوقت نهضت و حرکت لشکر هفتصد شتروار اسباب وآلات ساز مطبخ اوبود آخرالامر در حبس **معتضد** در آرزوی یك لقمه نان چنان جان بداد که سوداء سلطنت و مغز خود بینی ازسوراخ بینی او بیکبار بدر افتاد **ثُمَّ ماتَ حَتْفَ اَنْفِه**

ذکر ایالت مظفربن یاقوت در خطه شیراز

بعد از وفات **عمرو** و انعزال نوّاب او از ممالك فارس وخطّه شیراز ، **مظفربن یاقوت** که از جبابرهٔ ملوك واعاظم ولات **اصفهان** بود ، مملکت فارس نیز در حوزهٔ تصرف وجمع حکومت آورد و مدّتی خطه شیراز را مخیم سلطنت ومرکز رایات عظمت خود ساخت

در عمارات و آبادانی اعمال فارس و نواحی شیراز رغبت نمود ، قری الاسافل قریهٔ که **بدومان** اشتهار دارد بنا کرد واز جمله آثار معدلت او در شهر شیراز آن یکی است واکنون هنوز در حال عمارت است . تا بوقت خروج **عماد الدوله** مملکت فارس وخطه شیراز همچنان در تحت تصرف او بود و گویند مدت حکومت او بیش از چهار سال نبود .

طبقهٔ اول

در ذکر سلطنت آل بویه و حکومت دیالمه درخطه شیراز وممالك فارس

درسنه اثنین وعشرین وثلثمائه زمان **راضی** خلیفه کار **عماد الدوله** بالا گرفت، وایشان‌سه برادر بودند پسران بویه :**عمادالدوله‌ابوالحسن علی** ، **ورکن‌الدوله‌ابو علی الحسن**، **ومؤیدالدوله** ، **احمد**؛ مستکفی خلیفه ایشان را این لقب داد .

ذکر عماد الدوله ابوالحسن علی‌بن بویه

عمادالدوله از طبقات سلاطین دیالمه اول جهانگیری معدلت گستر مملکت پرور بوده **صابی** درکتاب **تاجی** ذکر کرده که عماد الدوله ابوالحسن بن بویه از اولاد **بهرام گور** بوده وبوقت ظهور اسلام اعقاب او بهر طرف متفرق گشتند ، جمعی بنواحی **جیلان** افتادند، **بویه** ماهی گیر ازایشان بود . و **عماد الدوله** هم در آنجا متولد گشت وچون بعد از سن بلوغ آثار دولت و اقبال و کمال شهامت یوماً فیوماً در احوال خود متزاید میدید، بعزم جهانگیری بصوب **خراسان** روی نهاد . وجمعی بسیار از اعیان و اشراف دیالمه با او متفق گشتند ،وبا

کوکبهٔ تمام بطرف اصفهان حرکت فرمود . **مظفربن یاقوت** باهمه‌شوکت وکثرت استعداد غلبه لشگر از مقاومت عاجز ماند ، و طریق فرار جست وعاقبت زبون واسیر گشت ؛ **یاقوت** پسر **مظفر** در شیرازمتصدی امر حکومت بود . لشگری بسیار جمع کرد و باستقبال عمادالدوله بیرون رفت ، ودر **قصرزر** بملازمت و ملاحمت بهم پیوستند . عاقبت یاقوت منهزم وعمادالدوله از عقب او بشیراز آمد ، وفارس را مسخر گردانید واز آنجا **بخوزستان** و دارالملك **بغداد** رفت . و ملوك و سلاطین آن نواحی را منقاد کرد ، ودر مدینة‌السلام بغداد بعد از دعای خلیفه دعای او میکردند ، و از بغداد مراجعت کرد ، و در خطه شیراز اقامت فرمود : مدت شانزده سال فارس و عراق را در تصرف حکومت و حوزه ایالت خود معمور گردانید ودر شیراز وفات یافت بشهور سنه ثلث وثلثین وثلث مائه .

ذکر رکن الدوله ابوعلی حسن‌بن بویه

چون عماد الدوله ، از اصفهان بشیراز آمد ، ودر دست سلطنت بنشست ، وطریق ایالت و شهریاری پیش گرفت ، بیست وهشت‌سال مدت دولت او بود سه پسر داشت هر سه مستعد امور سلطنت و جهانداری ومستحق جهانبانی وشهریاری : **عضد الدوله ابوشجاع ، ومؤید الدولهٔ بویه ، وفخر الدوله علی** ، همدان و مضافات و متعلقات آنجا بتصرف ایالت فخر الدوله باز گذاشت ، واصفهان و آذربایجان را بمؤید الدوله داد ، فارس را بعضد الدوله تسلیم کرد ودر سنه ثلث وستین وثلث مائه وفات یافت .

ذکر عضدالدوله ابوشجاع فنّا خُسرو

نور حدیقهٔ سلطنت و جهانبانی و نور حدیقه شهریاری عضدالدوله ابوشجاع **فناخسرو** ، بهترین اخلاف نامدار آل بویه بود ، و بعلم وهنروری فرزانه ، بعد از وفات پدر خود **رکن الدوله** بدست سلطنت بنشست ، وتمهید قواعد دین ودولت از آثار بأس و حسن معدلت اودر فارس تیسر پذیرفت ؛ روی باصفهان نهاد **فخر الدوله** مغلوب گشت ومملکت را بوی گذاشت وبدیلم هزیمت نمود **عضدالدوله** متوجه جرجان گشت ، وبا **شمس المعالی قابوس** محاربت کرد و کلّی آن دیار مستخلص گردانید وبا شیراز مراجعت فرمود ؛ وبحقیقت از سلاطین وملوك نامدار بکمال هنروری ، وآوازهٔ نیکنامی واشاعت معدلت هیچیك پایهٔ او نداشتند .

مُتَوَّجٌ بِالْمَعَالِي فَوْقَ هَامَتِه ۔۔۔ وَفِي الرَّدیٰ ضَيْغَمٌ فِي صُورَةِالْقَمَرِ

زمین با پایهٔ قدرش نخواندی خاك را ساکن

جهان با گوشهٔ تاجش نگفتی چرخ را والا

مدت ٣٤ سال در سلطنت وجهانبانی سپری گردانیدی و در مدینة السلام وفات یافت ، بتاریخ سنه اربع وتسعین و ثلثمائه ؛ و خاك مبارکش درکوفه در مشهد امیر المؤمنین **علی بن ابیطالب** علیه السلام است .

ذکر عمارات عضد الدوله در شیراز و اکناف فارس

یکی از آثار معدلت و نشانه مبرّات و مکرمت او در فارس **بندامیر** است ، بر رود کُرْ ساخته پیش از آن عمارت ، **کُرْبالْ** و

نواحی ، صحرای بی‌آب و بیعمارت بود ، **عضدالدوله** همت بر آن گماشت که آن زمین وصحرا معمور گردد، مهندسان واستادان صنعت حاضر گردانید وخزاین بیشمار صرف فرمود تاآب رودخانه ازممر معهود صرف گردانیدند ، واول بناء شادروانی عظیم بنهادند وازسنك ریزه وچارو معجونی کردند ، وبرسر شادروان ازآن معجون‌بندی ساختند چنانچه برسر آن ده سوار درعرض توانند گذشتن ؛ بعداز عمارت در جملهٔ زمین و صحاری **کُرْبالْ** بنیاد عمارت کردند .

واز آن جمله یکی دیگر از آثار عضد الدوله در فارس حوضی است که‌درقلعهٔ استخربنا کرده .وآن چنان است که‌شعبی عظیم‌بود که‌ممر سیلاب قلعه برآن جایگاه بود ، بفرمود تاسدّی استوار پیش آن شعب برآوردند ، چهار طرف کوه بود یکطرف دیگر که رهگذر آب بود آنرا منسدگردانید ، ودیواری برروی آن برکشید و چارو و شیرو روغن و موم ساختند ، ودر بوم حوض بکار میکردند . وکرباس و قیر لابرلا وتوبرتو برسر آن میانداختند . و دیگر برروی آن چارو بکار میکردند ، بسط آن گویند یك قفیز است و عشر قفیزی وعمق آن هفده پایه است و میان حوض ۳۳ ستون از سنك و چارو بر کشیده ومجموع آنرا مسقف ساخته ، وآن نیز هم از غرایب عمارات فارس است . وگویند **عضدالدوله** کوهی بر سر دریائی بنهاده ، و دریائی در میان کوهی جمع کرده ، اشارت بند امیر است و حوض قلعه اسطخر .

وازآنجمله دارالشفاء عضدی است : عضد الدوله از غایت غمخواری مسلمانان هم در نفس شیراز دارالشفاء بنیاد نهاد ، ومواضع

ملکی را بدانجا وقف کرد ، واین زمان همچنان معمور است .

واز آن جمله گنبد عضدی است . گنبدی که بیرون دروازهٔ اسطخر نزدیك مصلی طول وعرضی تمام دارد ،

نقل است که **عضدالدوله** را دوازده فیل جنگی بود ، بوقت جنك با **قابوس** آن دوازده فیل سبب هزیمت لشگر **قابوس** بودند وآنها را عظیم عزیز داشتی ، بعد از آنکه با شیراز مراجعت کرد ، آن گنبد برای فیلان بساخت، ودر آنوقت **فیلخانهٔ عضد** نام داشت

واز آنجمله یکی دیگر از آثار عضدالدوله **کَرْدفَنّا خُسرو** است چون دیالمه در خطهٔ شیراز مقام کردند ، کثرت سپاه و حشم مزاحم شیرازیان بود ، **عضدالدوله** بیرون دروازهٔ سلم ، از بهر احشام ولشکریان فرمود تا بنائی چند کردند ، ومجموع لشگر وسپاه وحشر او اندر آن شهر بآنجایگاه نقل کردند ، و هر سال مبلغ شانزده هزاردینار از تمغاوات وطیّارات آنجا بدیوان عضدی میرسید ، واین زمان بغیر از رسوم وطللی در آنجا نمانده و گوئی زبان حال **عضدالدوله** با شیرازیان لحظه بلحظه این ندا میکند :

انَّ آثارَنا تَدُلُّ علَینا فَانظُروا بعدَنا الی الآثار

آن قصر که با سپهر میزد پهلو ، شاهان جهان بدو نهادندی رو ،
دیدیم که بر کنگره اش فاخته ای میگفت بافسوس که : کوکوکوکو

ذکر سلطنت شرف الدوله در شیراز

چون **عضدالدوله** از دار فنا بخانهٔ بقا رحلت کرد، **ابوالفوارس** خلفِ نامدار او که در ایام حیات پدر مملکت **سجستان و کرمان** را

در تحت فرمان داشت ، چون از **واقعهٔ** پدر خبر یافت ، بجناح استعجال با طایفهٔ از اعیان مملکت از **کرمان** روی بشیراز آورد ، ودر آنوقت امر خلافت **بطائع باللّه** مشرف بود ، او را **شرف الدوله** لقب داد ، برادرش **صمصام الدوله** در **بغداد** ولیعــهد پدر بود ، چند مدت باتفاق متصدی امور سلطنت گشتند ، وبرای تنسیق امور فارس باتفاق مراجعت کردند . وشرف الدوله ابوالفوارس درشیراز دارالکتبی معتبر بنا کرد ، **وقاضی عبداللّه محمدبن احمدبن سلمان** که اکنون در شیراز اشتهار بقاضی فزاری دارد برآن کتب خانه متولی گردانید . گویند که **قاضی محمد فزاری** هشتاد پاره کتاب تصنیف داشت ، و بعهد خلافت **الراضی باللّهبن القاهر باللّه** قاضی دارالخلافه بود **عضد الدوله** استدعا نمود و او را بشیراز آورد ، از آثار مکرمتاو در شیراز یکی مدرسهٔقاضی فزاری است کهامروز از معمورات بقاع ومدارس شیراز است ، بعد از وفات عضدالدوله خلف نامدار او **شرف الدوله** اورا عظیم ومکرم داشتی وبر سرآن کتب خانه او را متولی گردانید ، وبآن واسطه طلبه و مستعدان در رفاهیت بودند ، وازبهر صوفیان ومضیفان **شیخ ابی‌عبداللّه محمدبن حفیف الشیرازی** بیرون دروازه خانقاهی بساخت ؛ مــدت پادشاهی **شرف‌الدوله** شش ماه بیش طول نکشید ، تاریخ وفات شرف‌الدوله سنهٔ اربع عشر واربعمائه ، مکان وفات او شهر شیراز .

ذکر صمصام الدوله باکالنجار المرزبان‌بن عضد الدوله

چون شرف الدوله ابوالفوارس بجوار رحمت حق پیوست اعیان شیراز واشراف دیالمه با **صمصام الدوله** بیعت کردند ومتفق

گشتند ؛ و او پادشاهی صاحب رای **کامل** نفس بود ، ودر امور شهریاری وشیوهٔ سلطنت و جهانداریے ید بیضا مینمود .

گه بزم بخشنده بودی چو ابر گه رزم درنده همچون هژبر
سراپای مردی و مردانگی دلیری و رادی و فرزانگی

نقل است که در اول عهد سلطنت او **ابونصر** وزیر بواسطهٔ خلافی که در خاطر داشت **قتلمش** بشیراز آورد ، ودر نواحی فارس بقدوم آن لشکر خرابی چند بظهور پیوست . **صمصام الدوله** لشکری آراسته ترتیب فرمود و او را از مملکت فارس براند ودر آن وقت **ابو غانم عمید الدوله** با جمعی از اعیان بطرف شیراز منحدر گشتند وبقلعهٔ فارس تحصن نمودند ، و در نواحی شهر خرابی میکردند ، وعماراتی چند که **عضد الدوله** در **سوق الامیر** و**کرد فنا خسرو** کرده بود خراب گردانیدند ، وچوبها وآهنها بقلعه کشیدند . **باکالنجار** عظیم مخوف گشت وحکم فرمود تا سوری استوار پیرامن شهر شیراز در کشیدند ؛ ودر آن عهد شیراز راسور نبود ، **باکالنجار** بنیادعمارت سور در شیراز کرد، وبعداز انقضاء دولت دیالمه سلاطین **سلغر** بعهد خود تجدیدی فرمودند ، وبعد ازآن روی بخرابی نهاد تا بحدی که در اکثر مواضع بغیر از خاك آثاری نبود ؛ ملك اعظم سعید شرف الدین **محمود شاه** طاب ثراه سوری معتبر پیرامن شهر کشید و از آثار مساعی حمیدهٔ او در شیراز یکی آن است .

جَزاهُ اللّٰهُ فِی ذٰلِكَ اَفْضَلَ الْجَزاءِ

ذکر خروج اسماعیلیان وظهور شبانکاره

درآخرعهد **باکالنجار** چون **سلطان مسعود** بن **سلطان محمود** باصفهان

در دست سلطنت بنشت ، جوقی از نژاد **منوچهر** سبط **افریدون** در فارس مقام داشتند ، و در عهد اسلام چون اعراب غلبه کردند وبر فارس مسلط گشتند اسماعیلیان روی بهزیمت نهادند و از هر گوشه بدر رفتند ، جمعی از ایشان در **اصفهان** مقام نمودند و بیراهی میکردند ، سلطان **مسعود** حکم فرمود **تاش** فراش اسماعیلیان را از نواحی اصفهان براند ، **باکالنجار** نیز از شیراز لشگری از دنبالهٔ او بفرستاد و بقمع آن طایفه روی آوردند ، اسماعیلیان بگریختند و بطرف **شبانکاره** سر برکردند و در **دارابجرد** مقام گرفتند ؛ **باکالنجار** از مقاومت با ایشان عاجز ماند و کورهٔ **دارا گرد** بایشان باز گذاشت و در آن‌عهد **شبانکاره** ازفارس‌مفروز افتاد ؛ با کالنجار باین‌سبب ازمرتبهٔ خود تنزل نمود ، و **ابونصربن‌عضدالدوله** بر او خروج کرد واونیز هزیمت گرفت و در قریهٔ **دومان** از قراء اسفل شیراز بقتل آمد مدت سلطنت **با کالنجار** در خطهٔ فارس چهار سال و شش ماه بود .

ذکر سلطنت بهاء الدوله خسرو فیروزبن عضد الدوله در خطه فارس

بعد از واقعه با کالنجار **خسرو فیروز** با آنکه در دور**قادر باللّٰه** اورا قائم مقام خود کرده بود ، و امارت و ایالت **بغداد** بجانب او مخصوص گشته ، چون از قتل **باکالنجار** وقوف یافت ، عزیمت‌طرف فارس جزم کرد، قادر بالله اورا **قوام الدوله** لقب فرمود ، لشگری آراسته ترتیب کرد ، بشیرازآمد . مدت سلطنت‌او بیست و چهارسال بود و سه ماه ؛ درارّجان بجوار حق پیوست .

ذکر سلطنت سلطان الدوله فنا خسروبن بهاء الدوله

چون مدت سلطنت خسرو فیروزبن عضد الدوله سپری گشت ، سلطان‌الدوله **فنّا خسرو ابو شجاع** که خلف نامدار او بود ولیعهد پدر گشت . و مدت پادشاهی و زمان جهانداری او با چهارده سال تمام نکشید . برادر اوقوام‌الدوله **شیرزادبن** بهاءالدوله معروف بابو الفوارس با لشکری عظیم باو خروج کرد ، و ملاحمت و محاربت میان ایشان قائم گشت ، آخرالامر خسرو فیروز ظفر یافت و دشمن رامخذول ومقهور گردانید ، و در شهور سنهٔ اثنی عشر و اربعمائه وفات یافت .

ذکر سلطنت عزالملوك مرزبان بن سلطان الدّوله

چون سلطان‌الدوله از دار فنا رحلت کرد ،**عماد الدولة المرزبان** در دست سلطنت قائم مقام پدر گشت و میان اوومیان عم **جلال الدوله فیروز خسرو** منازعت افتاد ، عز **الملوك** مدتی بردست سلطنت بازماند .

ذکر سلطنت ابو منصور فولادستون

بعد از آنکه عزّالملوك وفات یافت اعیان و اشراف مملکت بدو فوج گشتند ، چندی طرف جلال الدوله **فیروزخسرو** را داشتند و بعضی طرف اولاد **عزالملوك** ؛ آخر الامر بسلطنت**ابو منصور فولاد** متفق گشتند ، و مملکت براوقرار گرفت . لشگریکه ازقانون اخلاص و هوا خواهی منحرف بودند ، جمله بدان درگاه روی آوردند . مدّت هفت‌سال پادشاهی کرد ، و صاحب‌عادل**ابو منصور بهرام** وزیر که دستور مملکت بود اورا بتهمت خلافی منسوب گردانید ، و در خاطر گرفت ، اورا در بند کرد ، و بعد از مدتی حکم قتل فرمود .

ذکر خروج فضلویه شبانکاره

فضلویه شبانکاره با لشگری آراسته متوجه شیراز گشتند . و

بر ابو منصور فولادستون غوغا کردند ، و اورا دستگیر کـردند ، در قلعهٔ محبوس گردانیدند ، و هم در آنجا وفات یافت ؛ و وقوع این واقعه و خروج فضلویه در سنه ثمان و اربعین و اربعمائه بود ؛ ودر آن تاریخ **فضلویه** چون خروج کرد ؛ تمامت مملکت فارس را فرو گرفت و مسخر گردانید ، ملک عمادالدوله **قاوُرْد** از **عراق** بعزم استخلاص **فارس** توجه نمود ، **فضلویه** چون از حرکت قاورد وقوف یافت ، طریق فرار پیش گرفت ، و التجا بسلطان **الب ارسلان** کرد ، وفارس را ازاو بضمان بستد ، وعاقبت بااو نیزعاصی گشت ؛ **نظام الملك** بعزم گرفتن او بفارس آمد ، فضلویه بقلعهٔ استخر تحصن نمود ، نظام ـ الملك اورا بحصار کرد و هم آنجا بقتل آمد .

فَضْلٌ مِنَ اللّٰهِ الْعَزِيْزِ وَ نِعمَةٌ كَفَّتْ فُضُولُ البَغْيِ مِنْ فَضْلُونِ

پس از آن دولت دیالمه منقضی گشت ، و سلطنت از آل بویه برافتاد . الملک **ابو علی بن کیخسرو** بن عزالملوك بن سلطان الدوله از نسل سلاطین دیالمه مانده بود و بعاملی ولایت **نَوْبَنْجَانْ** خوشنـود گشت و بتاریخ سنه سبع و ثمانین و اربعمائه وفات یافت .

طبقهٔ دوم

در ذکر سلطنت آل سلجوق و شرح عماراتی چند که در ایام دولت وعهد سلطنت ایشان اتفاق افتاده درخطهٔ شیراز و اطراف فارس

ذکر سلطان الب ارسلان بن محمد بن جغری بیك بن میکائیل

بدانکه آل سلجوق بسیار خیّر بوده اند ، و سلجوق را چهار پسر بود : **اسرافیل و میکائیل و موسی و یونس** . در آنزمان که

سلطان محمود با **ایلك خان** صلح کرد **اسرافیل** پیش سلطان رفت ، اورا بگرفت و محبوس داشت ، بگریخت و او را بحیلت باز گرفتند و بقتل آوردند .

در رمضان سنهٔ احدی و ثلثین و اربعمائه سلجوقیان در **سرخس** بر **مسعود** پسر سلطان **محمود** ظفر یافتند و او را بهزیمت کردند و **خراسان** درحوزهٔ تصرف خود گرفتند . سلطان **الب‌ارسلان** که مسمی بود **بجعفر بیك** پسر بزرگترین میکائیل بود . **سرخس و بلخ و مرو** تا در **غزنین**‌را در حکم ایالت خود قراری بدید فرمود ؛ بالتماس **فضلویه** در تاریخ ثمان و خمسین و اربعمائه ، عنان عزیمت بصوب **فارس** معطوف گردانید ، مدت دوازده سال در دست سلطنت وحکومت جهانداری کرد ، عاقبت بستهٔ دام اجل گشت .

ذکر سلطنت سلطان ملکشاه بن الب‌ارسلان

بعد از **الب ارسلان** با **ملکشاه** پسر او بیعت کردند ، و مملکت بر او مسلّم و مقرّر گشت ، و در شهور سنه سبع و سبعین و اربعمائه **شبانکاره** او را در حدود فارس بقتل آوردند ؛ و بعضی گویند **سنجر بن ملکشاه** بود که بدست شبانکاره بقتل آمد .

ذکر کیفیت خروج شبانکاره

بدانکه در قدیم‌الایام **شبانکاره** را وجودی نبود ، چون فضلویه قوت گرفت ، شوکتی در ایشان بازدید آمد **اسمعیلیان** هم از شبانکاره بودند ، و در آن عهد دو برادر بودند : **محمد بن یحیی** جد **حسویه و نمرود بن یحیی** جد **ابراهیم بن ممائی** و محمد بن یحیی چندان شوکت یافت که دعوی سلطنت کرد ، و هر روز دوبار نوبت بر در

خانهٔ او میزدند ، و آن سلطنت در خاندان او تا بزمان **حسویه** بازماند اتابك **جلال‌الدین جاولی** آنرا برداشت . یکی دیگر از شبانکاره باسانید قبیلهٔ فضلویه ، و زعیم ایشان پدر فضلویه ، نام او **علی بن ابی الحسن** ، دیگر **ابو سعید** از گرّوبیان بودند ، و پدر او **محمد بن ممانی** از جمله مقربان فضلویه بوده ؛ **عمیدالدوله** چون بفارس آمد ، اورا زعیم خودگردانید ؛ چون روزگاری برآمد مستولی گشت **و نوبنجان و کازرون و شاپور** جمله در حوزهٔ حکم خود آورد ، و خرابی بسیار میکرد ، تا بزمان سلطنت **جاولی** شرّ وظلم اتباع او از مملکت منقطع گردانید .

ذکر انشاء دولت سلجوق که در مملکت فارس چندی باستبداد و چندی از طرف سلجوقیان شروع کردند

بدانکه مدت هشتاد وپنجسال از آخر دولت **دیالمه** تا ظهور رایت **سلغریان** ، مملکت در قبضهٔ ملوك و سلاطین سلجوقی بوده ، و در این مدت هفت تن از نیابت ایشان حاکم بوده‌اند :

اول **فضلویه** که‌از جهت **الب‌ارسلان** درفارس حکومت کرد ، و ذکر او از پیش استقصاء رفت .

ذکر رکن الدین خمار تکین

دویم از آن هفت تن که ذکر رفت ، **رکن الدین خمار تکین** بود ، ازانشاءدولت سلجوقی سلطان**محمد** بن**ملکشاه بن الب‌ارسلان** ، اورا بشیراز فرستاد ، و بواسطهٔ ضعف رأی وقصور تدبیری که‌داشت امور مملکت تنسیق نمیتوانست داد ، و اعمال فارس باینواسطه استقامت نمی یافت ، **سیراف** که بقدیم شهری معمور بود ، وجه خاص آل بویه

از آنجا مرتب میکردند . بواسطه ملوك **قیس** که جزائر بدست فرو گرفتند وآنرا خراب گردانیدند **خمارتکین** دو نوبت لشکری تمام ترتیب کرد وبر **سیراف** کشید ، واز تلافی آن عاجز ماند : هر نوبتی بتحفهٔ چند محقری از مال خشنود می گشت وباز میگردید .

ذکر اتابك جلال‌الدین جاولی

سقاویه سیم از آن هفت **جاولی** بود ، مردی مبارز کاردان برای رزین وحسن تدبیر از اقران برسر آمده وبشیرازآمد ، وبا تفـاق **خمارتکین** با **شبانکاره** محاربت کردند ، وبقمع ظلمه روی آورد ، و متمردان را ازنواحی فارس برانداخت ، وسر فتنهٔ **شبانکاره؛ حسویه** بود دائماً در **داراجرد** فساد میکردی او را از آن مملکت باز داشت و **ابوسعید** شبانکاره دست تعدی در نواحی **کازرون و نوبنجان** دراز کرده بود ، وبحکم **اَلظُّلْمُ یَدَعُ الدِّیٰارَ بِلاٰقِعِ** آن اطراف جمله‌خراب کرده ، ورعایا متفرق ، وشهر **بشابور** را بنوعی ساخته بودند که‌درآن دیار دیّار باز نـگذاشتند ، واصقـاع واطراف آن دیار بکلی مستأصل گشته ، انتقام ایام عنان حشمت قهر آثار اتابك **جلال الدین جاولی** را برسر ایشان کشیده ، **ابوسعید** شقی را بدوزخ فرستاد ، واز نو اساس معدلت وداد در میان خلق بنیاد نهاد ؛ وهمچنین شهر **فسا** که‌از آثار **بهمن‌بن دارا**در فارس‌مانده بود ، ازظلم **شبانکاره** چنان‌مستأصل گشته که دد ودام در آنجامقام کرده بودندآنرا معمور ومأهول گردانید ورعایا واحشام متبدّده جمله را جمع گردانید وباهم آورد ؛ **وگبران و ایراهستان** وحصارات آنجا که در عهد **عضدالدوله** معتبر و معمور بود وده هزار مرد از ایشان در خدمت درگاه بودندی ، بعـد از

عضدالدولهعاصی گشتند ، ودست‌غارت وتعدی بر خلق دراز کردند بعهد **جاولی** جمله سر در ربقهٔ خضوع نهادند وآن دیار واقطار جمله باصلاح آمد ، وبحسن تدبیر و کمال کفایت ، مجموع آن حصار ها مسخر گردانید .

نقل است ودر تواریخ مسطور ، که در فارس قدیماً هفتادوسه قلعه بود که ملوك فرس وسلاطین بهر مصالح شهریاری معموروموتبر میداشتند ، بعداز زمان **عضد** مایهٔ افساد متمردان وسبب فتنه انگیزی ظلمه گشته بود ، اتابك جاولی بنیك خواهی مسلمانان جملهٔ قلاع و حصنها را خراب کرد واز مرد بینداخت .

ذکر عماراتیکه جلال‌الدین درعهد حکومت خود ساخته

از آثار معدلت ونشان های احسان ومکرمت او در فارس یکی بند **قصار** است بر**کُربال** زیرین ، و بندیکه در قدیم بناحیت **را مجرد** بوده بروزگار خراب گشته **ورامجرد** بآن واسطه از عمارات باز افتاد وآنرا با حال صلاح آورد ، **ورامجرد** را مزروع ومعمور گردانید وآن را **رامجردستان** نام نهادند .

در ذکر اتابك قراچه و شرح مدرسهٔ که در شیراز بناکرد

بعد از انقضاء مدت دولت **جلال الدین جاولی** ، سلطان معز الدین ابو الحارث **سنجربن ملکشاه** ، مملکت فارس را باتابك **قراچه** ارزانی فرمود ، ودر حکومت شیراز متمکن گشت ، وطریق معدلت و رعیت پروری پیش گرفت ، و باشاعت معدلت و افاضت احسان توجه فرمود ؛ بنوعی که مشام ایام ورخسار روزگار بصیت مآثر وذکر مناقب او تا باکنون معطر و مورّد است واز جمله آثار

احسان وعلو همّت او در **شیراز** مدرسهٔ **قراجه** است که در میان شهر شیراز محاذی مدرسهٔ **قاضی فزاری** ساخته ، وچند قطعه زمین وضیاع و بساتین معمور بدان وقف کرده وبعد از آنکه در فارس بامر جهانبانی و سبیل مملکت رانی تمکن یافت، در همدان لشگری برسلطان **سنجربن ملکشاه** خروج کرده بود ، بمعاضدت او از خطه **شیراز** بالشگری گران بسوی **همدان** نهضت نمود ، واز مقاومت دشمنان عاجز ماند ؛ وهم در آن حرب بقتل آمد .

ذکر حکومت اتابك مَنْکُوبَرسْ

چون **قراجه** در همدان بقتل آمد اتابک **منکوبرس** عزیمت فارس ساخت ، وباتفاق **ابونصر لالا** که از ممالیك سلطان **غیاث الدین ابوشجاع** بود ، بشیراز آمد و او در عصر خود ، درکمال شهامت و شجاعت وحسن تدبیر وشیوهٔ معدلت وشهریاری بینظیر بود .

کَرِیمٌ تَحَلّى بِالْمَكَارِمِ حِلْيَةً   فَحِلْيَتُهُ اَسْنَى الْمَلَابِسِ وَالْحُلَى

۱۳ سال در خطه شیراز واصقاع فارس ، در سلطنت وحکومت سبیل معدلت را مسلوك داشت ، ودر جوار ام کلثوم مدرسهٔ بنا کرد و گروهی از ائمه دین وفقهاء متشرع را درآنمدرسه مقام داده مؤنت و مایحتاج آن طایفه را تکفل فرمود ؛ **ابونصر لالا** هم در زمان دولت و حکومت او در شیراز بدر **اصطخر** مدرسهٔ بنا کرد ، واکنون بمدرسهٔ **لالا** مشهور ، وهمچنین درراه عراق رباطی ساخته ، وبرباط **لالا** اشتهار یافته ، وآسایشگاه مسلمانان است .

ذکر سلطان ابوالفتح ملکشاه محمودبن سلطان مسعودبن ملکشاه وفرستادن محمد را با اتابك بزابه بحکومت شیراز

بعد از آنکه اتابك **منكوبرس** وفات یافت ، سلطان **ابوالفتح ملکشاه** از نژاد سلاطین سلجوق ، برادر خود **سلطان محمد** را با **اتابك بزابه** شوهر **زاهده** که بانی مدرسهٔ زاهده بود ، بشیراز فرستاد ، و **تاج الدین** وزیر را مصحوب بزابه گردانید ، مدتی امور سلطنت شیراز ازنیابت این دو شاهزاده ، باتابك **بزابه** مفوّض بود ، واو بحسن رای رزین و کمال مکرمت و جهانداری از شاهان وشهریاران قصب السبق ربوده وباشاعت خیرات ومکرمات در اقطار آفاق مشارالیه گشت .

همه رسم و بنیاد نیکو نهاد　　　بیفزود بر عدل واحسان و داد
فرومایگان رازدر دور داشت　　　جهان را بانصاف معمور داشت

بروایتی پانزده سال و بروایتی هفده سال در شیراز حکومت کرد

ذکر زاهده زن اتابك بزابه وشرح خصوصیات واشاعت خیرات ومبرّات او

زاهده خاتون زنی صاحب حشمت بود ، وبحسن تیقظ و نجدت وکمال رای وتدبیر از مردان مرد گوی دولت ربوده :

فَلَوْ كانَ النِّساءَ كَمَنْ فَقَدْنا　　　لَفُضِّلَتِ النِّساءُ عَلَى الرِّجالِ

در شیراز مدرسهٔ عالی بساخت، که در آن عهد بتکلف‌تر از آن بقعه وبزرگتر ازاودر مجموع فارس نشان نمیدادند ،ودرگاهی مرتفع پادشاهانه ، و بر درگاه منارهٔ بلند بنا فرمود ، و بر آن موقوفات بسیار تعیین کرد .

نقل است که مدت بیست و یکسال در **شیراز** از راه حکومت ملك بیندوخت ، و عقار و زمین بسیار با دست آورد ، و حاصل نقود وجواهری که از پدران بتوارث یافته بود ، در وجه تحصیل قری و

مزارع معتبر صرف کرد، بعد از تحصیل وتملك آن، جمله بر آنمدرسه وقف گردانید . و تولیت مدرسه تفویض بعلماء حنفیّه فرموده بود؛ بعد از مدتی تولیت را از حنفیه رجوع فرمود، و بشفعویان داد، و امام **سعید ناصرالدّین سیرافی**، که از مشاهیر فضلاء آن عصر بود و امامت و خطابت مسجد عتیق شیراز از قدیم الایام باجداد و پدران او مفوّض بود، بر آن مدرسه نصب فرمود؛ و هر روز شصت فقیه را در آن مدرسه راتبهٔ مبادیه معین گشت، بدان واسطه مجموع طلاب و سایر مستعدان از سر رفاهیت بتحصیل علم شرعی مشغول بودند .

ذکر محاربه ملکشاه با سلطان مسعود و بقتل آمدن اتابك بزابه در اصفهان

چون سلطان **ملکشاه** از طرف **عراق** بمدینةالسلام **بغداد** نهضت فرمود. **اتابك بزابه** فرصت را منتهز گشت، و سلطان **مسعود** و سلطان **محمود** را تحریض نمود بسلطنت و ایالت **عراق**، که تختگاه سلاطین **سلجوق** بود. **تاج‌الدین** وزیر که برای رزین و کمال شهامت مملکت آرای بود، درآن اندیشه غیرمستصوب آمد، هرچند معرّت و غائلهٔ آن قضیه بایشان مینمود، محل قبول و مورد ارتضا نمی یافت؛ **بزابه** شاهزادگانرا با لشگری عظیم باصفهان آورد، سلطان **ملکشاه** چون از این قضیه وقوف یافت، از **بغداد** بطرف **اصفهان** حرکت فرمود؛ **بزابه** با لشگری بعزم مقاومت بیرون رفت ودر عرصه‌گاه خود رایات عظمت آیات **ملکشاه** بحرکت آمد، لشگر **بزابه** تمام بهزیمت گریختند، و **بزابه** را دستگیر کردند، وهم در آنجا بقتل آوردند. سلطان **مسعود** و سلطان **محمود** هر دو با شیراز مراجعت کردند، و

در شیراز خوف نمودند و هر یك بطرفی بدر رفتند ، و هم در آن تاریخ روزگار کار و بار ایشان بر افتاد .

ذکر محاربت ملکشاه بن سلطان محمود بن محمد بن ملکشاه بن الب‌ارسلان

بعد از آنکه اتابك **بزابه** بقتل آمد ، **ملکشاه** که از اکابر سلاطین آل **سلجوق** بود از **اصفهان** بشیراز آمد ، و مدت یکسال در خطهٔ **شیراز** رایات سلطنت بر افراشت ، و در میدان آمال عنان سلطنت گشاده‌داشت ، و بمطالبات نا موجّه ، خلق **فارس** را در شکنجهٔ بلا و عقوبت کشید .

از رعیت شهی که مایه ربود بن دیوار کند و بام اندود

عاقبت از شومی ظلم و بیراهی و تقلب حشم و اعیان ظالم ، خلل در خاندان قدیم باز دید آمد و بدست خود خاندان خودرا بر بادداد . پس دولت و سلطنت آل **سلجوق** بمنتهی رسید .

ذکر عهد وزارت تاج‌الدین وزیر

در آن مدت که سلطان **ابوالفتح‌مسعود** برادر خود سلطان **محمد** را با اتابك **بزابه** بشیراز می فرستاد ، **تاج‌الدین** وزیر که بکفایت وحسن تدبیر از صاحب وصایی قصب السبق ربوده بود جهة ضبط امور مملکت فارس مصاحب او گردانید، وحقیقت آنکه درحل وعقد مشکلات قضایاء فارس باقصی الغایة جد وجهد مینمود ، و مدتی وزارت سلطان **مسعودبن‌محمد** کرده ، ودر آن مدت که اتابك **بزابه** بقتل‌آمد ، سلطان **ملکشاه‌بن سلطان محمود** بشیرازآمد ودر **فارس** بدست سلطنت تکیه کرد ؛ **تاج‌الدین** وزیر بعد از هزیمت سلطان

مختفی گشته بود ، سعی نمودند تا اورا دستگیر کردند ، سلطان **ملکشاه** خلعت خاص بفرستاد واو را وزیر خاص خود گردانید ، وسایر امور مملکت را بنظر ایالت او منوط فرمود . واز جمله آثار مساعی حمیدهٔ او در **شیراز** یکی **مدرسه تاجی** است : مدرسهٔ معتبر ، وقف بسیار در آنجا کرده ؛ و همچنین رباطی که بتاج الدین وزیر اشتهار دارد ، ومنارهٔ رفیع بردرگاه مدرسه هم از جمله عمارات وبناء خیر اوست و بمنارهٔ تاجی مشهور واکنون هنوز معمور وآبادان است .

طبقهٔ سوم

در ذکر سلطنت وشرح ایالت سلغر در شهور تسع و ثلثین و خمسمائه

چون مملکت آل **سلجوق** در **فارس** بسر آمد ، و نوبت دولت سلجوقیان بآخر رسید ، آفتاب سلطنت **ملکشاه** تیره شد **آل ارسلان** از اوج کمال بمغرب زوال افول کرد ، امواج تراکمه از نواحی **قفچاق** منحدر گشتند . **یعقوب بن ارسلان** باجمعی از لشکریان قصبهٔ **خوزستان** را ازبهر اقامت اختیار کرده ، وامیر **مودود** سلغری سر خیل سلغریان بصحرای **گندمان** فرود آمد ، واز آنجا تابعرصهٔ کوه **کیلویه** خیمهٔ اقامت بر افراختند .

ذکر مودود سلغری وشرح حکومت او در شیراز

امیر **مودود** سرخیل صحرا نشینان **گندمان** بود ، با اتابك **بزابه** سابقهٔ معرفتی داشت ، اتابك **بزابه** چون عنان عزیمت بصوب **اصفهان** معطوف میگردانید ، **مودود** را طلب کرد . **وفارس** را باو سپرده‌در

شیراز قائم مقام خود گردانید وبعراق رفت ، وهم برآن موجب که شرح داده شددر حرب سلطان **ملکشاه** بقتل آمد. چون سلطان**ملکشاه** بشیراز آمد ، **مودود** باز **بگندمان** مراجعت کرد ، بنابراین صورت سلغریان در امر حکومت **فارس** طمع آوردند ، وبعداز وفات ملکشاه و انقضاء دولت سلجوقیان خروج کردند .

ذکر سلطنت اتابك سنقربن مودود

از ابتداء تاریخ سنهٔ خمسین واربعمائه که سلطان **الب ارسلان** بفارس آمد وظهور سلطنت آل سلجوق بود تا بتاریخ سنهٔ ثلاث و اربعین وخمسمائه که آل سلغر خروج کردند ، قریب هشتاد سال مملکت فارس در نظر ایالت وتحت سلطنت سلجوقیان بود ، بنابرآنچه در عهد دیالمه امیر **مودود** سلغری بنیابت اتابك **بزابه** متصدی گشت بسلطنت شیراز . بعداز وفات مودود لشکری گران از هر کران و کنار باهم آورد، ودر تاریخ سنه ثلاث واربعین وخمسمائه عنان عزیمت بصوب فارس مطلق گردانید ، وبر **ملکشاه** خروج کرد . **ملکشاه** چون محقق کرد که از مقاومت با آن لشکر عاجز است . ناکام ازسر سلطنت شیراز بر خاست . وناچار طریق فرار مسلوك داشت اتابك **مظفرالدین سنقربن مودود** در دست سلطنت افسر شاهی برسر نهاد وبتدبیرامور جهانبانی اقبال فرمود، وطریق معدلت ورعیت پروری آغاز کرد، وراه ورسم بیداد ازجهان برانداخت . **یعقوب بن ارسلان** از طرف **خوزستان** بمخالفت او متوجه شیراز گشت ، ومیان اوومیان اتابك **مظفرالدین** سنقر محاربت در پیوست ، عاقبت **یعقوب** منهزم گشت مدت ایام سلطنت اتابك **مظفرالدین سنقر** چهارده سال بود ، ودرآن

مدت غیر از طریق معدلت و رعیت پروری مسلوك نمیداشت ، و تحری رضای الهی برخیلاء سلطنت و پادشاهی تقدیم میفرمود ، و رسوم محدث از جرائد اعمال ولایات حل کرد ، وبدعتهای قدیم از روزنامه های دیوانی بکلی سترد .

آن شاه را هر انچه ز اقبال دست داد
کس را نداد دست ز شاهان روزگار

واز آثار خیرات او در شیراز ، یکی مدرسهٔ سنقریه است و یکی دیگر سقایه است که متصل است بمدرسهٔ که ساختهٔ او است ، و این عمارت در مبادی سلطنت کرده بود ، اما مسجد سنقر ازامهات مواضع معتبر است ودر میان شهر افتاده ، واکنون در شیراز بوضع آن مسجد و اعتبارآن مسجدی نیست ، وتا غایت مسجدی دیگرمثل آن نساخته اند ، ودرتاریخ سنه ثمان وخمسین وخمسمائه وفات یافت ونوبت سلطنت وجهانداری باعقاب نامداریاز گذاشت، ومرقدمبارکش هم در شیراز در قبله‌گاه مدرسهٔ سنقریه است ، مشهور و معروف ، مزاری متبرك است ، وخاك او چون تریاك اعظم مجرب افتاده ، واز غایت اعظام و احتشام تربت‌آن شاه نامدار بعداز دویست وهفتاد سال خلق شیرازدر امور شرعی آنجا سوگند یاد میکنند، ودر اینصورت آن موضع را معتبر دانسته اند .

ذکر سلطنت زنگی‌بن مودود

در آنمدت که اتابك سنقر در گذشت . اتابك **زنگی‌بن مودود** که برادر زادهٔ اتابك **سنقر** بود قائم مقام گشت ، و **سابق** که در **بیضا** رباطی ساخته بود ، وبرباط **سابق** اشتهار دارد ، شوهر خواهراتابك

زنگی بود ، دختر مودود در خانه داشت ، وبا **الب ارسلان سلغری** اتفاق کردند که **زنگی** را بردارند ، و الب ارسلان در دست سلطنت بنشیند ، اتابك **زنگی** ازین قضیه واقف گشت ، وباین تهمت ایشان را بر داشت ؛ و بر سر مرقد قطب الاولیاء والمحققین شیخ کبیر **ابوعبدالله محمدبن حفیف** الشیرازی عمارتی محقر بود ، آنرا ازجای برگرفت ، واصل رباط حفیف بنیادنهاد ، وچند پاره ده معتبر باچند قطعه زمین برآنجا وقف کرد ؛ مدت سلطنت او در شیراز چهارده سال بود ، ودر شهور سنه احدی وسبعین وخمسمائه وفات یافت .

ذکر سلطنت اتابك تکله بن زنگی

چون اتابك **زنگی** از دار فنا رحلت کرد ، جگر گوشهٔ اواتابك **تکله**بن زنگی وارث تاج‌وتخت پدر گشت ، و **امین الدوله کازرونی** وزیری کامل رای بود ، بمنصب وزارت **تکله** اختصاص یافت ، ودر مملکت فارس صاحب حل وعقد گشت ، وقریب **مسجد عتیق**شیراز مدرسهٔ ساخت‌ورباطی بنا کرد ، واین‌زمان بمدرسهٔ امینی اشتهاردارد و دور سلطنت اتابك **تکله** در شیراز بیست و سه سال بود ؛ اتابك **مظفرالدین طغرل** پسر اتابك **سنقر** بر او خروج کرد و لشکری گران از عراق بطرف فارس آورد ، و عاقبت در حومهٔ قتال اسیر گشت ، **عزالدین سحمره** در مدح اتابك تکله قصیدهٔ پرداخته ، این دو سه بیت از آنجا است .

لَعَمرُ المَعالی اِنَّ تَکلَةَ قَدحَوی **مِنَ المُلك مالا یَحوِمنهُ اَعاجِمه**

فَاَینَ اَنوشِروانُ مِنهُ وَ عَدلُه **وَ اَینَ سُلَیمانُ النَّبِیِّ وَ خاتَمه**

تفرّدَ بِالآفاقِ تکلهٔ شاهنا　　فلامن یحارِبهُ و لا من یقاوِمه

و در سنهٔ احدی و تسعین و خمسمائه وفات یافت .

ذکر سلطنت اتابك مظفر الدین ابو شجاع ، سعد بن زنگی بن مودود سلغری

بعد از وفات اتابك **تکله** ، اتابك **سعد بن زنگی** برادرش بنوبت سلطنت و شهریاری قائم مقام او گشت ، والحق پادشاهی کشور گیر بود در شجاعت و شهامت نظیر خود نداشت : بعد ازآنکه بر مملکت فارس مستولی گشت ، و امور سلطنت در خطهٔ شیراز در تحت ضبط وقانون آورد ، خطهٔ **کرمان و سیرجان** ونواحی را نیز مستخلص گردانید . و ملك **عماد الدین زیدان** برادرزادهٔ خودرا بحکومت آن جایگاه نصب فرمود . چون رایت فتح گستررا بجانب **عراق** حرکت داد . **اصفهان** را نیز مسخر کرد : و بتاریخ سنهٔ اربع عشرو ستّمائه چون رایت دولت سلطان **محمد تکش** ، که دولت دودمانخوارزمشاهی در ایام سلطنت او بذروهٔ اعلی رسید ، بطرف عراق حرکت فرمود ، لشگری با او بود ، اتابك **سعد** باهزارسوار جرّار برآن لشگر تاخت ، لشگر **سلطانمحمد** را شکسته کردههزیمت انداخت : اماچون طالع وفا نکرد سمند باد بارش خطا کرد ، اتابك ازاسب جدا گشت و اورا دستگیر کردند ، **سلطانمحمد** دریغ داشت کهشخصی بدان شجاعت و فرزانگی رااسیر قید قهر گرداند ، اورا نوازش فرمود ، وخلعت بخشود ، و دختر اتابك **ملكخاتون** را نامزد پسر خود سلطان **جلال الدین** فرمود ، و رخصت داد که بسر مملکت خود بازرود ، و بقاعده

سلطنت فارس و شیراز بجانب او مخصوص باشد

ذکر محاربت میان اتابك سعد و میان پسر او اتابك ابوبکر

بعد از مراجعت او از نزد سلطان **محمد تکش** ، از این طرف مجموع امرا واعیان شیراز با اتابك **ابوبکر بن سعد** بیعت کرده بودند ، و اورا در دست سلطنت تمکین داده ؛ چون آوازهٔ توجه و مراجعت **اتابك سعد** در افتاد ، اتابك **ابوبکر** با لشگری آراسته بمدافعت پدر عنان گشاده داشت . فی الجمله میان هردو لشگر جنگ قائم گشت ، **اتابك سعد** شجاعتی عظیم داشت ، و در آن قضیه حمیت و غیرتی با آن منضم گردانید ، بی هیچ اندیشه برلشگر اتابك حمله فرمود ، که جمله راه هزیمت پیش گرفتند ، و اتابك **ابوبکر** را اسیر و دستگیر کرد و اورا **بقلعهٔ سفید** مقیّد ساخت و در بند انداخت ، و طایفهٔ از اعیان که محرّض او بودند ، در اینصورت همه را بتیغ انتقام بر کشید ، قریب بیست و سه سال مملکت **فارس و کرمان** در حوزهٔ تصرف او باز ماند ، وایام را در آن مدت بکمال معدلت آراسته میداشت

ذکر عمارات و آثار خیری که از اتابك سعد بن زنگی در شیراز و اکناف و نواحی بظهور پیوسته

از آثار و مبرّات و حسنات اتابك **سعد بن زنگی** درخطهٔ شیراز یکی جامع جدید شیراز است ، که **بمسجد نو** اشتهار دارد : نه در شیراز که در اکناف فارس و عراق و اغلب اقالیم ، هیچ پادشاهی بزرگتر و با فسحت تر از آن مسجد نساخته ، و گویند که حضرت امیرالمؤمنین **علی بن ابیطالب** صلوات الله علیه و آله درکوفه مسجدی بنا فرموده است ، احتیاط کرده اند ، مسجد نو بچند قدم از آن

بزرگتر است ؛ و مسجد کوفه مشهور است که در دیار عرب بزرگتر از آن مسجد نساخته اند . یکی دیگر رباط شهرالله که برباط **کرك** مشهور است ، و چند دیه و چند زمین بر آن وقف کرده ، و سایر آینده و رونده از اصحاب آن دیار و اهل قافله و احشام که درآن جایگاه گذر دارند ، از آن موقوفات با بهره اند ؛ و هنوز در حال عمارت است ، و بقدر صادر و وارد از آن جایگاه هنوز با نصیبند . یکی دیگر سوری که **جلال الدین جاولی** در عهد دیالمه از بهر حصن شیراز کرده بود درعهد **اتابك سعد** روی بخرابی نهاد و هیچ اثر از آن باقی نماند ، اشارت فرمود تا سوری از نو بنیادنهادند و تمام کردند . و درشهور سنه ثلاث و عشرین و ستمائه بجوار حق پیوست ؛ وهم درشیراز بر رباط آبش مدفون است ، و این رباط از جمله مشهورات بقاع شیراز است .

ذکر وزارت خواجه عمید الدین ابونصر اسعد الفارسی

خواجه **عمیدالدین** فاضل جهان و یگانهٔ زمان بود ، ودر فنون علوم تصانیف داشت ، و اشعار و منشئات او چون نسیم جهانگرد ، بجملهٔ دیار و اقطار دررسیده ، وزیر خاص **اتابك سعد** بوده ، وامور مملکت کلی وجزئی برای مملکت آرای او مفوض فرموده ؛ درآنوقت که **اتابك سعد** برسالت اورا بحضرت **سلطان محمد خوارزمشاه** فرستاده بخدمت خواجه **امام فخر الدین عمر رازی** رسید ، و این دو بیت در مدح آنجناب بجواب حل اشکال **سلامان** و **ابسال** انشاء کرد .

سَلامانِ مِنّی غُدْوَةً وَ عَشِیَّةً — **عَلٰی ماجِدٍ دُرِّالْمَکارِمِ اَنْسالی**

وَلَمْ اَكُ اَدْرِی قَبْلَ شَوْقی وَ فَضْلِه — **حَدیثَ سَلامانَ وَ قِصَّةَ اَبْسالی**

عماد الدین عیراثی در عهد اتابك سعد ، این قطعه بخدمت صاحب عمید الدین ابی نصر فرستاد :

لِسُدَّةِ مَوْلانا عَلَی رِتاجُ ... وَذلِكَ فَخْرٌ لِلْعَبِیدِ وتاجُ

تَحَیَّرتُ لاأدری دَوٰاءَ لِعِلَّتی ... وَاِزْمِن بِی دٰاءٌ وَساءَ مزاجُ

یَبُورُ مَتاعِی وَهُوَ کَالتِّبْرِ خالِصٌ ... وَلِلْجَهْلِ فی سُوقِ الْقَبُولِ رَواجُ

خواجه عمیدالدین در جواب این قطعه نوشته بود .

وَقَدْ ینفق الشیئی الخَسِیسُ مهانَةً ... وَ یعدَمُ لِلشَّیْئِ الْخَطِیرِ رَواجُ

وَلِلْخَرَزاتِ الرَّذْلِ شَتّی مَواضِعُ ... وَمَوْضِعُ تَرْمِیصِ الْجَواهِرِ تاجُ

ذکر اتابك مظفر الدین قتلغ خان ابوبکر سعدبن زنگی بن مودود السلغری

اتابك سعد را چون ایام حیات سپری خواست شد ، وآثار مرك در خود مشاهده کرد ؛ خلف نامدار او اتابك ابوبکر مدت هفت سال در قلعه محبوس مانده ، بفرستاد تا او را خلاص کردند ، و قائم مقام گردانید . اتابك ابوبکر چراغ دودمان سلغر و واسطهٔ قلادهٔ سلطنت بود ؛ بحکم وراثت و استحقاق علی الاطلاق در خطه فارس مالك تاج وتخت گشت ، و کوکب دولت در عهد او بذروهٔ استعلا پیوست ، وآفتاب اقبال در دور سلطنت او باوج ارتقاء اقتران یافت

فَالدِّینُ مُسْتَبْشِرٌ وَالْمَجْدُ مُبْتَهِجٌ ... وَالْعُرْفُ مُنْهَمِرٌ وَالْمُلْكُ مُفْتَخِرٌ

در عهد سلطنتش اهالی فارس پهلوی رفاهیت در مهادامن وامان

١١١٦٠

میبسودند ، ودر خواب نوشین فراغت میغنودند ، خللی چندکه در مملکت فارس بسبب ظلم **شبانکاره** واضطراب آل سلجوق وقدوم **کلجه** وسلطان **غیاث الدین** بظهور پیوسته بود ، در هیچ عهد اصلاح پذیر نبود ، در زمان دولت او متدارك گشت ؛ و اکثر جزائر مثل **بحرین** و **قطیف** و **قیس** بگشود . وداخل مملکت خود گردانید ؛ و در بعضی از بلاد **هند** بالقاب شریفش خطبه کردند ، وصیت آوازهٔ معدلتش بجمیع اقالیم واقطار جهان انتشار یافت .

ذکر ائمه وافاضل ومشایخ که درعهد دولت اتابك ابوبکر بخطه شیراز جمع آمده بودند

در عهد دولت اتابك **ابوبکر بن سعد** ؛ مولانا **قاضی القضاة السعید** جمال الملة والدین المصری ، قاضی قضاة فارس بود ، و بطریق فضل ودیانت و ورع از زمرهٔ علماء وافاضل جهان برسر آمده ، در اثناء خطبه درس یکی از ائمه قصیدهٔ املاء کرده بود ، ودر آن قصیده بحسن عبارت وکمال براعت اعجاز نموده، وآن شخص بعداز فراغ این دو بیت املاء کرده بخدمتش فرستاد :

بِضاعَتِي المُزْجاةُ مَوْلايَ فَاقْبلن   فَأَنْتَ عَزِيزُ المِصْرِ بَلْ واحِدُ العَصْرِ

وَ اَوْفِ لَنا كَيْلَ العِنايَةِ مُفْضِلاً   يَزِدْكَ رَبِّي بَسْطَةَ الجاهِ وَالقَدْرِ

ودر تاریخ سنهٔ ثلاث وخمسین وستمائه بجوار حق پیوست ، و از جملهٔ افاضلی که در اوائل ، عهد اتابك **ابوبکر** دریافتند خواجه **عمیدالدین ابونصر** بود واتابك در عهد سلطنت انتقامی میخواست که از او بخواهد ، بواسطهٔ وزارت اتابك سعدکه بوی **مخصوص** بود

چند روز او را باز داشت ، این رباعی باظهار شفاعت و بضراعت در بدیهه انشاء کرد و بحضرت اتابك فرستاد

ای وارث تاج وملکت وافسر سعد　بخشای خدای را بجان وسر سعد
بر من که چو نام خویشتن تا هستم　همچون الف ایستاده‌ام بر سر سعد

او را باپسرش **تاج الدین محمد** در قلعهٔ **اشکنان** محبوس کردند .

وَ الطَّیرُ اَجْنَاسٌ تَطِیرُ وَ اِنَّمَا　لِلْغَاتِهِنَّ حُبِسْنَ فِی الْاَقْفَاسِ

وهم در قلعه قصیدهٔ (**مَنْ یُبَلِّغَنَّ حِمَامَاتِ بِبَطْحَاءِ**) موشّح بصنوف بدائع ومحلی بانواع روائع انشاد فرمود ، و بوقت انشاد قصیده ادوات تحریر از کاغذ وقلم ودوات حاضر نبود ، **تاج الدین محمد** پسرش به تلقف از پدر یاد گرفت . ودر شهور سنه اربع وعشرین وستمائه او را شهید کردند . واین قصیدهٔ حبسی بر کمال فضل او گواهی تمام است : واما خواجه **امام الدین جاری المکنی بابی نصر** ایام **اتابك** استاد او بود . و در علوم شرعی نظیر نداشت . و در تربیت عظیم ماهر بود . وبغایت معتقد مشایخ وصلحا بودی . و وظیفهٔ تربیت و تقویت این طایفه وذکر خیر دریغ نمی داشتی . و در این صورت عظیم مقبول القول بوده ، وبنابر آنچه غالب فن او علوم شرعی بوده در خاطر اتابك ابو بکر نشانده بود که گروهی علماء که بعلوم حکمت واصول مهارتی دارند ، بخلاف سنت وجماعت درس ودور ایشان می گذرد، وعوام شیراز را اضلال میکنند ؛ اتابك **ابوبکر** باخراج ایشان از شیراز حکم فرمود ؛ از آنجمله مولانا **صدر الدین اشتهی** ، استحضار واستبصار او بکلیات علوم عقلی چون بیاض نهار از اقامت بینت استغنا

داشت ، ودرعلم الهیات وطبیعیات وهندسه وهیأت وجدلیات وادبیات سعی فرموده بود ، واین جمله درس گفتی و امام **شهاب‌الدین توره بشتی** ومولانا **عزالدین قیسی** وجمعی‌ائمهٔ دیگر هم بر این مقدمات از شیراز تبعید فرمود ، اما **عماد الدین میراثی** در عهد دولت او منصب انشاء داشت . مولدش از عراق بود ، چون در خطهٔ شیراز برسم نیابت **اتابك** تمکن یافت ، ودر منصب انشاء و محرری شروع نمود ، ادرارات وطیارات در نفس شیراز واعمال شهر وضع کرد،و بترتیب وتصویب او تمغاها مقرر فرمودند .

ذکر نامهٔ اتابك ابوبکراز قلعه بتاریخ سنهٔ اثنی وعشرین وستمائه بخدمت شیخ الشیوخ عزالدین زرکوب علیه الرحمه نوشته بود والتماس دعائی کرده

تحیات فراوان از سر اخلاص واعتقاد ، بجانب شیخ الشیوخ شیراز ، سند العارفین ، قدوة السالکین . اسوة المحققین ، عزالملة والدین، **مودود زرکوب** ادام الله برکاته رسانیده میدارد ،واستمداد همت مینماید ازدعوات مأثوره دعائی که معتقد اهل‌الله وارباب قلوب بوده‌باشد مصحوب درویشی معتمد بفرستند ، واز خدمت شیخ‌الشیوخ سند الابدال قدوة الرجال **نجیب الدین محمد** دام برکاته ، نسخه دعائی طلب کنند ، و در این باب توقف جایز ندارد . چه استظهار بهمت و دعاء ایشان است والسلام .

نسخهٔ جوابیکه شیخ نوشته بود و دعائیکه فرستاده

بسم‌الله الرحمن الرحیم بسم‌الله وبالله مزید استظهاری که آن شاهزادهٔ آزاده را بدعوات وهمت درویشان گوشه نشین است ،

چون ایام دولت همواره در تزاید و ترقی باد ؛ برادر عزیز محبوب قلوب الصدیقین شیخ **نجیب الدین محمد یزدی** که دعا وهمت اوزمرهٔ طالبان را بجای تریاك اکبر است نقل فرمود که : **اوحدالدین کرمانی** گفت که حق تعالی را بخواب دیدم واین دعا را تعلیم من کرد ، دعا میرسد وبدان مواظبت فرماید، واین مقدار حضرتش را کفایت باشد نسخهٔ دعا این است :

اللهم سکن هیبة صدمة قهرمان الجبروت باللطف التام الوارد من فیضان الملکوت حتی نتشبث باذیال لطفك و نعتصم بك من انزال قهرك یاذالقوة الکاملة والقدرة الشاملة ودر شبانه روزی هزار بار این کلمه بگوید : **یالطیف ادرکنا بلطفك الخفی** که بیشك مقصود بحصول پیوندد انشاءالله تعالی **وهذا ضراعة الفقیر الی الله الودود ابو محمد مودود الشیرازی والسلام**

ذکر وزراء نامدار اتابك ابوبکر

هرچند اعیان مملکت ونواب وعمال بارگاه سلطنت او بیشمار بودند ، امااعتماد واستظهار بامیراعظم سعید مقرب الدین **ابوالمفاخر مسعود** وامیر **فخرالدین ابوبکر** داشت ؛ ودر کلیات وجزئیات امور رجوع برأی ایشان میفرمود، وامیر مقرب الدین **مسعود** عظیم معتقد مشایخ وائمه و صلحا بود ، و در بازار بزرك مدرسهٔ عالی بنا کرد ، بمدرسهٔ مقرب اشتهار دارد : ومحاذی مدرسه رباطی ساخته متصل بمسجد عتیق شیراز ، و در جوار رباط دار الحدیثی و دار الشفائی کرده ، وسقایهٔ ساخته قبلی مسجد جدید ، که بعلو و فسحت آن در شیراز نیست ، ووقف بسیار برآن وضع وتعیین فرموده ، این زمان

مدرسه وسقایه در حال عمارت است وخلایق جهان ازآن خیر متمتع وبا بهره اند . تاریخ وفات اوسنه خمس وستین وستمائه است . وامیر کبیر فخر الدین **ابوبکر** وزیر مذکور روز گاری بصنوف خیرات آراسته داشت ، وبر در خانهٔ **اتابك** مسجد جامع ساخته ، ودر جوار آن مدرسه رباطی و دار الحدیثی ودار الشفائی پیوسته بیکدیگر بنا کرده واکنون مسجد جامع هنوز معمور است .

ذکرابنیه وعماراتیکه اتابك ابوبکر درعهد سلطنت خودبنانموده

از جمله عماراتیکه **اتابك ابوبکر** درعهد سلطنت خودساخته دارالشفائی معتبر است اندرون شهر در طرف قبله گاه ، یکی دیگر رباط مظفریست که در **بیضا** است : یکی دیگر رباط مظفریست در **ابرقوه** : یکی دیگر رباط عالی است که بر سر راه **بندامیر** ساخته یکی دیگر رباط جابر که بر سر راه **سواحل** ساخته است : یکی دیگر رباط رزبانست بر سر راه **بغداد** : یکی دیگر رباط شیخ **جمال الدین حسین دزکی** در **بیضا** است : یکی دیگر سقایهٔ اتابك در نفس **شیراز** قبلی **مسجد عتیق** : و بر هر یکی از این عمارات بسیاری از املاك وقف کرده ، ومجموع آن موقوفات بدیوان سلغری تعلق میداردواز دیوان بزرك مفروز گشته .

ذکر مدت سلطنت اتابك ابوبکر وتاریخ وفات او

اتابك ابوبکر را سی وشش سال تخت شاهنشاهی چون مو
گل ده روزه مینمود ، بصد حیلت وفریب در شست هفتاد افتاد

أَنَاخَ الشَّيْبُ ضَيْفاً لَمْ أُرِدْهُ ... وَلٰكِنْ لَا أُطِيقُ لَهُ مَرَدّا

رِداءُ لِلرَّدی فِیهِ دَلِیلٌ　　　تَرَدّی مَنْ بِهِ یَوماً تَرَدّی

ودرجمادی الاولی سنهٔ ثمان وخمسین وستمائه منشور سلطنتش را بدست قهرطی کردند ، وجام غم انجام او در دور انتقام بی می، ومرکب حیاتش بتیغ اجل پی ، والله الباقی ولیس کمثله شیی ، ودر رباط ابش پدر مدفون گشت .

ذکر سلطنت سعدبن ابی بکر بن سعد

در مستهل آنسال بحضرت **هولاکو خان** رفته بود بطبزتو ، بطریق مراجعت نوبت سکه وخطبه از پدر باو رسید ، وعنقریب او را مرضی روی نمود ، بعد از هژده روز از جام پادشاهی یك جرعه نوش نکرده . ساغر مرك حنظل مذاق ازدست ساقی **فَظَنَّ اَنَّهُ الفِراقُ** در کشید : یعنی بعد از وفات ابوبکر بهفده روز وفات یافت .

افسوس زعیش تنك وتشویش فراخ　　　آه از عمل دراز و کوتاهی عمر

تابوتش را بشیراز نقل کردند ، وبر در دروازهٔ دولت بمدرسهٔ عضدیه مدفون گشت والسلام .

ذکر سلطنت اتابك محمدبن سعدبن اتابك ابی بکر بن سعدبن زنگی بن مودود

ابن الجوزی و **ثعالبی** در تاریخ آورده اند که ششم هر دولتی بینصیب میباشد . واز آن ، دولت همچون امیرالمؤمنین **حسن بن علی** علیهما الصلوة والسلام که در مرتبهٔ ششم افتاده بود از دور نبوت ، و همچون **محمد امین** که بر دور خلافت ششم واقع شد ، وایشان از حکومت و خلافت بهره مند نبودند : اتابك **سعدبن اتابك ابوبکر**

در دور سلطنت **آل سلغر** ششم افتاد ، واز این جهة بی بهره ماند ، وبیش از هفده روز بعد از پدر نزیست ، چون او وفات کرد پسر او اتابك **محمدبن سعد** قائم مقام گشت ، و مادرش **ترکان خاتون** خواهر **علاء الدوله** اتابك یزد بنیابت در مملکت فارس حکومت میکرد وسلطنت میراند ؛ مدت دوسال وهفت ماه نوبت سلطنت اتابك **محمد** بن سعد بیش نکشید ، وبواسطهٔ سقطهٔ از بام قصر غنچهٔ حیاتش ناشکفته ازگلبن ایام فرو ریخت ؛ و ذلك فی شهور سنهٔ احدی وستین وستمائه

شکوه سلطنت و مملکت اگر چه خوش است
چه پنج روز وچه صد سال چون باید مرد

ترکان خاتون درمصیبت **اتابك محمد** گیسوی مشك رنك همچون چنك در پای انداخت ، ورباب وار حلیف نالهٔ زار گشت و میگفت

این چه باد است کزو غنچهٔ نشکفته بریخت
وین چه سیل است که بر کند زبن شمشادم

ذکر سلطنت محمد شاه بن اتابك سعد بن زنگی

بعد ازواقعهٔ اتابك **محمدبن سعدبن** اتابك ابی بکر . **محمدشاه بن سلغر شاه** برادر زادهٔ **اتابك ابوبکر** قائم مقام گشت ، و در دست سلطنت جای گرفت ، ودست احکام بنقض و ابرام بر گشاد ، و ایام سلطنت رادر عیش وعشرت وشادمانی صرف کرد ؛ سلجوقشاه برادرش درقلعهٔ اصطخر محبوس بود ، از بهر تخلیص شفاعت نامهٔ در قلم آورد واین رباعی را در آن مندرج گردانید :

درد و غم و بندمن درازی دارد　　عیش و طرب تو دلنوازی دارد
برهردو مکن تکیه که دوران فلك　　در پرده هزارگونه بازی دارد

وانِ هِیَ اعطتکَ الدُنیا قائِها لِغیرِکَ مِن خِلانِها ستلین

مدت پادشاهی او هشت ماه بود ، وترکان خاتون با امراء **شول** وافواج **تراکمه** مواضعه کرد ، متدرع بلباس حرب بر او خروج کردند ، وآنشاه شیردل را دستگیر ساختند ؛ واو را مقید بحضرت ایلخانی فرستادند در عاشر رمضان سنه احدی وستین وستمائه عنقریب وفات یافت وگویند که او را هلاک کرد .

ذکر سلطنت سلجوقشاه بن سلغر شاه بن سعد بن زنگی و بیان مقتل او وآمدن التاجو بگرفتن او بشیراز

بعد از آنکه اتابك **محمد شاه بن سلغر شاه** را مقید بحضرت ایلخانی فرستادند ، **سلجوقشاه** درقلعهٔ **اصطخر** محبوس بود ، بخلاص اورخصت فرستادند ، وبر سریر سلطنت تمکین دادند ؛ وبعضی گویند که مادرش از نژاد **آل سلجوق** بود ، درآن زمان که اتابك **محمد شاه** را اسیر کردند از قلعه بگریخت ، وامراء **شول** باتفاق **ترکان خاتون** او را برتخت نشاندند . مدت سلطنتش پنجماه بیش نکشید ؛ بواسطهٔ تهمتی که بر ترکان خاتون نهادند بآنچه قصد او در خاطر دارد ، روزی در میان معاشرت بقتل او حکم فرمود سرش را جدا کردند ، وبرطشتی نهادند ، وپیش **سلجوقشاه** آوردند . و همچنین برفع ودفع شحنگان **مغول** مبادرت نموده ؛آوازهٔ این قصه بحضرت **ایلخان** رسید وجمعی از شاهزادگان یزد باستعانت بحضرت رفتند ، **التاجو** با ملوك اطراف بالشکری انبوه که اجزاء کوه از شکوه ایشان در زلازل افتاده بود ، بقصد گرفتن سلجوقشاه متوجه گشتند . **سلجوقشاه**

چون دور دولت را بر مثال پشت لشگر برگشته دید وشب محنت را مانند طلایهٔ نکبت معاینهٔ . بناچار طریق فرار اختیارکرد ، وبجانب **کازرون** روی نهاد ؛ لشگر از عقب او روان شد ، ودر **کازرون** بدام دشمن افتاد . ودر پای قلعهٔ سفید بتاریخ سنهٔ اثنین و ستین و ستمائه او را شهید کردند .

ذکر جلوس اتابك ابش بنت سعد

بعد از واقعهٔ اتابك **سلجوقشاه** از دود مان **سلغریان** بغیراز **ابش** بنت سعد وهمشیرهٔ او **سلغم** کسی نماند ، سکّه وخطبه باتفاق امراء **شول و ترکان** بنام او مقرر شد ، ودر تخت سلطنت تمکن یافت .

ذکر واقعه سید شرف الدین ابراهیم وتاریخ مقتل او

سید شرف الدین ابراهیم غصنی از اغصان نبوت ودوحهٔ مجد وبزرگی بود. نباهت خاندان معالی آثار او : **قَدْنَطَقَ بِهِ الْاٰفٰاقُ وَحَدَّثَ بِهِ الرِّفٰاقُ** یك چندی ارتکاب غارب غربت اختیار کرده ، ومدتی در **خراسان** عصاء اقامت انداخته بود ؛ هواء حکومت **شیراز** محرض او گشت ، فوجی از تراکمه . ازهر صنف وطایفهٔ باخود جمع کرد ، با لشگری آراسته بعزم استخلاص دارالملك **شیراز** ازحدود **شبانکاره** در حرکت ، ونیز اعتماذ هرچه تمامتر برعلم سیمیا کرده بود ، چه در اثناء سیاحت شطری از آن علم تعلم نموده ؛ چون آوازهٔ لشگر بشیرازدر افتاد . **کلچه** با لشگر مغول برجناح استعجال استقبال لشگر نموده نزدیك **پل کوار** اتفاق منازلت هردو لشگر افتاد ، ولشگر سید هزیمت گرفتند . و سید را با فوجی از اعلام علماء و اعیان بقتل آوردند . و وقعت تلك الواقعة سنهٔ ست وستین وستمائه

طبقه چهارم

ذکر امراء مغول وذکر نزول انکیانو بامارت شیراز

در شهور سنهٔ سبع وستین وستمائه بحکم **اباقاخان** ، **انکیانو** بامارت **فارس** منصوب گشت ، در آن مدت **کلچه** شحنهٔ شیراز بود ، او را بکشت ؛ ومدتی حکومت فارس را تصرف نمود وامراء و وزراء و اعیان فارس علی اختلاف طبقاتهم هر یکی را در پایهٔ خود بداشت ، مدتیهم بدین نوع فارس را در حوزهٔ حمایت خود محمی داشت .

ذکر نزول سوغونجاق بجهت تنسیق امور فارس وشیراز

در تاریخ سنه سبعین وستمائه **سوغونجاق نوئین** جهت نسق و نظم مملکت فارس بشیراز آمد ؛ وباسقاقی ملك را به **محمد بیك** و **تونیاق** و **بلغان** مقرر فرمود ، ودولتخانهٔ **کیش** را ازتصرف بیگانگان مستصفی گردانید ، وامور ملك ودین نظامی بدید آورد . ومولانا سعید افضل القضاة **ناصرالدین عمر بیضاوی** را بمنصب قضا تعیین فرمود و دو لب دین ودولت بدین مژده چون غنچه متبسم گشت : **سوغونجاق** بعد از تتمیم امور مملکت مراجعت کرد .

ذکر حکومت ملك شمس الدین محمد که عوام شیراز اورا ملك یهود میگفتند

در شهور سنه ست وسبعین وستمائه ملك **شمس الدین محمد** بن **مالك** ، ترکان همشیرهٔ **پادشاه خاتون** رادر حبالهٔ نکاح آورده ، ممالك فارس را باستبداد صاحب مقاطعه گشت ، وروزگاری باستقلال حکومت فارس بجانب او مخصوص بود .

ذکر هجوم لشکر نکوذار بطرف فارس

در شهور سنه سبع وسبعین وستمائه ، صمیم قلب شتا ازطرف **کرمان** بجناح استعجال قاصدی رسید ، منذر ازهجوم لشکر **نکوذار** که از طرف **سیستان** بقصد **شیراز** واکناف فارس منحدر گشتند ، ودر تاریخ هفدهم رمضان سنه سبع و سبعین و ستمائه بدر دروازهٔ **شیراز** رسیدند . **بولغان** باسقاق حاکم بود ، هزیمت کرد ، و بطرف **اصفهان** بدر رفت : یاغیان در خطهٔ **شیراز** تمکن یافتند ؛ وبدین‌شهر مبارك دستبرد نتوانستند نمود ؛ ناگاه هزیمتی در میان ایشان افتاد وبطرف کازرون بدر رفتند ، تاولایت فارس را جمله تاراج دادند ، لشکر **نکوذار** را که رکاب از اخشاب . ولباس‌از کرباس بود ،خزینه ها ودفینه های زر ونقره وجامه را خروار خروار قسمت کردند ، وبا غنیمت تمام از ممالك فارس مراجعت نمودند .

ذکر آمدن سوغونجاق کرت دوم بشیراز

در شهور سنه ثمان وسبعین و ستمائه . از حکم یرلیغ **اباقاخان** **سوغونجاق** جهت تحقیق محاسبات ، نوبتی دیگر بشیراز آمد ، و در آن سال اتفاقاً امساك باران بود ، وخلایق **شیراز** عظیم مضطرب بودند وبقدوم او حق سبحانه تعالی باران بفرستاد ، وخلق بغایت هوا خواه او گشتند ، واو بنیاد معدلتی نهاده بیخ جور وظلم بکلیه برکند ؛ و **خواجه نظام الدین وزیر** را در تاریخ سنه تسع وسبعین وستمائه در مملکت **فارس** بوزارت نصب فرمود ؛ وازآثار رای مصیب وترتیب وتدبیراو مبالغی توفیر در مملکت ظاهر گشت ، جمعی از ولات وحکام فارس بقصد استخراج خواجه نظام الدین وزیر متوجهٔ اردو گشتند .

ذکر سید عماد الدین وشمس الدین ملک که برفع و استدراک خواجه نظام الدین وزیر قائم مقام گشتند وآمدن امیر طغاجار بشیراز

سید عماد الدین وشمس الدین از بهر تحقیق محاسبات **خواجه نظام الدین وزیر** واستدراک او **امیر طغاجار** را برگرفتند، وبشیراز آوردند ، و نظام الدین وزیر را بمطالبت و مؤاخذت باز داشتند ، **طغاجار ، قوام الدین بخاری و سیف الدین یوسف** را بر ممالک مستولی گردانید . و **شمس الدین** یك فصل دیگر حکم کرد ، و وباتفاق در امور مملکت شروع نمودند ، و **بولغان** براه باسقاقی ملك همچنان مباشرت مینمودند و السلام .

ذکر مخالفت طاشمنکو و حسام الدین پسر محمد علی لر باتفاق شیرازیان با بولغان و اخراج او از شیراز

حسام الدین بن محمد علی لر خاصهٔ اتابکی نایب دیوان اعلی بود، و **طاشمنکو** طرفی عظیم با **اتابك ابش** داشت. **بولغان** قصد ایشان در خاطر داشت ، ومیخواست که دستبردی نماید، ناگاه بالشکری تمام بساز و سلاح بسیار در شهر آمدند ، و خانهٔ **حسام الدین بن محمد علی لر** را بحصار گرفتند ، و بقصد آنکه او را هلاك کنند صباحی که ترك یکسوارهٔ مهر از دروازهٔ افق بیرون خرامید ، **بولغان** با اتباع از دروازه بیرون رفتند ، چون دیدند که **بولغان** واتباع وایلچیان ازشهر بیرون رفتند ، ودر اندرون شهر معاندی نبود ، در دروازها بر بستند ، **بولغان** درآن معرض نتوانست اندیشید غیر آنکه باتفاق **قوام الدین بخاری** و خواجه **سیف الدین یوسف** باردوروانه گردیدند

خزینهارا برگرفتند وباجمله متعلقان واتباع کهداشت بطرف **خراسان** روانه شدند .

ذکر تمکن نواب اتابك ابش بنت سعد بحکومت و سلطنت خطهٔ شیراز

بعد از آنکه **بولغان** واتباع باتفاق **قوام الدین بخاری** و**سیف الدین یوسف** بواسطهٔ خروج شیرازیان بطریق هزیمت باردو رفتند از حضرت **اباقاخان** حکم بنام **اتابك ابش** بیاوردند ، **طاشمنکو** بـا خزاین موفور متوجهٔ بند **کیش** گشت ، **اتابك ابش** بجناح همت همای آثار همایون فر را بر بیضهٔ مملکت آباء واجداد خود بگستريد ، اهالی شیراز بقدوم موکب منصور و اهتزاز لواء منشور ، رایت استبشار بر سپهر برین افراشتند ، ومحلات واسواق را بدین معنی آرایش کردند وآذین بستند ، بمبارکی اتابك در کاخ سلطنت **كَالشَّمْسِ فِي الضُّحٰى وَالْبَدْرِ فِي جِنْحِ الدُّجٰى** نزول فرمود وحکم دیوان بر **جلال الدین ارقان بن ملخان بن محمد بن زیدان بن سعد بن زنگی** نامزد فرمود ، و حکم حقوق سابقه و مساعی متناسقه خواجه **نظام الدین** وزیر را بر وزارت اختصاص داد . وامور مملکت فارس بنظم تدبیر او مسلم گردانید .خواجه **نظام الدین** وزیردر دها وکفایت وکاردانی نظیر خود نداشت ، و از خالصات املاك اتابکان **بَيَّضَ اللّٰهُ غُرَّتَهُمْ** در خور دیوانی کهبافراد وافراز آن حکم یرلیغ رفته بود ، مفروز نهاد . بدان موجب امور مملکت مستقیم بود ورعایا مرفهحال وآسوده

ذکر قضیه سید عماد الدین ابوتراب و ابتداء حکومت او باستقلال وتاریخ مقتل او

سید عمادالدین ابوتراب بی‌اجازت عازم اردو گشت ودرتضاعیف آن حال مخالفتی میان سلطان **احمد** وشاهزاده **ارغون** واقع گشته بود و دست سلطنت بارغون اختصاص یافت ؛ و ظهور این صورت بتاریخ جمادی الاولی سنه ثلاث وثمانین وستمائه بود ، بعد از وفات اباقاخان بدو سال وشش ماه ، (وفات اباقاخان سنه تسع و سبعین ستمائه بود ،) **سید عماد الدین** بحضرت دستبوس **ایلخان** استسعاد یافت ، شاهزاده **ارغون** حسن تفرسی‌عظیم داشت ، شمائل بزرك زادگی وسیماء سیادت در حسن صورت او مشاهده کرد ، و شهامت و حسن طاعت اودر خاطر **ایلخان** جائی و موقعی بدید گردانید ، از حکم یرلیغ‌حکومت **فارس** بر وبحر بی مشارکت بوی تفویض رفت ، ویرلیغ‌فرمود که **اتابك** عزم توجه با نطرف مصمم گرداند ، ومنصب استیفاء بمعهودیکه بجانب خواجه **سیف‌الدین یوسف** مقرر فرموده بودند بجانب **سید عماد الدین** هم برآن قرار مسلم داشت ، خواجه **سیف الدین** دوسال بابنواسطه ملازمت اردو کرده بود ، **سید عماد الدین** چون بحدود فارس رسید استرفاع محاسبه آغازید ، **ابوبکر خواجه** را که در شیراز بشحنگی موسوم بود گرفته در دو شاخه کشید ، بیست و دوم رمضان سنه ثلاث و ثمانین و ستمائه نزول فرمود و بزبان حال این بیت می گفت .

از روزگار نیست جز اینم مراد هیچ
یارب تو این مراد بزودی بما رسان

چون ارتفاع دایرۀافق هلال شوال مانندۀ ابروی ربات حجال شکل مقوس بنمود ، **سید عماد الدین** با کوکبۀ عظیم سواره و پیاده

در بازار کلاه دوزان در گذار بود . اتفاقاً اعدادی چند از ممالیک اتابکی بایکدیگر برابر افتاده ، **سراج الدین افضلی** سر بسراسبش باز ایستاد . و گریبان گرفته از اسبش بزیر انداخت ، جملهٔ حشم و خدم سواره و پیاده هر یکی از گوشهٔ بدر رفتند ؛ یکی از ایشان خنجر بر کشید و سرش را از گوش باز برید ، و تن را در میان بازار بینداخت و ذلك فی الحادی و العشرین من شوال سنه ثلث و ثمانین و ستمائــه .

از آن کافتاب سخا بود چرخ ‌ ‌ ‌ ز روی زمین سایه برداشتش
جهان‌را همین یك جوانمرد بود ‌ ‌ ‌ فلك هم حسد برد و نگذاشتش

وبعد از واقعه او مدت سه سال امساك باران بود ، رعیل‌جراد که نمودار قهرقهار است بر کشتنها مسلط گشتند ، واکثر عوام‌سانحه را از اثر واقعهٔ **سید عماد الدین** دانستند ، وهم در آن مدت بود به تاریخ شعبان سنه ثلاث و ثمانین وستمائه **شمس‌الدین** صاحب دیوان را شهید کردند .

ذکر هجوم حسام قزوینی بتفحص خون سید عماد الدین ابوتراب وتاریخ مقتل جلال الدین ارقان

چون خبر مقتل‌**سید عماد الدین** را باردوبردند ، حضرت‌**ایلخانی** را از این صورت وحشتی رسید ، **حسام قزوینی** را بالشگری جهة تحقیق این قضیه بشیراز فرستادند . وحکم یرلیغ شد باخراج اتابك و استخراجات متوجهات دیوانی ، **اتابك ابش** متوجه طرف اردو گشت ، **حسام قزوینی** ملك **جلال الدین** کههم ازانشاددولت **سلغریان** بود، وتا غایت از جهت **اتابك ابش** برمنصه سروری ومسندحکومت

تکیه کرده ، بعد از چند روزش انتقام او را بدو پاره کردند ، مدت حیات **اتابك ابش** بیست ودو سال بود ، ودر تاریخ سنه خمس وثمانین وستمائه در **جرنداب** وفات یافت ، وبرحمت حق پیوست .

ذکر تاریخ مقتل خواجه نظام الدین وزیر و خواجه سیف الدین یوسف وحکومت شمس الدوله بشیراز

بعد از آنکه **اتابك ابش** بطرف اردو رفت . وملك **جلال الدین** را بقتل آوردند ، مدت سه سال دیگر درمسند حکومت ودست‌وزارت نوبت دولت بگذرانید. وخواجه **سیف‌الدین یوسف** بقاعده‌منصب‌استیفا را مباشر بود ، تاچون نکوهش اصحاب و حکام شیراز در حضرت **ایلخانی** آغازیدند ، و ذکر بقایاء متوجهات ممالك فارس که سبب استبداد این طایفه در ملك مستخلص نمیگردد ، مقرر فرمودند که **شمس‌الدوله** در خدمت **جوشی** بتدارك تقصیراتیکه رفته بود و تحصیل واستخلاص بقایا و معاتبهٔ اصحاب دیوان بشیراز آید وبعداز الزام جرم بر طرف حکام مملکت چند روز مقید بودند ؛ ودرشهور سنه ثمان و ثمانین وستمائه باردو آمد ، و وفات شهزاده **ارغون** فی سادس ربیع الاول سنهٔ تسعین وستمائه در آنجا بود ، وملازمت سده سلطنت مآب **کیخاتو** کرد ، ویکسال دیگر بحکم **کیخاتو خان** مباشر حکومت شیراز شد ، ودعویے میکرد که قلادهٔ اسلام را متقلد است، شیرازیان اورا **ملك جهود** میخواندند . وفات **کیخاتو** بن **اباقا خان** سنه ثلاث وتسعین وستمائه بعداز **ارغون** بثلاث سنین .

ذکر حکومت سید قطب‌الدین انجو درسنه خمس وثمانین وستمائه زمان سلطنت شهزاده ارغون

نقطهٔ دایرهٔ سیادت ، دوحهٔ شجرهٔ نبوت . سید **قطب‌الدین انجو** که بشمایل شهزادگی وآزادگی ازسایر سادات جهان ممتاز بود و بنظر رأفت ایلخانی اختصاص داشت ،حاکم وصاحب ایالت‌مملکت فارس شدو بی رجوع ومشورت با نواب او هیچ امری کلی و جزئی در فارس‌متمشی نمی گشت و زمان دولتش تراخی و تمادی پذیرفت .

ذکر حکومت مجدالدین اسعد رومی در شیراز در سنه ست و ثمانین و ستمائه

مجدالدین رومی جملة الملك شیراز بود و در آن مدت مبرّات بسیار ازو در وجود آمد ، وهمواره در زمان دولت ایام را در نیکنامی صرف کردی ، و در هنروری و هنر پروری روزگار گذرانیدی ، و همیشه مضمون بیت حکمت آمیز طغرائی :

ذَخیرةُ المَرْءِ فِی اَیّامِ دَوْلَتِهِ ذِکْرٌ جَمِیلٌ و اِحسانٌ یقدِمه

بر روی صحیفه دولت طغرا زده بود ؛ از جمله آثار خیرات او در **شیراز** رباطی است بر در دروازهٔ **اصطخر** بمجد رومی شهرت دارد ، و چند قطعه زمین بر آنجا وقف کرده و بر گوشهٔ رباط منارهٔ عالی ساخته و در آن چند مدت بیفتاد

یکی دیگر در محلهٔ سرّاجان مدرسهٔ کرده همچنین ملکی چند بر آنجا وقف کرده ، و در راه **اصفهان** رباطی ساخته ، و در جنوب **شیراز** پل **فسا** گذرگاه خلایق خللی یافته بود معمور گردانید ، وقنطرهٔ شهریار را با حال صلاح آورد ، و بر شمال شیراز در قریه **دینکان پلی** ساخته ، و در راه **بیضا** هم بر آن نوع پلی بنا کرد و در دارالملك

تبریز گویند که مدرسهٔ ساخته بود هم بمجد رومی اشتهار دارد ؛ و اینزمان در جنوب **شیراز** از طرف **بزم دیله** بستانی هست که بمجد رومی اشتهار دارد ، وآن نیز هم از آثاری است که دراقطارو اصقاع مملکت **فارس** هنوز از فواضل حسنات آن صاحب خیر باقی است . ودر تاریخ سنه ثمان و ثمانین و ستمائه بدست **جوشی** شهید گشت ، و مدفن او در مجد رومی است که هم بناء خیر او بود .

ذکر حکومت ملك سعید جمال الدین ابراهیم طیبی واولاد نامدار او غفرالله لهم وتجاوز عنهم

از ابتدای تاریخ سنهٔ احدی وتسعین و ستمائه تا بشهور سنه خمس و عشرین و سبعمائه مملکت **فارس** و محروسه **شیراز** در قبضهٔ ایالت وحکومت **ملك سعید شیخ جمال‌الدین عرب** و اولاد او بود، ودر اول عهد سلطنت **غازان محمود** و ذلك فی سنة اربع‌و تسعین وستمائه ، بعد از وفات **بایدوبن کیخاق** احوال مملکت تبدل یافت ، ودرسنه خمس ، **شیخ جمال الدین عرب** چون‌سالی گذشته‌بود ازجلوس او ، مزید استظهاری پذیرفت ، چنانچه مدت سه سال دیگر بعد از وفات **سلطان غازان** امور مملکت در قبضهٔ تصرف نواب او قرار مستمر ماند ؛ ودر سنه‌اربع وسبعمائه صاحب دیوان **ملك‌شمس‌الدین محمدبن محمد جوینی** رحمه‌الله او را در حکم وشهریاری مستولی گردانید ، ودر ماه ربیع الاول سنهٔ ست وسبعمائه وفات یافت ، و از اولاد نامداراو ملك اعلم **شمس‌الدین محمد** و ملك اعدل **عز الدین عبدالعزیز** قائم مقام گشتند ؛ وبعد از وفات **غازان محمود** فی‌شوال

سنهٔ ثلاث و سبعمائه . **ملك عزالدين** بجلوس **الجايتو سلطان محمد** مستظهر گشته بود ، مدتی ملازمت سلطنت پناه نموده . بعد از وفات پدرش **شیخ جمال الدین** حکومت **فارس** بکلی باورجوع کردند ، وحکومت وایالت اولاد **شیخ جمال الدین** دربر وبحر وسایر اصقاع مملکت **فارس** استمرار گرفت ، وشمول وشیوع پذیرفت ؛ وهم در آن تاریخ که ابتداء ایالت **شیخ جمال الدین** بود ، **امیر صادق** باسقاق گشت ؛ ومدت هفت‌سال ازآن تاریخ در **شیراز** اقامت ساخت ، و حکومت کرد ؛ وبعد از او امیر **اشتو** را در عهد **سلطان محمد** **بشیراز** فرستادند ، ومدتی در **شیراز** حکم کرده ؛ ملك عزالدین در اردو وقعی ومرتبتی عظیم داشت وبعزل اشتو سعی نمود ، واشتو باز گردید ، وملك مستبد ومستقل گشت . **اشتو** بخصمی ملك حکم‌حاصل کرد ، وناگاهان بیگمان متوجه **شیراز** شد ، ودر تاریخ **دهم** ماه ذیقعده سنه ثلاث وعشر وسبعمائه ولولهٔ عظیم و آشوبی تمام در شهر افتاد ، وصورت قضیه بظهور پیوسته بود ، توزّع اندیشهای حکام وصواحب در آن روز آن خلق را عظیم متفرق داشت ، از یکطرف امیر اشتو توقف نکرد وهم در روز از دنبالهٔ **ملك عزالدين** براند ، وعلی کل حال برملك فرصت نیافت ؛ ملك نوبتی دیگر بعظمت وجلالت هرچه تمامتر **باشیراز** مراجعت کرد ، و بر قرار بر دست مملکت تکیه زد : واین ماجراجاه در زمان سلطنت **ابوسعید** بوده . وفات **سلطان‌محمد** سنهٔ ست عشر وسبعمائه ابتداء جلوس **سلطان ابو سعید بهادرخان** . و در تاریخ سنهٔ خمس وعشرین وسبعمائه میان ملك **عزالدین‌عبدالعزیز** ومیان امیر **مظفر الدین سلغر شاه** محاربتی عظیم افتاد ، وآخرالامر

سلغرشاه طریق فرار اختیار کرد . ودر سنهٔ اربع عشر وسبعمائه‌در آخر ایام سلطنت **الجایتو** خواجه **عز الدین قوهدی** رحمه‌الله **بشیراز** آمد ،وبجهة اصلاح احوال مملکت وتنفیذ قانون معدلت در شهر بود ، و ملك عزالدین بتاریخ آخر ذیقعده سنه خمس و عشرین و سبعمایهٔ در محروسهٔ تبریز بسعایت ومشق **خواجه‌بن جویان** بقتل آمد . ودر شهر شیراز بجوار پدرش شیخ جمال الدین ابراهیم در اندرون قبهٔ که برسر او ساخته بودند مدفون گشت . وبعد از آنکه ایام دولت اولاد **شیخ جمال الدین** منقضی گشت ، ملك **شمس الدین محمد** مدتی در اردو سعی نموده وهیچ مفید نیفتاد ، و هم در آنجا وفات یافت ؛ وبرادران ملك **جلال الدین عبدالکریم** و ملك **قوام الدین عبدالله** وملك **بدر الدین فضایل** وملك **رکن الدین محمود** هر یکی باستقلال والی ومتصرف رکنی از ارکان مملکت بودند ، چه‌از بر و چه‌از بحر، تا بطرف **معبر** و**بصره** و **قیس** و **هرموز** و **واسط** و **دیراب** ومجموع اصقاع **فارس** در قبضهٔ ایالت ایشان بود .

تَأَمَّلْ اِلَى مَنْ مَاتَ قَبْلَكَ وَاعْتَبِرْ   فَلَمْ يَبْقَ مَمْلُوكٌ وَلَمْ يَبْقَ مَالِكٌ

طبقه پنجم

درذکر سلطنت ملك اعظم سعید شرف الدوله و الدین محمود شاه وتاریخ حکومت اولاد نامدار او

از ابتداء ایام سلطنت سلطان **محمدبن ارغون** بتاریخ سنهٔ سبعمائه‌ثلاث‌وملك اعظم‌سعیدشرف‌الدوله‌والدین**محمود شاه** بن **محمد**

فضل الله که بفضل ارومَطیبه بنسب مبارك **عبدالله انصاری** علیه الرحمة انتما داشت، و بکمال اُبُهَّت ومعالی همت ازملوك **بنی غسّان** قصب السبق ربوده ، وبشیر دلی و ببویهٔ جهانبانی آل بویه را در خـوی خجلت انداخته ، در مملکت فارس وحوالی متصرف گشت؛ و دیگران بمراد ورأی او خوض میکردند ، ودر تاریخ سنهٔ خمس وعشرین وسبعمائه در مجموع فارس باستقلال نافذ الحکم گردید ، وبلوکات متحد گشت، **انجو ودله** هردو یکی شد ؛ کار ممالکت برنهج مستقیم قرارگرفت ، ودست ظلمه را چه از ترك وچه از تاجیك در دور ونزدیك بالکلیه ازین دیار بربست، پای سران وسروران از رکضت درمیان حکومت فارس بیکبارگی فرو شکست . اولاد نامداراو ملك اعظم **جلال الدین مسعود شاه** ، وملك اعظم **غیاث الدولة والدین کیخسرو** ، و امیر اعظم **شمس الدین** هر یکی در مملکت داری بی نظیر و در سلطنت و جهانداری مملکت گیر بودند . ملك جلال الدین **مسعود شاه** بتاریخ سنهٔ عشرین وسبعمائه در محروسهٔ **شیراز** باستقلال صاحب فرمان شدو در امور مملکت مستولی ، و در تاریخ سنهٔ خمس و ثلثین و سبعمائه ملك **غیاث الدین کیخسرو** در قضایاء ملك شروع فرمود ، و مدتی امور سلطنت در قبضهٔ ایالت و حکم او بود ، بعد از مراجعت امیر جلال الدین **مسعود شاه** نواب نامدار او خواستند که در حل وعقد مملکت شروع نمایند ، ملك **غیاث الدین کیخسرو** صباح یوم السبت منتصف شعبان سنهٔ ثمان وثلثین وسبعمائه بمناقضه **فخر الدین پیرك** را که وزیر خاص امیر جلال الدین **مسعود شاه** بود بقتل آورد ، میان برادران محاربت قائم گشت ، آخرالامر **غیاث الدین کیخسرو**

مقبوض گشت ، وامور ملك برای نواب امیر جلال الدین **مسعودشاه** استقرار واستمرار یافت . ودر تاریخ رجب سنهٔ تسع وثلثین و سبعمائه امیر **غیاث الدین کیخسرو** وفات یافته ، وحکم‌سلطنت بالکلیه بجانب نواب امیر **مسعود شاه** مختص گشت . ودر سنهٔ ثمان وثلثین وسبعمائه بنابر توهمی که‌در خاطر داشت **امیر محمد** برادر رادر **قلعه اسفید** دربند داشت ، بعد از مدتی‌از قلعه بگریخت ، چون لشکر **پیرحسین** متوجه **شیراز** گشت . خود بایشان پیوست ، و باتفاق بتاریخ ثامن و العشرین شوال سنهٔ اربعین و سبعمائه باعمال **شیراز** رسیدند : امیر **مسعود شاه** بالشکری عظیم‌استقبال فرمود، ودر **سروستان** هردولشکر بمحاربت در افتادند ، لشکر **امیر مسعودشاه** هزیمت گرفت ، بعدازیك هفته **پیرحسین** بشهر در آمد ، و مدت بیست و نه روز حکم کرد ،و در تاریخ ثامن و العشرین رمضان سنهٔ اربعین‌و سبعمائه **امیر محمد** را بقتل آورد ، و شیرازیان غلبه کردند ، و بر پیرحسین بدر آمدند، و دست تاراج برآوردند ، و لشکر هزیمت گرفت ، و زبون ماند؛ پیر حسین با چند سوارمعدوداز شهر شیرازبدریخت . امیر جلال‌الدین **مسعود شاه** بسرمملکت‌آمد ، دیگر بار **پیرحسین** لشکری باهم‌آورد ، و سال دیگر بترتیب‌و تزیینی **هرچه** تمامتر بشیراز آمد ، **امیر مسعود شاه** دیگر باره‌کناره گرفت، و بطرف **لرستان** بیرون رفت ،شیرازیان امتناع نمودند ، و چهرهٔ تعصب بر افروختند ، و رایت محاربت بر افراختند ، درهای دروازه‌بر بستند ، و بطریق جنك روی نهادند . مدت پنجاه روز میان لشکر **پیرحسین**وشیرازیان محاربات متواتره و متقاتلات متعاقبه واقع گشت که در احوال شیرازیان قطعاً اثر ضعفی

بظهور نپیوست ، و در امور معاندت مصر بودند ؛ بعد از وضوح فضوح و ظهور مظاهرت از طرفین طریق صلح اختیار افتاد ، ودر روز چهار شنبه شانزدهم جمادی‌الاخر بدروازهٔ شیراز نزول‌فرمود، و نواب نامدارو مولانا اعظم سعید **شمس‌الدین صاین‌قاضی** وصاحب سعید **ظهیرالدین‌ابراهیم** در امور مملکت‌براه وزارت شروع‌نموده:

چهار شنبهٔ بیست و ششم ز ماه ربیع
ز هفتصد و چهل و یك بعز وحشمت و ناز
رسید موکب نوئین عصر پیر حسین
بانتقام دیگر بارة بر در شیراز

بعد از مدت پنجاه روز ملاحمت بممالحت انجامید .

همه دشوار چرخ آسان شد　　کار گیتی همه بسامان شد

مدت یکسال وهشت ماه کار سلطنت بر رای نواب او استمرار پذیرفت ، که همت ونیت ایشان جز در آرایش ونمایش وطرازجامهٔ علم و عمامه وساز مثقل ومرکب مجلل مصروف نبود . می پنداشت‌که اعتدال بهار آن دولت از صرصر خزان عزل وانقطاع دور است ، یا صبح آمال را شب هنگام زوال در پیش نیست ، تا آخر ذی حجه سنهٔ اثنیتن و اربعین و سبعمائه خبر رسید که **ملك اعظم اشرف** در خطهٔ اصفهان نزول فرمود ، چون آوازهٔ هجوم لشگر **ملك اشرف** مسامع لشکر **پیرحسین** را طنین آگین گردانید گفت :

اَلطَّلَبُ رَدٌّ، اَلطَّرِيقُ سَدٌّ

من‌رستم کمان‌کشم اندر طریق‌دهر　خوش‌باد خواب‌غفلت افراسیابشان

سواد لشکر شب یلدا نمایش را جز بشعاع کوکب بیضاء ظلمت

زداء من انهزام نپذیرد ، وچین و گره این حادثه جز بجبین گشادهٔ من گشاده نگردد . حاصل الامر آنهمه دعویها بباد آمد ، ودراوائل محرم سنهٔ ثلاث و اربعین وسبعمائه قدر بیست هزار سوار لشکری چون کوه آتش زبانه پاش جمع کرد ، ودر پیش لشکر **ملک اشرف** باز شد ، چون بدو منزلی **اصفهان** رسیدند ، نواب نامدار و امراء تیغ گذار بتوسط پیش آمدند ، شب یکشنبه سلخ ماه صفر سنهٔ ثلاث و اربعین و سبعمائه چون طلایهٔ لشکر شام در انهزام رومی روز روی آورد ، **پیرحسین** با جمیع معاشران بساط نشاط در کشید ، جمعی نزدیکان دور اندیش وطایفهٔ از اناقان بی عهد وکیش ، بشتر دلی از بیم جنك شمشیر اورا بگذاشتند ، و بطرف اشرف **ملک اشرف** پیوستند . آوازهٔ غدر در میان لشکر **پیرحسین** در افتاد . **پیرحسین** مخوف گشت . وطریق انهزام گرفت . خرده گیری پیر طریقت سپهر گردون پیر حسین چوپان را بغرامت بپای ماچان نکبت باز داشت

خانه داران زخوف خانه بران ‌‌ ‌ خانهٔ خویش مانده با دگران
میر عاجز چو شیر بی دندان ‌ ‌ طوق زنجیر وملکت زندان
هم تهی گشت گنج آگنده ‌ ‌ هم سلاح و سپر پراگنده

طبقهٔ ششم

ذکر حضرت سلطنت پناه شاه اکاسره جهان پناه اهل ایمان جمال الدنیا والدین امیر شیخ ابو اسحق بن محمود شاه و قضایای چند که در عهد دولت او ظهور یافته

هر چند در ذکر ایام سلطنت آن شاه دین پرور ، و عهد جهانگیری

حضرتش در دو مجلد کتاب تاریخی اتفاق تصنیف افتاده ، و بشرف عرض رسیده ، و از جمله تألیفات این ضعیف **عمدة التواریخ** است که مشحون بذکر سلطنت آن حضرت است . و امری چند که در ایام دولت او از مقتضیات طالع آنحضرت اتفاق افتاده ؛ اما در این کتاب که **بشیراز نامه** مسمی گردانیده ام شطری از احوال سلطنت و امور مملکت آن حضرت لازم بود نمودن ، و شرح حالاتی چند که در مبادی احوال آنشاه جهاندار سنوح یافته

ذکر توجه ملک اشرف باتفاق شهنشاه جهانبان بطرف شیراز

بعد از مراجعت **پیرحسین** ، غرهٔ ماه ربیع الاول سنهٔ ثلاث و اربعین و سبعمائه ، **ملك‌اشرف** را شرفات شرف باوج کیوان رسیده ، بمعاضدت استظهار لشکر جرار سلطان دولتیار جمال‌الدین **شیخ ابو اسحق** خلدالله ملکه ، مرحله‌بمرحله‌ومنزل بمنزل در تنعم‌و عشرت و ناز بمحروسهٔ شیراز توجه نمود ، غافل از شعبدهٔ چرخ لعبت باز ، جمعی از ارکان دولت و وزراء مملکت بطریق‌الحیل و تضریب ، مزاج **ملك اشرف** را در معاهدهٔ که با حضرت سلطنت پناه **امیر شیخ** خلدالله ملکه کرده بود متغیر گردانیدند ، و بر شکستن عهد عزم درست کرد ؛ مرکب غدر را تنگ تنگ در کشید ، یك شب روی عزم بهزم لشکر **امیر شیخ** آوردند ، و در کسوت غدر بمفاوضه صورت تاراج و غارتی بنیاد کردند ، هم در آن شب طارف و تلید و حواشی و مواشی و آنچه آرایش کوکبهٔ سلطنت بود جمله در معرض تلف آوردند ، و بر درگاه سلطنت پناه **جمعی موکلان** بیراه معین کردند ، وبعد از چند روز معدود بدر محروسهٔ **شیراز** رسیدند ،

روز شنبهٔ آخر ربیع الاخرصدای کوس **ملک اشرف** گوش گران کوه را سبك گردانید ، بعظمتی و کوکبهٔ هرچه تمامتر بصحراء **جعفر آباد** بیرون دروازهٔ **اصطخر** نزول فرمود ، مجموع صحرا **مصلیٰ** و **جعفر آباد** را سرا سر خیل و حشم گرفت .

ذکر تاراج کردن شیرازیان پرده گاه ملك اشرف را

شب هنگام که اطناب دود اندود شام را باوتاد چرخ ازرق فام بستند

شبی کانشب سیه تر بود از قار   شبی تیرهٔ چو روز دوری یار
جهان تاریکتر از روی زنگی   چوچشم مور بر عاشق ز تنگی

جمعی شیرازیان پیاده ، چون رندان کار افتادهٔ همچون شفق دامن بخون آلوده ، وصبح آسا جیب و آستین پاره کردهٔ ، جان بر کف و حیات در معرض تلف نهادهٔ ، از پیش قرض کرده و وعدهٔ طالان ملك اشرف دادهٔ

بِحِرْصٍ اَحَرُّ مِنَ النّارِ وَقَلْبٍ اقسیٰ مِنَ الْحَجَرِ

هر شیرازی بچه یکی تیغ هندی در دست هوا تاراج مغلی برسر، از دروازه بیرون تاختند ، مشتی ضعیفان برهنه‌سینه بطاق ، باترکان **قبچاق** شلتاق بنیاد نهادند، پیادهٔ چند روستائی ترکان یغمائی را یغما میدادند گروهی بخیال خزینه سینه را که مورد خزینهٔ جان است هدف ناوك فتنه ساخته ، برات میکائیل نا یافته باجبرئیل بخصومت در افتادند ، وهمچون‌طل طلایه بر دریای مواج میکشیدند ، وبجملهٔ حمل‌صولت تیر زحل‌را دفع میکردند ؛ در پای‌فتنه در **شیراز** باز بحرکت درآمد ، شب چون نامهٔ عاصیان سیاه وچون زلف معشوقان دراز

فَقِصارُهُنَّ مَعَ الْهُمومِ طَوِيلَةٌ   وَطِوالُهُنَّ مَعَ السُّرورِ قِصارُ

لشکر از راه رسیده نه روی گریز و نه دست آویز ستیز ،

تا دمیده صباح دولتشان   بشبانگه رسید نوبتشان

زود مدت چو نوبت ژاله   تنك دولت چو دولت لاله

همچنان باهزار محنت و بیم   دهلی میزدند زیر گلیم

جمله بروج سیر یکی کرد ودر اذیال وجیوب جنوب و شمال وکهوف وجبال برهیئت پروین جمع آمدند . **ملك اشرف** شب همه شب چون شب مارگزیدگان وصبح ماتم رسیدگان خاك آن صحرا بغربال تضرع میبیخت و باین آیت زبان بگشاد . **لَئِنْ اَنْجَیْتَنا مِنْ هٰذِهِ لَنَكُونَنَّ مِنَ الشّاكِرِينْ**

روز دیگر بامداد **ملك اشرف** بر شرفات قصر نظر کرد ، بیاض صحراء **جعفر آباد** را دید چون روی بخت هزیمتیان از سواد سیاه شهر از سپاه چون لشکر مور بر تختگاه سلیمانی گرد آمده ، ترکان نیك بتنك آمدند . رای نواب و وزراء مملکت بر آن قرار گرفت که جمعی سواران جنگجوی در میدان باشیرازیان بمبارزت در آویزند ، وگروهی نازنینان از میان بدر گریزند ، دفینه و خزینه و مواشی و مراکب و حواشی از پیش روانه سازند . وبتدریج رد وحمل می نمایند تا بشب هنگام طریق فرار اختیار کنند .

ذکر هزیمت ملك اشرف از شیراز

شب هنگام که کیخسرو مهر بر شرفات قصر فلك از هیبت آهنك لشکر زنك بهزیمت روی بشهرستان غرب نهاد ، سواد لشکر **ملك**

اشرف در طریق هزیمت ید بیضا نموده ، و بسوداء و بیضاء بطریق سرعت اسب بر انگیختند .

همه را در بهانه راه گریز / تیغها کند گشت و تکها تیز
جمله‌لشکر زجان خود بستوه / همه آواره گشته کوه بکوه
لشکری‌را زترس خنجر تیز / تا بجیحون رسید گرد گریز

ذکر نزول امیر جلال الدین مسعود شاه بعد از هزیمت ملک اشرف از محروسهٔ شیراز

بعداز هزیمت **ملك اشرف** از بی سری کار مملکت سرسری گشت ، واز پس فتنهٔ عام جوش دریا با قنینه بجوش آمد .

مثل زنند که صد ساله ظلم وجور ملوك
به از دو روزه شر عام و فتنه و غوغاست

شب دیجور محنت باصبح صادق بدمید ، وخزان فتنه رانو بهار عدل‌در رسید ، **امیر جلال الدین مسعود شاه** از طرف **لرستان** بطالع مسعود باز بشیراز آمد .

سپاس و شکرخدا را که میر فرّخ بخت
خدیو مملکت آرا شه غریب نواز
بسال هفتصد و چل باسه در تجمل و ناز
به تختگاه سلیمان رسید دیگر باز

ذکر قدوم یاغیبستی بشیراز

درآن تاریخ که امیر جلال الدین **مسعود شاه** در نواحی **لرستان** بنابر مصلحت ملك وقاعدهٔ معدلتی که در ضمیر مبارکش بود اقامت فرموده ، **یاغیبستی** با لشکری‌معدود درآن طرف مستشعر بود . چون

کیفیت احوال مملکت **فارس** معلوم کرد ، وبحضرت ملك جلال‌الدین **مسعودشاه** طریق موافقت و اتحاد مسلوك افتاد ، چون عزیمت **شیراز** مصمم فرمود او را مصحوب خود گردانید ، وبوقت نزول صحراء **جعفر آباد** و قصریکه هم در آنجا بنا فرموده بود بهر مراکز خیام دولت **یاغیبستی** معین گشت ؛ مدتی براین نوع آثار خلوص ومصادقت ازضمیر هریك بظهور پیوست تا بعد از مدتی بتضریب جمعی مفسدان مزاج **یاغیبستی** از حال صداقت متغیر شد ، طغیان نخوت برمزاج او استیلا یافت ، اندیشهٔ محال وسوداء سلطنت واستقلال در دماغ او بیضه نهاد ، نقض ذمه را دامن برزد واحقار عهد را در خاطر گرفت .

تاریخ قضیه میر جلال الدین مسعود شاه و صورت غدر یاغیبستی و اعوان ظلمهٔ او

روز نوزدهم ماه رمضان سنهٔ ثلاث واربعین و سبعمائه چاشتگاه سلطانی که جمشید خورشید نورانی تیغ آتشین در دست، وسپر زرین پیش روی ، بر روی جهان وقفار برهان ذوالفقار مینمود ،از گرمابه بدر آمد ، در میان کوکبهٔ عظمت ملك اعظم سعید **جلال الدین مسعود شاه :**

میرفت وهزار گونه باد اندر سر سودای هزار کیقاد اندر سر

در میدان آمال فراخ ، جولان کنان ازاین طرف **یاغیبستی** کمین کین گشاده ، باجمعی اعوان کینه اندوز گردن تسلط افراخته ، وچهرهٔ غضب بر افروخته، همینکه مجال فرصت وتوان امکان ومکنت یافتند ، بی‌توانی برسر امیر **مسعود شاه** تاختند ؛ امیر از سگالیدن وهن وصورت غدر بیلمان بود ، ازآن مضیق و مهلکه مجال گریز

ندید ، ناچار گردن تسلیم بحکم تقدیر بنهاد ، بنامردی نبردی با او میکردند ، وتیر بیرحمی زخمی براو میزدند، آخرالامر غرهٔ بیضاء او که بیضهٔ غراء صبح سعادت بود بچشمهٔ خضراء تیغ بگذرانیدند ، آفتاب نور بخش را کلاه حشمت از فارق دولت در افتاد ، آسمان خون شفق از دیده افق باریدن گرفت ، صبح چون ماتم رسیدگان پیراهن چاك کرد ، نهان داشتگان برخاك تیره نشستند ، اهل شیراز خاص وعام ناله وشیون در پیوستند ، فریاد وفغان از گوشه نشینان بسقف آسمان رسید

میریکه از لطافت شخص عزیزاو گوئی که آفرید خداش ازروان پاك
ناگاه رفت واز غم‌او درمصیبتش قومی‌بجای جامه‌همه جان کنند چاك

ذکر ابتداء سلطنت وجهانبانی شهنشاه جهانیان سلطان کامگار کامران جمال الدولة والدین امیرشیخ ابو اسحق خلدالله ملکه

در روز نوزدهم رمضان سنه ثلاث واربعین وسبعمائه که روزگار کین گذار ، بدستی جراحت کرده وبدستی مرهم نهاده طغراکشان **قُلِ اللّٰهُمَّ مالِكَ الْمُلْكِ تُؤتِي الْمُلْكَ مَنْ تَشاءُ وَتَنْزِعُ الْمُلْكَ مِمَّنْ تَشاءُ** منشور سلطنت و شهریاری بنام سلطان جهان اسکندر زمان ودارای دوران وارث ملك سلیمان پناه اهل ایمان ،

شاه دشمن کش گردنکش عالم فرسای
مالك ملك سلیمان ملك جم فرمان

جمال الدولة والدین امیر **شیخ ابواسحق** خلدالله ملکه‌وایام دولته موشح وموشی گردانیدند ، سایهٔ چتر معدلت گستر را برجهانیان

بگسترانید ، ذیل دیباچهٔ معدلت گسترش فهرست روزنامهٔ کیخسروان جهانگشت ، چهرهٔ حمیت برافروخت، وگردن‌شجاعت‌را برافراخت ، در ساعت تیغ انتقام برکشید ، وروی بردشمن‌آورد ، تا بهنگام آنکه رخسارآفتاب چون چهرهٔ مصیبت‌زدگان خیزران رنك گشت ، هنگامهٔ نبرد گرم بود وکار پیگار وملاحمت برقرار ، از بس خون دلیران ، عرصهٔ زمین لاله آگین شد ،

زبس خون که گردآمد اندر مغاك   چوگوگرد سرخ آتشین گشت‌خاك

روز دیگر هم برآن قرار کوس سنجری بنواختند و رایات سلطنت‌پناه ابو اسحق برافراختند، هم در اندرون شهر از دو طرف سپاه گرد آمدند ، جمعی از اعیان واهالی **شیراز** بسبیل موافقت با **یاغیبستی** طریق باطل اختیار کردند ، وبدان معنی اصرار نمودند. و فوج اعظم واکثر پیادگان قلب شکن طریق حرب و ملاحمت بقاعدهٔ هر روز در پیوستند ، وجمعی عوام واکابر شهر طرف حق گرفتند ، ودر مقام حقگذاری (۱) ثبات‌قدم نمودند ؛ مدت بیست روزهم برین نوع در اندرون شهر **شیراز** هردو لشکر با یکدیگر بمبارزت و ملاحمت اقدام مینمودند ، فریاد از نهاد خلق بر خاسته ، جمهور شیرازیان دست بدعاء **لاتُحَمِّلْنا مالا طاقَةَ لَنا** بر داشتند . روز دهم شوال طایفه کردان جنگ‌آزمای ، وجمعی سوار وپیاده از طریق‌غیر معهود روی‌آوردند . ومحلت بمحلت‌در حکم تسخیر میاوردند ، وآن یك نیمهٔ شهر که مخلص‌وهوا خواه **یاغیبستی** بودند جمله مسخروزبون گشتند ، واکثر رنود واوغاد روی بهزیمت نهادند ؛ هم در آنروز

---

۱ - صحیح حق گزاری

دودمان شرع‌را چشم زخمی‌رسید ، مشتی عوام سفاه‌دست بتاراج بردند سد سکندر شرع‌را از تمحلات یاجوج‌ومأجوج فتنه رخنه پدید آمد . **یاغیبستی** طریق فرار اختیار کرد .

ذکر هزیمت یاغیبستی

یاغیبستی در نواحی **پسا** لشکری جرار از هرکران وکنار باهم آورد ، وچون رایت سلطنت پناه از راه **خرامه** توجه نموده بود از راه کرم بصوب **سروستان** روی نهاد ، بعزم آنکه در غیبت حضرت خلد ملکه بخطهٔ **شیراز** بالشکری که ترتیب کرده بود منحدر گردد . و همینکه از تنك سر بر آوردند ، از بس لشکر جمع آمده در آن صحراء جهان فراخ بر ایشان تنك گشت . موکب عالی شاه اسلام‌را دیدند در اطراف واکناف سروستان منتشر گشته ، یاغیبستی چون سواد لشکر بدان عظمت و شوکت دید فساد رای و شر مغبه حرکت خود معاینه‌کرد ، توقع مجال محال ، وامکان مراجعت مستحیل دید ،دل برجنگ‌شیر وجنگ‌شمشیر نهاد ، چون مرغ ناکام خودرا در دام دید ،

بیچاره دلم چو مرغ وحشی　　همواره زچرخ دام روزی است

ذکر محاربت حضرت خلدالله ملکه کرت دوم با یاغیبستی در سروستان

چون‌داس حصار مزرعهٔ امانی ، که عبارت از آن عیدفطر بود بر سبزه زار سپهر پیدا آمد :

قَدِانقَضی دَوْلَةُالصِّیامِ وَقَدْ　　بَشَّرَ سَقمُ الْهِلالِ بِالْعِیدِ

امیر علی بن الملك الاعظم المرحوم **محمود شاه** علیهماالرحمة آن علی شوکت شیردل ، از بند **قلعهٔ سفید** همچون لعل سرخ روی

وگرانمایه بدرآمده بود، بالشکری آراسته متوجه گشت، ازدوطرف سوار وپیاده چون ستاره در سواد شام وسیاره روز غمام درحرکت آمدند، آسیاب اسباب طعن وضرب گردان شد، آتش حرب بالا گرفت زبان تیغ از کام نیام بدر افتاد،

بیک ره تیر بگشادند بر هم بیک ساعت در افتادند در هم
جهان پنهان شد از گرد سواران هوا تاریک شد از تیر باران

آخرالامر بحکم **وَ مٰا رَمَیْتَ اِذْ رَمَیْتَ وَ لٰکِنَّ اللّٰهَ رَمٰی** تیراندازان شست تقدیر از جعبهٔ قضا **لِیَقْضِیَ اللّٰهُ اَمْراً کٰانَ مَفْعُولاً** تیر تغییر را پرتاب دادند، و نیزهٔ گران چرخ چنبری، از قراب قدرت و نیام ایام تیغ نکبت بر جان دشمان راست کردند، حقیقت آیهٔ: **اَلَنْ یَکْفِیَکُمْ اَنْ یُمِدَّکُمْ رَبُّکُمْ بِخَمْسَةِ آلاٰفٍ مِنَ الْمَلاٰئِکَةِ مُسَوِّمِینْ** بظهور پیوست و مضمون: **وَمٰا جَعَلَهُ اللّٰهُ اِلاّٰ بُشْرٰی لَکُمْ وَلِتَطْمَئِنَّ قُلُوبُکُمْ** حسب حال‌حضرت سلطنت پناه گشت، بشارت: **فَهَزَمُوهُمْ بِاِذْنِ اللّٰهِ** در اقطار و اصقاع جهان انتشار یافت؛ لشکر **یاغیبستی** روی بهزیمت نهادند، قرعهٔ شکست بر قلب لشکر دشمن افتاد، هرچه بدست تدبیر بهم نهاده بودند کردان مرد شکر همه را پشت پای زدند، آن عرصهٔ دولت را نوبتی دیگر باز چیدند.

ذکر انتهاض لشکر یاغیبستی کرت سیم باتفاق ملك اشرف وقضیه ابرقوه وشرح تاراج آنجا

چون بمبارکی وطالع سعد حضرت سلطنت پناه شهنشاه اعظم جمال الدنیا والدین امیر **شیخ ابو اسحق بن محمود شاه** خلدالله

ملکه بعد از انهزام امیر زاده **یاغیبستی** بمرکز عزت مخیم حشم باز گردید ، خطهٔ **فارس** بمیامن وصول رایات عظمت شعارش مغبوط روضهٔ ارم آمد ، طریق مخالفت وطرز شقاق میان اهل **شیراز** بکلی مسدود گشت ، شاه در دست سلطنت بنشست ودست ظلم و بیداد از مملکت بربست ، هم برین نوع چند ماه تمام از روزنامهٔ ایام گذشت : ازآن طرف چون امیر زادهٔ اعظم **یاغیبستی** از **شیراز** باز گشت ، همچون عاشق سودا زده دست در دامن خیال زد . کمند طلب از هر طرف می انداخت و در جمع شمل و شتات لشکر سعی مینمود و فوجی عظیم از اعیان مملکت وطبقهٔ حکومت با او متفق الکلمه گشتند وچون جناب اشرف **ملك اشرف** از ارفاع انتهاض امیر زاده **یاغیبستی** وقوف یافت با او نیز در مراصد عزیمت متفق الرأی گشتند . در اوائل ماه رجب سنهٔ اربع واربعین و سبعمائه با کوکبهٔ لشکری عظیم عزیمت توجه **شیراز** مصمم فرمودند . واتفاق ممر در طرف **ابرقوه** افتاد . صباح روز پنجشنبه ثالث و العشرین رجب سال مذکور لشکری جهان شکر در شکوه چون کوه انبوه پیرامن خطهٔ ابرقوه چون دایرهٔ بگرد نقطه مرکز درآمد ند ، خاك **ابرقوه** که مرقد طاوس ومهبط انوار ناموس بود ، فردوس صفت هرگز ازو دود معصیت بر نیامده بحصار در آوردند ، گروهی پیشه کاران ومحترفه که آئین رزم سازی وطرز نیزه بازی ندیده بودند ، نفس خلاف وآئین مبارزت از خنجر گذاران **شیراز** ونیزه داران اصفهان گرفتند

وَلَيْسَ حَدِيثُ النَّفْسِ غَيْر ضَلَالِ

ندانستند که از دراعه عمل درعی نیاید وسرخ بره که شاهینی

کند پرش بخون حلق سرخ گردد وزاغ چون خواهد که زغن شود گردنش بشکند فی‌الجمله نادانسته بمقاومت با آن لشکر گران برخاستند ، ودر سطوح باروها تحصن نمودند ؛ طایفهٔ که نه زره داودی ازخود عادی میشناختندونه سپر مکی‌از نیزه خطی میدانستند برسر بارو رو آورده مبارزت آغاز نهادند ،

بلا بر سر خود فرود آورد   که با یاد مستان سرود آورد

دوسه روز برین نمط بردر شهر **ابرقوه** خیمه زدند وطناب کشیدند . اهل **ابرقوه** را از بیم نفس درگلو مانده بخنجر گذاری روی آوردند . ترکان بمغافصه هجوم نمودند . همچنین رجوم شیاطین آتش فتنه در اساطین مملکت **ابرقوه** انداختند ، ابرقوهیان کار نا افتاده بودند ، سلاح وساز از دست بینداختند وهریکی در کنجی خزیدند ؛ سواران باندرون شهر در آمدند ، شیر ژیان در میان رمه چگونه کامیاب ونخجیر افکن باشد ، وشاهین گرسنه با کبکان خوشخرام وکبوتران در دام چه تنعم راند ؟

عقاب چون توئی اندر ازای طاقت من

حدیث حملهٔ شیر است و حیلت روباه

ابرقوهیان همچون توسن گسسته رسن ، هر یك را ترکی کمند افکن در پی ، از گوشهٔ بگوشهٔ حیران و سر گشته میدویدند و نداء : **وَ اَوْرَثَکُمْ اَرْضَهُمْ وَ دِیارَهُمْ وَ اَموالَهُم تَطَؤُها** در میدادند. بسیاری از مخدرات و اطفال و پیران و گوشه نشینان در آن‌دستبرد پایمال‌آن واقعه‌فظیعه‌گشتند وضیم وشریف را در ربقهٔ مذلت

بِالنَّوَاصِي وَالأَقْدَامِ ازمساکن مالوفه بدرمیکشیدند وآیهٔ **لاتبقی ولا تذر** درآن دیارواصقاع فرو میخواندند چون ظلمه در انواع غارات خان و مان مسلمانان و افشاء مغانم و غنایم دست گشوده داشتند موج قلزم غم باوج رسید ، کشتی جان درویشان بلای بلا فرو رفت ، در آن تند باد بیداد نکباء نکبت وزیدن گرفت ، کسی که چاشت نداشت بخروار گوهر داشت و آنکه گوهر داشت بخروار شام نداشت جمعی چون تذرو رنگین منقار بر مروارید مالیدی . چون خوشه ، دانهٔ نیاز در دهان در بدر میگردیدند گروهی که همچون یوسف در کنار یعقوب مراد تکیه داشتندی در آن واقعهٔ قحط زده و بینوا فریاد **مَسَّنَا وَ اَهْلَنَا الضُّرُ وَ جِئْنَا بِبِضَاعَةٍ مُزْجَاةٍ** خوانان روی بشهر نهادند ، از آن طرف انتقام ایام در کار بود ، ناگاه مسرعان خبر واقعهٔ **شیخ حسن بن تیمور تاش** که رابطهٔ عقد آن بود بگوش داعیان آن لشکر رسانیدند ، لشکری که همچون عقد ثریا بر هم آویخته بودند ، در آن ساعت چون بنات النعش در شمل وشتات بمقام تفرقه درافتادند . درحال و ساعت احوال مملکت دیگر گون و مزاج آن دیار از حال اعتلال باز آمد ، عواصف قهر درخت نهاد ظلمه از بیخ بر کند **نداءِ حَتَّى اِذَا فَرِحُوا بِمَا اُوتُوا اَخَذْنَا هُمْ بَغْتَةً فَاِذَا هُمْ مُبْلِسُونْ** بگوش عالمیان در دادند ، و مفاوز از غائله لشکر ایمن گشت ، و سرحد ها از متسلطان خالی ماند ،

لَا تَظْلِمَنَّ اِذَا مَا كُنْتَ مُقْتَدِراً **فَالظُّلْمُ آخِرُهُ يَاتِيكَ بِالنَّدَمِ**

نامت عیونك والمظلوم منتصب یدعو علیك و عین الله لم تنم

این خاکدان عرضهٔ زوال و تغیر و پذیرای تغییر و تبدیل است ، سلطنت این جهان چون روشنائی برق بی ثبات و بی دوام است ، همچون شهد مسموم ذوق او اگر چه کام خوش کند عاقبت بعزل و انقطاعش مشوش کند

چنداز این گونه گونه های غلط فذلك زهر بیشمار این است
غم کاری مخور که بار دل است چون سرانجام کارو بار این است
ای ز جام حیات مست غرور مستی عمر را خمار این است

ذکر طایفهٔ از اعیان و اساطین که در ایام دولت ملك سعید شرف الدولة والدین امیر محمود شاه هر یك بنوعی متصدی حکومت شیراز گشتند

در تاریخ سنهٔ اربع عشر و سبعمائه صاحب اعدل **خواجه عزالدین قوهدی** جهت تنسیق امور سلطنت و تعدیل قانون مملکت **فارس بشیراز** آمد ، و در آن مدت حل وعقد ممالك **فارس** باستقلال در نظر ایالت نامدار او بود و در تاریخ سنه ملك اعظم **شیخ بهلول** از برای ضبط مملکت **بشیراز** آمد و او مردی بسیار بزرك وکار دان بود ، مدتی قلندری کرده وشهر بشهر گشته وبتدریج تجارب روزگارحاصل کرده بود ، ومدتی که در **شیراز** تدبیرو ترتیب مملکت برای او مفوض بود اوضاع پسندیده در **شیراز** از کمال شهامت و حسن تدبیراو بظهور پیوست و بر سر روضهٔ شیخ کبیر قطب الاولیاء والمحققین **ابو عبدالله بن الخفیف** قبهٔ عالی از خالص مال خود بنا

فرمود و این زمان از آثار مرضیهٔ او در **شیراز** آن قبه مانده . و در تاریخ سنه تسع عشر و سبعمائه که امور ممالك بکلیه مفوض برای جهان آرای خداوند زاده **کُرد وجین بنت اتابك ابش بنت سعد** بود ، نوئین اعظم **امیر طغای** که همشیر پسر او بود براه باسقاقی و نظم شتات ملك در سنهٔ عشرین و سبعمائه **بشیراز** آمد و از آثار معدلت اوچند عمارت پسندیده بظهور پیوست ، از جمله بیرون دروازهٔ **بیضا** بستانی بساخت مقدار سیصد فیمانو این زمان بباغ **طغی** اشتهار دارد وبعد از مراجعت باردو وفات یافت و اورا نقل کردند در **شیراز** و در مدرسهٔخداوند زاده **کُردوجین** مدفون است . بعد از مدتی بتاریخ ... **حاجی طغی** پسر **امیرستّی** در **شیراز** باسقاق بود و باستقلال حکم کرد ، و **سلطان خاتون** خواهر زادهٔ **کُردو جین** با شوهر **قرامحمد** بتاریخ . . . متصدی امر حکومت **شیراز** گشتند .

ذکر آمدن مسافر بیك بطرف شیراز و نواحی

مسافر بیك و شاذ کلای در سنهٔ خمس و ثلثین وسبعمائه عهد سلطان **ابو سعید بشیراز** آمده براه حکومت و امور مملکت را در حوزهٔ تصرف خود کشید و در آن وقت متصدی امور مملکت نواب ملك اعظم سعید **امیر غیاث الدین کیخسرو** علیه الرحمه بود و با وجود او **مسافر** را در مملکت داری رونقی بظهور نمی پیوست ، و امور مملکت داری بر نواب او استمرار نمی یافت . مدتی در **شیراز** بود ، کار ملك و مملکت باو متمشی نمیشد ودر تاریخ ربیع الاخر چون خبر وفات سلطان **ابوسعید** در **شیراز**

منتشر گشت وهنی عظیم درامور **مسافر بیك** بظهور پیوست، **شیرازیان** غلبه کردند ، امیر **غیاث الدین کیخسرو** علیه الرحمه چند روزاورا باز داشت وآخرالامر بطرف اردو مراجعت کرد ودر تاریخ منتصف رجب سنهٔ ست وثلثین وسبعمائه چون ملك اعظم شهید شرف الدین **محمود شاه** در ایام سلطنت اربه خان شهید گشت ، تابوت اورا در شهور سنهٔ سبع وثلثین وسبعمائه **بشیراز** آوردند ، جملهٔ اهل‌شیراز از وضیع وشریف وخرد وبزرك جامهٔ سوگ‌در پوشیدند و در پیش تابوت باز آمدند . آن روز مصیبتی در **شیراز** بظهور پیوست که‌در هیچ عهد کسی نشان نداده بود .

اصل دوم

درذکر اعاظم مشایخ واعیان شیراز وائمه وافاضل مشتمل بر شش طبقه .

طبقه اول

درذکر قطب الاولیاء والمحققین ابو عبدالله بن حفیف و معاصران او وتاریخ وفات ایشان

بدانکه جمعی از ائمه سلف تتبع بلیغ نموده اند و اسامی دویست شیخ صاحب مکاشفه از **شیراز** مثل **محمدبن خلیل واحمدبن یحیی** و **ابوالقاسم بن محمد** و **ابوالعباس شیرازی** در طبقات و مشیخه وکتب تواریخ مدون گردانیده اند واگر تفحص رود درهر قرنی وهر طبقهٔ زیادت از دویست نفر بضبط توان آورد ولیکن اگر در شرح هر یکی شمهٔ قلمی گردد مؤدی شود باسهاب واملال

بنا برین بر ذکر بعض از مشایخ شیراز ایجاز واختصار نموده آمد

تَبْصِرَةً لِمَنْ تَبَصَّرَ وَ تَذْکِرَةً لِمَنْ اَرَادَ اَنْ یَتَذَکَّرَ

اَسَامِیاً لَمْ نَزِدْهُ مَعْرِفَةً وَ اِنَّمَا لَذَّةً ذَکَرْنَاهَا

منهم الشیخ الکبیر ابو عبدالله محمدبن حفیف

تاج تارك ارباب تصوف ، سلطان سراپردۀ تعرف ، نور حدیقۀ تمکین ، نور حدقۀ یقین ، مزین بصنوف تفضیل وتشریف ، شیخ کبیر **ابوعبدالله حفیف**، سن مبارکش بصد وده سال رسید وجمعی گویند صد وهفده سال بزیست . شیخ **رکن‌الدین کنکی** در سیرت مبارکش ذکر فرمودکه یکصد وپنجاه سال درطاعت بگذرانید ، که پنج ساعت بخلاف رضای حقتعالی بر او نگذشت . اصلش از دیالمه بود اما در **شیراز** مولودگشت ودر آن جایگاه انتما یافت ، مدتی بتحصیل علوم ومعارف مواظبت نمود و مدتی طریق مسافرت اختیار فرمود . سه نوبت حج گزارده و در کرت دوم بصحبت **شیخ جنید** رسید و **حسین منصور** را دریافت . در کرت سومین چون ببغداد رسید **شیخ‌جنید** وفات کرده بود و **ابومحمد رویم** قائم مقام گشته ، شیخ کبیر خرقۀ تصوف از دست او پوشید وبمبادی حال درشهر **بصره** **ابوالحسن اسعدی** را دریافته بود و چون مراجعت فرمود روی بطریق معارف آورد و هیجده پاره کتاب معتبر باندك روز گاری تصنیف کرد ودر آن‌عهد سلطنت **فارس** وخطۀ **شیراز** به **عضدالدوله** اختصاص داشت ، **عضدالدوله** عظیم معتقد شیخ بودی واکثرمهمات اهل استحقاق بدان واسطه بحسن اسعاف وانجاح مقرون آمدی

ودر تاریخ لیله الثلثاء ثالث والعشرین رمضان سنه احدی وسبعین و ثلثمائه روح مبارکش از قفس قالب نزیل فردوس برین گشت

وَمِنْ كَلِمَاتِهِ : هٰذَا التَّصَوُّفُ طَرِيقَةُ اَهْلِ اللهِ اِنْ قَدَرتَ فِيهِ عَلَى بَذْلِ الرُّوحِ وَاِلَّا فَلَا تَلْتَفِتْ بِتُرَّهَاتِ الصُّوفِيَّةِ ،

ومن معاصریه ابومحمد جعفر الحذاء

شیر بیشهٔ طریقت ، چابك سوار میدان حقیقت . شاهدمصطبهٔ قبول ، شایستهٔ خلوتخانهٔ وصول ، مبارز میدان معنی ، خلوت نشین سراچهٔ تجلی، نیر آسمان وفا **ابوجعفر محمد حذاء** درزمان سلطنت **عماد الدوله** عم **عضد الدوله** بود . ازاهل دیالمه است وعظیم معتقد شیخ بود و در آنزمان بوجود مبارك او افتخار مینمودی . بتاریخ سنه احدي واربعین وثلثمائه بجوار رحمت حق پیوست . **شیخ عبدالله حنیف** با او مصادقتی عظیم ومصاحبتی قدیم داشت و اکثر اصحاب شیخ کبیر برآنند که شیخ خرقه تصوف ازدست او پوشید ودرطریق شجره **شیخ کبیر** وترتیب خرقه چنین است او از **شیخ جعفر حذاء** واو از **شیخ ابو عمرو اصطخری** ، و او از **شیخ ابو تراب بدخشی** و او از **شیخ شقیق بلخی** و او از **ابراهیم ادهم** واو از **داودطائی** و او از **حبیب عجمی** و او از **موسي یزید داعی** و او از **اویس قرنی** و او از حضرت مولی الموالي **امیر المؤمنین و امام المتقین علي بن ابيطالب علیهماالسلام** وایشان از **حضرت مصطفی صلی الله علیه وآله شیخ بندار بن حسین** که از جمله مشاهیر بوده در شأن **جعفر حذاء** فرموده **مَارَاَيْتُ اَتَمَّ حَالاً مِنْ جَعْفَرٍ عِنْدِي اَنَّهُ كَانَ فَوْقَ**

الشّبلِی ودر کتاب **شواهد** منقول است که **ابوبکر شبلی** علیه الرحمه فرمود **مٰا یَحْمِلُنِی اِلٰی شِیرازَ اِلاّ جَعْفَرُ الْحَذّاءِ فَهُوَ اُسْتاذُ الْأَوْلِیاءِ**

ومن طبقه الاولی من عظماء شیوخ شیراز صاحب التفرید کاشف اسرار التوحید ، مخزن الا سرار ، مظهر الانوار ، ابوعبدالله الحسین بن محمد البیطار رحمه‌الله ،

یگانه روزگار و مقتدای مشایخ کبار بود ، در فنون علوم استحضار داشت وباوجود آن خمول و فقر اختیار فرمود ، مسافرت حجاز وعراق کرده ودر سفر طریق تفرید وسبیل مجاهدت سپرده و با **شیخ کبیر** قدس سره صورت موافقت ومرافقتی در غایت داشتی و در اسرار فقر و علوم تصوف با یکدیگر نفسی میراندند ، **قیل کانَ مَجْمَعَ الْمُشاهَدَةِ وَ الْمُکاشَفاتِ اَقْبَلَ مِنَ الدُّنیا اِلَی الْفَقْرِ وقالَ بَعْضُ مُحَقِّقِی زَمانِهِ فِی شَأْنِهِ : کانَ الْحُسَیْنُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْبَیْطار صاحِبَ الْمِنْبَرِ وَ الْمِحْرابِ وَالتَّوَکُّلِ وَالْیَقِینِ.** نقل است که هر کس شش نوبت قبر اورا زیارت کند ، سه نوبت درهر شنبهٔ متوالی برسر قبر او حاضر گردد ودر سه سه شنبه دیگر پیاپی زیارت کند هر مرادیکه در خاطرش باشد مهیا گردد و بتجربت افتاده ؛ ودرشهور سنه احدی وستین وثلثمائه وفات یافته وبمزار مشهور در محلت مقاریضی مدفون است . قبر مبارکش امروز مقبل لب طالب جهان است. خادم مزاراو شیخ سالك **ابوسعید بن صالح** معروف به **بیطار** از **کازرون** بوده . پدراو را **شاه‌فیروز کازرونی** میگفتند ؛ در **کازرون شیخ حسین** را بخواب دید واو را

دعوت فرمود از پدر اجازت کرد و بشیراز آمد و طریق سلوك وخدمت بنیاد نهاد وباتمام رسانید و مدة العمر در آن حضرت بسر برد و بتاریخ سنه سبع وسبعین وستمائه وفات یافت و مرقد مبارکش در بقعه **بیطار** در پائین **شیخ حسین** است و امروز از جمله مشاهیر مشایخ شیراز یکی اوست ،

و منهم شیخ الزاهد العارف المتقن حسین بن محمد بن احمد المعروف بیازیار

سالکی مرتاض و صاحب قدم بود و در فقر و تجرید مقامی مکین داشت ؛ در اوائل مسافرت بسیار کرده و زیارت مکهٔ معظمه مکرر دریافته ، خرقهٔ تصوف از حضرت **شیخ کبیر** پوشیده وسالها در خدمت و صحبت او رسوخ قدم نموده . **شیخ ابو شجاع** درمشیخه ذکر کرده که شیخ مرشد **ابو اسحق ابراهیم بن شهریار** خرقه تصوف از او داشت ، و در **کازرون** بسن هفت سالگی **شهریار** پدر او او را بخدمت شیخ حسین آورد . چون سیمای ترقی در جبین او تفرس فرمود هم جلیس خودش کرد و با خودش **بشیراز** آورد . و بعضی در نقل چنین آورده اند که هنوز **شیخ کبیر** در حیات بود وشیخ مرشد را بحضرت برد وبصحبت مبارك شیخ مشرف گردانید . تاریخ وفاتش سنهٔ احدی و تسعین و ثلثمائه بوده و در آستانهٔ رباط شیخ کبیر مدفون گشت و مزار اواز جمله مشهورات است واکنون قبهٔ برسر قبر او برآورده اند

قَالَ الشَّیخُ الْکَبِیرُ ابُوعَبْدِاللّٰهِ بْنُ خَفِیفٍ عَلَیهِ الرَّحْمَةُ : تَصَوُّفُ الْحُسَیْنِ فِی مِسْحَاتِهِ

و منهم الشيخ الكبير العالم المسند السالك المتقن الفضل بن محمد يعرف بابی احمد کبیر

شیخ انجمن توقیر ، **شیخ ابو محمد کبیر** ، مصاحب ومعاصر **شیخ ابی عبد الله حفیف** بوده و در مراسم خدمت وسبیل خادمی خانقاه شیخ ثبوت قدم نموده و در تاریخ سنهٔ سبع و سبعین و ثلثمائه وفات یافت . **قَالَ الشَّيْخُ عَلِي الدَّيلَمِيُّ صَاحِبُ الْمَشِيخَةِ رَأَيْتُ ابَا اَحْمَدَ عَلَيْهِ جُبَّةُ صُوفٍ غَلِيظٍ بِلَا سَرَاوِيلَ خَمْسِينَ سَنَةً شِتَاءً وَ صَيفاً فِي الْبَرْدِ وَالْحَرِ** پنجاه سال زمستان و تابستان بی سراویل بیك جبه صوف مرقع بسر برد ، که در آن مدت جامه نپوشید . مرقد مبارکش در جوار شیخ کبیر پس پشت او در اندرون قبه است . از آن دو قبر که متصل بقبر منکوحهٔ شیخ است قدس سره اولین قبر اوست

و منهم الشيخ الزاهد الناسك الخادم السالك الحسن بن علی المعروف بابی احمد صغیر

از جملهٔ خادمان صاحب قدم بود ، شب همه شب بعبادت بسر بردی و روز همه‌روز خدمت شیخ کردی . **قَالَ خَدَمْتُ الشَّيْخَ الْكَبِيرَ خَمْساً و ثَلٰثِينَ سَنَةً مَا مَعَنَا فِي الْبَيْتِ ثَالِثٌ** . نقل است از **ابی احمد صغیر** که یك روز از حضرت **شیخ کبیر** سؤال کردند که درویشی صابر که سه شبانه روز بجوع و گرسنگی بسر برد روز چهارم بقدر سد جوع بطلبد حضرت شیخ در شان او چه میفرماید

شیخ فرمود : **وَاللّٰهِ مٰا هُوَ اِلاّ مُکَدِّ شَحّاذٍ** ، فرمود آن نه درویش بود بلکه گدائی بی انصاف بود . مدت هفتاد سال در فقر و خدمت بسر برد و بتاریخ سنهٔ اربع و ثمانین و ثلثمائه وفات یافت وهم درجوار **شیخ کبیر** در پس پشت امیر احمد مدفون گشت و قبر مبارکش متصل بقبر او و هر دو قبر با قبر منکوحهٔ شیخ متصل است .

و منهم الشیخ العارف المحقق شیخ الشیوخ ابوالحسن سالبة بن احمد بیضاوی

بشیخ الشیوخ اشتهار یافته ، فقیری سالك صاحب خیر بوده، چهار نوبت سفر حجاز در یافته و مدتی در طرف **هندوستان** اقامت و بعد از مراجعت سبیل فقر و طریق تصوف اختیار کرده و درآخر حال **شیخ کبیر** قدس سرّه اوایل احوال او بوده . **قٰالَ : رَاَیْتُ النَّبِیَّ صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَ آلِهِ وَ سَلَّمَ فِی الْمَنٰامِ فَقَبَّلَ صَدْرِی وَ اَنٰا اَرٰی مِنْ خَلْفِی کَمٰا اَرٰی مِنْ اَمٰامِی** ، یکشب بخواب دید که حضرت رسول صلی‌الله علیه و آله سینهٔ او را ببوسیدی و ازآنمدت دیدهٔ دلش چنان روشن گشت که در عالم ظاهر غایب و حاضر بر وی یکسان نمودی و جمله را بچشم سر میدیدی . تاریخ وفاتش در رمضان سنهٔ خمس عشر و اربعمائه بوده و در بیضا مدفون است در پشتهٔ زمینی که **بتل بیضا** معروف‌است و درآن عهد نوبت سلطنت در **فارس بخسرو فیروز بن عضد الدوله** بتفویض **قادر بالله** خلیفه منتهی گشته‌بود، پیوسته متردد بخدمتش بودی و بهمت او مستظهر

و منهم الشیخ الزاهد المتورع صاحب الالهامات جامع للفضل والتقوی ابو عبد الرحمن عبدالله بن جعفر الارزکانی

که در قدیم بفضل و کمال و علم نظیر نداشت ، و بزهدو تقوی در عهد خود یگانه بود ، اصل مبارکش از طرف **خراسان** بوده و **بازرگان** که در قدیم محلتی بود انتشار و اشتهار یافته و درشهور سنهٔ اربعین و ثلثمائه **بشیراز** آمد و اقامت فرمود و آخر عهد در حومهٔ شیراز مسکن ساخت بیرون دوازهٔ شهر **شیخ کبیر** قدّس سرّه مدتی تردد بخدمتش فرمود و هر روز از محلت درب حفیف متوجه میگشت ، و در علوم حدیث سبقی میخواند و از جملهٔ استادان وشیوخ شیخ کبیر یکی خدمتش بوده ، هم در**شیراز** در مقام مألوف وفات یافت واین زمان هم در آن جایگاه مدفون است و مزار مبارکش بازرگان مشهور گشته و اکنون از جملهٔ قری الا علی ازرکان دهی معمور و مشهور است .

و منهم الشیخ الامام الاجل الزاهد اسوة الابدال ابو عبدالله محمد بن عبد الرحمن المقاریضی

علمی وافر و فضلی زاهر و اعتقادی راسخ داشت و در طریق ورع و کمال دین پروری از اقران و اکفاء قصب السبق ربود و از زمان مستهل صبی و طفولیت تا بایام کمال حال و اوان رجولیت بنظر تربیت و صحبت **شیخ کبیر** قدّس سرّه پرورش یافته بود ودر مسجد باهلیان که مسکن مألوف او بود پیوسته وعظ فرمودی و خلق را بزهد و طاعت ترغیب و تحریض نمودی و مدتی در علم حدیث نبوی و ضبط شوارد اخبار **مصطفوی** بر طرز مشایخ سلف

مجهود بتقدیم رسانید و در آن عهد خاص در ایـن فن مشارالیه و معتقد فیه طلاب گشته بود و بتاریخ سنه احدی عشر و اربعمائه بجوار حق پیوسته و هم در فضای آن مسجد مدفون است وتا غایت اتفاق بنای عمارتی در آن مسجد نیفتاده ، و آن مسجد بـر کنار مقبرهٔ باهلیان واقع است بر رهگـذر درب کازرون و ایـن ضعیف از پدر بزرگوار خود **شیخ الاسلام شهاب الدین حمزهٔ زرکوب طابَ ثَراهُ** استماع نمودم که از شیخ شیوخ قدوة العارفین نجیب ـ الملة و الدین **علی بن بزغش** علیه الرحمه که مقتدای ارباب سلوك بود روایت فرموده که درشأن مزار مقدس **شیخ ابی عبدالله مقاریضی** می گفت که قبر او ذر قضای حوائج خلق بمرتبهٔ تریاك اکبر است بهر حاجت که متوجه گردند مقصود را در حال مـترصد باید بودن . پدرم فرمود که بکرّات در اینصورت امتحان کـردم و بـه تجربه‌افتاد و آن معنی که اشاره بدان‌فرموده بود از روح مبارك او معاینه یافتم و عنقریب مقصود حاصل آمد ؛ **وَلَيْسَ ذٰلِكَ مِنْ اَهْلِ اللّٰهِ بِمُسْتَنْكَرٍ** و دو فرزند نامدار از **محمد بن عبد الرحمن** باز مـاند اول **ابو سعید عبد السلام** ، صحبت **شیخ کبیر** را در یافته قائم‌مقام پدر گشت . در علم و فضل یگانهٔ وقت بود و در سنهٔ اربع وعشرین و اربعمائه وفات یافت ، دوم **ابو الفتح بن محمد بن عبد الرحمن** فقیهی متدین بود و در علوم احادیث استحضاری نیك داشت و در فن اسرار تصوف ونکات مکاشفه نظیر خود نداشت ، صحبت **شیخ مرشد** در یافته ، و مدتی با او مجاورت داشت .

و منهم الشیخ الامام العالم الارشد صاحب الحالات الغریبه و المکاشفات العجیبه ابو عبدالله محمد بن عبدالله بن عبیدالله المعروف بباکویه

در فنون علوم متبحر بود و بکمالات فضلی متحلی ، باستجماع خصال حمیده متخصص ، در ریعان شباب و عنفوان عمر در شهر **بصره** بخدمت **ابی الحسن اشعری** رسیده و در مجالس او بمشافهه بحث کرده و موقع ارتضا و تحسین یافته . **شیخ ابو سعید بن ابی الخیر** در نیشابور بصحبت او رسیده و **ابو العباس نهاوندی** را که از خلفاء **شیخ کبیر** بوده در نهاوند دریافته و میان ایشان مناقشه ها رفته در نکته های تصوف و طرز معارف . آخر الامر بوفور فضل و کمال حال او اعتراف فرموده اند و بعضی بر آنند که از معاصران **شیخ کبیر** بوده و در مبادی حال صحبت او دریافته بعد از آن طریق مسافرت اختیار کرده و چون مراجعت فرمود در کوهی که صوب شیراز افتاده اقامت کرد و هم آنجا وفات یافت و مدفن او اکنون در **شیراز** مزاری معتبر است ، و **بباباکوهی** مشهور است . وفات **ابو سعید بن ابی الخیر** جمادی الاولی سنهٔ اربعین و اربعمائه بوده و وفات شیخ **ابو عبدالله محمد باکویه** سنهٔ اثنتین و اربعین اوثلاث و اربعین و اربعمائه بوده .

و منهم الشیخ الامام الفاضل الزاهد کاشف الحقایق منبع الدقایق ابو ذرعة عبد الوهاب بن محمد بن ایوب الاردبیلی

ظاهر و باطن را بعلم و عمل آراسته . در زمان **شیخ کبیر** قدس سرّه **بشیراز** آمد و صحبت مبارك شیخ را دریافت و درجامع

شیراز وعظ فرمودی و مقبول القول بوده و عوام و خواص جمله معتقد او گشتند ، چنانکه کرامات ظاهر ازاو میدیدندو بدان‌متیقن بودند و هم در **شیراز** بتاریخ سنه خمس عشر و اربعمائه وفات یافت، در سر گورستان **باغ نو** در بقعهٔ که بـه **ابی ذرعه** اشتهـار دارد مدفون است .

و منهم الشیخ الزاهد الورع ذوالواردات العجیبه احمدبن حَسین النساج

طریق تصوف و طرز زهد و گوشه نشینی جامهٔ بود بـر قـد قدر او دوخته و شمعی در گلشن عبادتش بر افروخته ، همواره در معرض تعرض نفحات قدس فارغ البال و متمکن الحـال بودی و درین چهار دیوار ارکانی و شش جهات استخوانی جز بنفحـات واردات ربانی اعتماد نکردی و دریـن خـرابهٔ دنیا مدت العمـر تکیه گاهی نساخت. شیخ‌کبیر **ابو عبدالله بن‌الحفیف** قدس سره در مبادی حال متردد خدمتش بودی و همواره از انفاس قدسی آثارش استمداد نمودی و بتاریخ سنهٔ اربعین و ثلثمائه بجوار حق پیوسته‌و درجوار **مشهدام کلثوم** مزار مبارکش مشهور ومعروف‌است .

و منهم الشیخ الامام ابو شجاع الحسین بن منصور

در بدایت احوال از قابلـهٔ اقبال و دایهٔ افضال شیر توقیـر مزیده و در مهد عهد برضاع جذبات قدسی پروریده ، در مضمار طریقت مرکب اجتهـاد دوانیده و از اقـران و اکـفـا گوی سبق ربوده ، از جملهٔ معاصران و مصاحبان **شیخ ابی عبد الله بن حفیف** بوده و بتاریخ سنهٔ احدی و خمسین و ثلثمائه وفات یافته ، در سر

مقبرهٔ **حفیف** در مزاری معروف بمزار شیخ **منصور بن ابی علی** که حلیف ورفیق او بوده‌مدفون است .

ومنهم الشیخ الامام المحقق العارف منصور بن ابی علی علیه الرحمة

علی وار دنیای دنی را سه طلاق بر گوشهٔ چادر بسته بود و صدّیق صفت **اِدَّخَرتُ اللّهَ وَ رَسُولَهُ** سرمایهٔ روز گار ساخته ، همواره در دل عزیز اهل الله و سلّاك عصر جا یگیر آمده و در دیدهٔ خدا بین اهل طریقت در آمده . **ابو عبد الله بن حفیف** و نظراء او در آن عهد با او انسی عظیم داشتند و بتاریخ سنهٔ اربع و خمسین و ثلثمائه وفات یافت ودر مزار مذکور مدفون است و قبر او بقبر **ابی شجاع** متصل است .

طبقهٔ دوم

در ذکر شیخ ابی اسحق ابراهیم بن شهریار و طایفه از ائمه و مشایخ که معاصر او بودند

الشیخ المحقق والامام المدقق العارف المعروف الفاضل العطوف الواثق بالوصول الناطق بالاصول المکرّم الکریم ابواسحق ابراهیم بن شهریار الکازرونی

سرباز سراندازان طریقت وسردار انجمن حقیقت ، ابراهیم غار ، موسی طور انوار ، ابو اسحق بن شهریار

سَقَی مَقابرَ قَدْ ضَمّتهُ تُربتهُ بَواکِرُ المُزْنِ رَوّیها وَاِیّاهُ

وَدَامَ مَثْوَاهُ بِالرَّيحانِ مُكْتَنِفاً مَكْحُولَةً بِلِقَاءِ اللهِ عَيْنَاهُ

مولد مبارکش از **نُوَرْدکازرون** ، پدرش شهریار در بدو حال مسلمان شد ومادرش **بانویه** نام داشت و دولت اسلام در یافته بود ، محبوب همه ملتی و مقبول همه فرقتی، چون ابراهیم بود در میان همهٔ اولیاء ، برکات اقدام مبارکش باطراف و اصقاع جهان رسیده ، مشایخ **عراق** و **حجاز** و **کرمان** را در یافته ، شصت و چهار خانقاه را اساس فرموده و هریکی را سفرهٔ مرتب داشته وبر سر آن شخصی گماشته بودی که بمصالح آن بقعه قیام نمودی و آن‌خوانق را جمله مرتب و معمور میداشتی ، بیست‌و چهار هزار شخص از گبر و یهود بدست او مسلمان گشتند . همواره در جهان باطوایف گبران و لشکر کفار مبارزت میفرمود ازین معنی اورا **شیخ غازی** میخواندند . سن مبارکش بهفتاد و سه سال رسید و اکثر مشاهیر و فضلاء آن عصر بوجود مبارکش مفتخر بودند و بجناب مقدسش مباهات مینمودند.و شیخ **ابو سعید بن ابی الخیر** با اومعاصر بود و میان ایشان مکاتبات‌رفته . و در آن عصر سلطنت و ایالت مملکت **فارس** بعد از واقعه با **کالنجار** و انقضاء مملکت **خسرو فیروز بن عضد الدوله** بخلف نامدار او **سلطان الدوله فنا خسروبن خسرو فیروز** قرار گرفته بود و تاریخ وفاتش ذی قعدهٔ سنهٔ ست وعشرین و اربعمائه و مزار مبارکش چون قبلهٔ اهل اقبال مقبل لب طلب جهانیان افتاده و همچون کعبهٔ معظمه درعجم مطاف اسلامیان‌آمده.

و من جملة الشیوخ الذین ادرکوا صحبة الشیخ الامام الحبرالهمام

منبع الفضائل کاشف الحقایق هادی الطرایق الشیخ ابواسحق ابراهیم بن علی بن یوسف الفیروزآبادی رحمة الله علیه

فهو الامام الواحد الفرد العلم تاج الفقهاء، وسراج الادباء، واسطه عقد فضل و نقطهٔ پرگار علوم بود؛ طراز آستین تمکین، و درّی برج تقوی، مراسم علوم و معارف و معالم شرعیات نبوی را احیاء فرمود، که جان علماء سلف بدان بنازیده، و شرع مطهر بدو مباهات نموده و هنوز دست از آستین بلوغ بدر نکرده بود که جوامع علوم شرعی و دینی اورا حاصل گشته؛ چهل و چهارپاره کتاب تصنیف داشت در فنون علوم و **کتاب مهذب** فقه بچهار مجلد از مصنفات اوست. و در اوائل حال چون عزیمت سفر **بغداد** جزم فرمود استجازه از حضرت شیخ مرشد **ابو اسحق کازرونی** کرده والتماس همت ودعائی از حضرتش فرموده؛ نقل است که در شان او این دعا فرمود: **اَللّٰهُمَّ فَقِّهْهُ فِی الدِّینِ وَ اجْعَلْهُ اِمَامَ الْمُسْلِمِینَ** و در **بغداد** مفتی و مدرس گشت و امور شرعیات آنجا موقوف برأی او بود، او را **ابو اسحق شیرازی** می گفتند و در ایام خلافت **المقتدی بامر الله** تا با او بیعت نکرد و رخصت نداد امر خلافت بر او استمرار نیافت و در تاریخ سنهٔ تسع و سبعین و اربعمائه وفات یافت و در مدینة السلام **بغداد** نزدیك **امام الحرمین** مدفون است بمزار مشهور که قریب **درب خلنج** است.

ومنهم الامام الفاضل النحریر امام المجتهدین ابو طاهر محمد بن عبد الله بن الحسین الفزاری

قاضی قضاة فارس بود. متکلم در فنون علوم و در مبادی حال

مسافرت **حجاز** و **عراق** فرمود و در چهار مذهب فتوی دادے . مدت پنجاه سال در **شیراز** حکم شرع مصطفوے موافق و مطابق شریعت بتقدیم میرسانید ؛ **وَ نُقِلَ اَنَّهٗ ما قَامَ خَصْمَانِ مِنْ مَجْلِسِهِ اِلَّا بِالرِّضَا** . توفی سنة اثنتین و تسعین و اربعمائه .

و منهم الشیخ الامام الموحد والعالم المتفرد ابو حیّان علی بن محمد التوحیدی البغدادی

امام مجتهد بود جامع علوم و معارف ، و در طرز مکاشفات نظیر نداشت . کتاب **البصائر فی الذخائر** از جمله تصانیف اوست و در طریق توحید زبانی خاص داشت و پیوسته در بحث وقانون مجادلت بلغاء عهد وفصحاء زمان را الزام واسکات فرمودی و در تاریخ سنهٔ اربع عشر واربعمائه وفات یافت .

نقل است که شیخ **ابوالحسن بن احمد سالبه** که شیخ شیوخ عصر بود **ابوحیّان** را در خواب دید پرسید **مافعَلَ اللّٰهُ بِكَ ، قَالَ غَفَرَاللّٰهُ لِی عَلٰی رَغْمِكَ** . روز دیگر باصحاب گفت تا اورا **بشیراز** برند چون محفهٔ او را **بشیراز** آوردند بر سر قبر **ابوحیان** حاضر گشت وبر او نماز گزارد و اشارت فرمود تالوحی بساختند و بر سر آن قبر نوشتند : **هَذاقبر اَبی حَیّانِ التَّوْحِیدی** وبرسرقبراو نهادند. شیخ **ابوشجاع المقاریضی** در کتاب **مشیخه** بدین نوع ذکر فرموده اما این ضعیف از پدر خود **شیخ الاسلام شهاب الدین ابو الخیر بن حسن بن مودود المشتهر بزرکوب** شنیدم که **ابوحیان التوحیدی البغدادی** بر **درب حفیف** بر مقبرهٔ که برقبلی مزار **شیخ کبیر** افتاده

مدفون است ، چون تتبع کردم لوحی دیدم برآن نوشته که **هَذَاقَبْرُ اَبِی حَیّانِ التَّوحِیدی تَوفی سنة ستین وثلثمائه**

و منهم الشیخ العالم المتکلم والامام المتفرد المتبحر ابومحمدبن الحسین بن علی‌بن هشام الخبری

عالمی متورع بود و در فنون علوم بی نظیر و مشارالیه ، چند پاره کتاب تصنیف کرده و کتاب **عیون‌التفسیر** از جمله مصنفات اوست و منصب وعظ و تذکیر در جامع شیراز بوی اختصاص داشت وبرادرش **شیخ ابوبکر الخبری** بعداز او قائم مقام او گشت وپسراو **ابوالقاسم بن ابی محمد** بر لشکر اسلام حکم داشت و منصب امارت جوق غازیان باو اختصاص یافته بود و در تحت ایالت او بودند و **ابوسعد** برادرش بعداز او قائم مقام عم وپدر گشت. **توفی ابومحمد الحسن بن الحسین سنة ست وعشرین واربعمائه** ودر محلت **بال‌رود** بمزاری که بخبری اشتهار دارد مدفون است .

و منهم الشیخ الامام المفرد المتنسك المحدث ابوبکر احمدبن محمد بن سلمه رحمه‌الله .

شخصی کریم ، سویداء قلب طریقت و سوداء عین حقیقت بود ، جامه عصمتش گوئی در کار گاه طهارت بافته بودند، نگین تمکینش نقش ولایت داشت ، **شیخ کبیر** را دریافته بود و از بدو حال و عنفوان صبی با **شیخ ابی عبدالله مقاریضی** طریقه اخوتی و صحبتی آگنده داشت ، عمرش بصد سال رسید ، هفتاد سال در **رباط مقاریضی** اقامت کرد که‌از طرز معارف وطریق تصوف اصلا

انحراف ننمود ، با امام وقت **ابو طاهر محمد فزاری** که قاضی قضاة آن عهد بود محبتی عظیم حاصل داشت و با وجود فضل وکمال علم و محل اجتهاد و حکومت بخدمتش متردد بودی و استماع کلمات و معارفات ازو میفرمودی و بتاریخ سنه سبع و اربعین واربعمائه وفات یافت ودر **رباط مقاریضی** مدفون گشت .

فصل

در ذکر شیخ ابوالقاسم عبدان و شیخ ابی عبدالله الحریصی و نظراء ایشان

الشیخ الامام القدوة المحدث سید المتکلمین اسوة المحدثین ابوالقاسم الحسین بن محمد بن عمر بن عبدان

واسطهٔ عقد فضل و ساقیهٔ دریای طریقت و نقطهٔ پرگار فتوت بود؛ مراسم طریق تصوف‌را بنوعی احیاء فرمودکه‌سجادهٔطریقت بدو مباهات‌نمود، در جامع شیراز مجلس قرائت و املاء احادیث باو اختصاص گرفت واحیاناً بر سر منبر وعظ فرمودی ، مدتی در مبادی حال مجاورت حرم‌کعبه‌فرموده بود، قریب‌ده سال امامت‌آنجا کرده و در تاریخ سنه تسع وثلثین واربعمائه وفات یافت . و در آن روز که **شیخ‌ابوالقاسم** وفات کرده بود **باکالنجار** که از سلاطین دیالمه بود بحسن اعتقاد وکمال معدلت در آن عهد بر سر آمده‌بود ، فرمودکه : **ذَهَبَ مِنْ دَوْلَتِنا بَرَكَةٌ**،سال دیگر **باکالنجار** وفات یافت .

الشیخ الامام جریدة العلم وبحرالمعرفة فارس القرآن صاحب البرهان ابوعبدالله احمدبن علی المقری الحریصی

تا بوده نهال فضل و آزادمردی گشته ، و عقیلی نژاد روح را مدتی در میدان حقیقت رام ساخته ، همواره خاطر تیزپویش بطبع گوهر زای مجلس ارباب طریقت را پر گهرکردی . از روایات عالیه او در احادیث نبوی کران و دامان مستطرفان پر از شکر گشتی ،اصلش از شهر **نیشابور** بود و **شیراز** رابمقدم شریف مشرف گردانیدوتاهل

ساخت ، روایت احادیث و کتب تصوف از **ابی عبدالرحمن السلمی** داشت و **ابونصر سرائی** امام عهدو یگانه زمان از جملهٔ تلامذهٔ او بود و از حضرت او روایت احادیث میفرمود و در شهورسنه اربع واربعمائه هم در **شیراز** وفات یافت و در محله **دزك** برباط مشهور **بمشهدحریصی** مدفون است.

ومنهم الشیخ الزاهدالعارف بحرالمعارف اس الحقایق
ابوبکر هبة الله بن‌الحسن المعروف بالعلاف

یگانه عهد و مشارالیه زمان بوده ، همچون خرد پیش دان و پیش بین بود ، نظر گاه کمالش چون آینهٔ علم یقین عکس انداز گشته ، گردون پشت دوتا کردی تا آستین و آستانه او را بوسه دادی و دولت دل را باو یکتا داشتی تا مراد از او در کنار نهادی .

رِضَاهُ يَصْرِفُ عَمَّنْ يَسْتَجِيرُ بِهِ صَرْفَ الزَّمَانِ اِذَامَانَابَهُ صَرَفَا

و در شهور سنهٔ ثمانین واربعمائه وفات یافته ، قبر مبارکش معروف و مشهور بر **درب‌اصطخر** بمزارشیخ **حسن کیا** اشتهاردارد واین‌زمان از فواضل عارفه عمیمه صاحب اعظم ، دستور اعدل اکرم ، ولی‌الایادی و النعم ، والی‌خطة الجود والکرم ، مفیض‌الخیرات ، مؤسس‌مبانی‌المبرات، ممهد قواعد الحسنات ، **حاجی قوام‌الدولة والدین** اعزالله انصاره بر سر قبر مبارکش قبهٔ عالی بر آورده اند و طاق و رواقی بر کشیده اند چنانچه امروز مهبط رحال آمال زمرهٔطالبان جهان افتاده و طبقات مشایخ وائمه و سادات و علماوهنر مندان هر یکی‌را علی قدرهم و حقهم در آن بقعه مدخلی بدید فرمود و رسمی و جهتی معین کرده و از

جمله آثار آن جناب در شهر شیراز یکی آن عمارت است.

الطبقة الثالثة

فی ذکر الشیخ الامام المحقق هادی الطرائق کاشف الحقایق ابو شجاع محمد بن سعدان المقاریضی و نظرائه

الشیخ العالم الکامل الربانی ، بحر المعارف والمعانی ، المحقق المدقق شیخ الشیوخ الزمان ، کهف الاوتاد ، سید الاولیاء **ابو شجاع المقاریضی** قدّس سرّه ، تاج تارک ارباب تعرف ، ساقیه بحر تصوف ، درّ درج تقوی ، درّی برج معنی ، در طرز معارف وشیوهٔ تحقیق نظیر خود نداشته ؛ و در فنون علم مستحضر بوده ، از تصانیف او امروز چند پاره کتاب معتبر مشهور و متداول است . از جمله کتاب **مشیخه مقاریضی** که موشح و مشحون بذکر افاضل و مشایخ وائمه است در سه طبقه جمع فرموده و اکنون ترجمان و معرّف قوم است ، بتاریخ سنه تسع و خمسمائه روح مبارکش در مکمن علیین نزول فرمود و در **رباط مقاریضی** مدفون است .

و منهم الشیخ المحقق و المفرد المدقق سراج الدین محمود قدّس سرّه ابن شیخ الشیوخ خلیفة عبد السلام بن شیخ الشیوخ احمد سالبه قدّس سرّهم

مقتدای جهانیان و اسوهٔ عرفا و مشایخ دوران بود ، در کشف حقایق و نکات توحید ربانی شانی و بیانی عجیب داشت ، صفدر ارباب عرفان **شیخ روز بهان** قدّس سرّه باوجود دوام شهور وکمال حال خرقه ازو داشت ، ورموز توحید و حقایق تفرید از معارف او استخراج فرموده ، و در عهد ولایت او ایالت و سلطنت **شیراز باتابک سنقرا**

اختصاص داشت ، و بتاریخ سنه أثنی و ستین و خمسمائه بجوار حق پیوست ، و خلف نامدارش شیخ عالم **قطب الدین احمد** قائم مقام گشت.

و منهم الشیخ العارف الکامل کهف الأئمه المتورعین قطب العارفین الکاملین ملاذالاسلام و المسلمین العالم اللبیب و الامام الخطیب اوحد المحدثین ابوالمبارك عبد العزیز بن محمد بن منصور بن ابراهیم

یگانه عصر و مقتدای جهان بود . قطرات فوائد بحر علوم او در اصداف سینهٔ طلاب درهای شب افروز بنهاده ، سحاب فضلش حوصلهٔ طبع سلّاك را پر غرر و درر ساخته ، خطابت و امامت **مسجد جامع شیراز** بجانب آن جناب فضل مآب اختصاص داشت ، هر روز **در جامع - شیراز** ازائمه و فضلا و اعیان مملکت حاضر میگشتند ، و احادیث نبوی از خدمتش استماع میفرمودند ، و بتاریخ سنه تسع و خمسین وخمسمائه وفات یافت ، و در **در سلم** مدفون است ، و در آن عهد **اتابك زنکی بن مودود** و برادر زاده او **اتابك** سنقر پادشاه بود .

و منهم الشیخ الامام العالم ابوشجاع المبارك بن محمد بن المبارك یعرف بباغ و بستان رحمه‌الله

از جملهٔ مشاهیر فضلاء وائمه عصر بود و در علوم و حدیث و معرفت اسانید در عصر خود نظیر نداشت ؛ **امام شیخ کریم الدین ابی المیمون رشید شاشی** از جملهٔ تلامذه او بود ، و روایت حدیث از حضرت او میفرمود و او صحبت **شیخ ابی شجاع محمد بن سعدان المقاریضی** رحمه‌الله یافته بود ، و از خدمت او اجازت حاصل کرده بود ، وبتاریخ سنه ثمان و ثمانین و خمسمائه وفات یافت .

و منهم القاضی ابومنصور عبدالرحیم بن محمد بن یحیی

القاضی الشرابی رحمه‌الله

در شیراز بفضل و تقوی نظیر خود نداشت ، و در فن علوم سیّما احادیث نبوی تصنیفات معتبر دارد : کتاب **تبیین فی علوم الدین** که از مصنفات **شیخ ابی عبدالله الحریصی** است ، روایت از مصنّف میفرمود ، نبیره **قاضی شرابی** بود ، و حکم قضاء ممالك **فارس** از پدر وجد بتوارث باو رسیده ، و بشهور سنه سبع وثلثین وخمسمائه بجوار حق پیوست . ودر جوار اجدادخود مدفون است .

ومنهم الشیخ الامام الزاهد کهف الائمه المتورعین عبدالرحمن بن محمد سعید الاقلیدی

از جمله زهاد عصر و صاحب مکاشفات زمان بوده و در علوم ظاهر روزگاری سعی فرموده ، همواره عزلت و انزوا اختیار داشت ، و بتاریخ سنه سبع و ستین و خمسمائه وفات یافته ، و **بدر سلم احمد بن الحسین** هم در اندرون مزار مبارك مدفون است .

و منهم الشیخ الامام ابوطاهر محمد بن ابی نصر الشیرازی رحمه‌الله

از جمله مشایخ شیراز بفضل و تقوی بر سر آمده بودو بتاریخ سنه ثلاث و خمسین وخمسمائه وفات یافته وبدر **سلم** بطرف اعالی قبر **شیخ سلم** مدفون است .

و منهم الشیخ الامام المفتی شیخ الاسلام قطب الدین ابومحمد عبدالله بن علی بن الحسین المکی

شیخ شیوخ **فارس** و مقتدای قوم بود ، و در طرز معارف و طریق

توحید و نکته گزاری بیانی شافی داشت ، در طور حقایق و اثبات ذوقیات برهانی بکمال مینموده وجوه مشایخ و ائمه **شیراز** و اعیان آن مملکت بوجود او مستظهر بودندی و درمیان قوم **بشیخ الاسلام** اشتهار داشت ، ودر عصر او از مشایخ اطراف سلطان العارفین **سیدی احمد کبیر** قدس سره در **معبدیه** و **شیخ ضیاءالدین ابو نجیب سهروردی** و **عبدالقادر جیلی** در **بغداد** بخدمت او مواخاتی داشتند، غایبانه با یکدیگر محبتی مینمودند و در شهور سنهٔ اثنتین وستین وخمسمائه بجوار حق پیوسته و مزار مبارکش **بکوچه سختو** در در محلت **کج پزان** مشهور است بدرجه شیخ الاسلام

و منهم الشیخان المقدمان قدوة الطالبین مرشد السالکین حسام الدین محمد بن عبدالله و شهاب الدین روز بهان

ازاولاد نامدار شیخ الاسلام مذکور هر دو بر سر آمده بودند، و بعد از او قائم مقام گشتند ،و هر یك پیشوای جهانی بودند،وبشهور سنه ثمانین وخمسمائه در گذشتند ،در جوارپدربزرگوار بمزارمعروف **بشیخ الاسلام** مدفونند.

الطبقه الرابعه

فی ذکرالشیخ العالم العارف روز بهان بن ابی نصر والذین فی عصره

شیخ شیوخ الزمان سیدجلساء الرحمن شطاح فارس میدان ابومحمد روز بهان بن ابی نصرالبقلی قدس سره

مقتدای ارباب طریقت و پیشوای اصحاب حقیقت بود ، در فنون علوم نظیر نداشت و تصانیف او آنچه مشهور و متداول است و باصقاع و اقطار ممالك اسلام انتشار یافته قریب سی پاره است ،

که در خاطر عرفا و اهل الله آنرا وقع سی پاره است ، علو مقامات و عجایب حالات او از آن برتر است که در شرح شطوی از آن شروع توان نمودن . و از مشایخ عظام که شرف صحبت مبارك او یافته بودند شیخ علی لالا و شیخ بهاءالدین اسعد یزدی و شیخ مبارك کمهری وشیخ ابوالقاسم خاوی جمله بصحبت مبارك او استسعاد یافته بودند . و اتابك سعد زنگی و اتابك ابوبکر بن سعد که در آن عصر بسلطنت و ایالت مملکت فارس اختصاص داشتند ، بمحاورت و معاصرت آن حضرت مستبشر و مفتخر بودندی . سن مبارکش بهشتاد و اند سال رسید . و در شهور سنه ست و ستمائه روح مقدسش نزول بفردوس اعلی کرد و خاك پاکش امروز مقبل لب زوار جهان ، و قبله گاه عاشقان روی زمین وسلاك زمان است .

و من الشیوخ الذین وسموفی عصره بحلیة الولایة شیخ الاسلام السعید عزالدین مودودبن محمد بن معین الدین محمود المشتهر بزرکوب الشیرازی

جناب قدس اثارش مقبل اصحاب حاجات و معول ارباب مهمات بود ، غریبان را همچون پدر مهربانی کردی و خستگان را بجای دارو و درمان مرهم بودی ، جداو معین الدین محمود که از اشراف و اعیان دارالملك **اصفهان** بود بتاریخ سنه اربع و خمسین وخمسائه در طریق مسافرتش با حضرت سلطان العارفین **سیدی احمد کبیر** قدس سره اتفاق مصاحبتی افتاد ، مدتی ملازمت آن حضرت کرده

رُوِیَ اَنَّهُ قَالَ وَاللّهِ کَاَنِّی اَرَی مِنْ صُلْبِ اَخِی مُعِینِ الدِّینِ

وَ لداً صَالِحا یَتْبَعُ اَثَرِی وَیَکُونُ خَلِیفَتِی فِی الْعَجَمِ بَعْدِی یَخْدِمُ الْفُقَراءَ وَ یَجْلِسُ مَعَهُمْ وچون در تاریخ سنه اثنتین وستین وخمسمائه شیخ شیوخ مذکورمولود گشت، مخایل رشدو آثار نجابت در سیماء او مشاهدت افتاد، اکثرو اغلب اصحاب قلوب فرمودند که خلیفه که **سیدی احمد** از غیب نشان باز داده که در عجم مولود خواهد گشت، بیشك این فرزند مبارك است، و آثار بهروزی بکمال استعداد یوماً فیوما در احوال او ترقی و تضاعف می پذیرفت. بعد از وفات **معین الدین محمود** پدراو**خواجه ابوالفضل محمد بن معین الدین** بتاریخ سنه سبع و سبعین و خمسمائه او را بشیراز آورد، و عهد سلطنت **اتابك سعد** بود، بنابرآنچه تعلق قرابتی با**شیخ روزبهان بن ابی نصر** قدس سرّه داشت، خواست که بآن قرابت قربتی معنوی دیکر منضم گرداند، لحومتی جسدانی که در اصل بود، خواست که بملوحت روحانی ملاصق شود، اورا برگرفت وبحضرت شیخ برد وقصهٔ **معین الدین** پدرش و بشارتی که سلطان العارفین **سیدی احمد کبیر** فرموده بود عرضه داشت، شیخ قدس سرّه چون سیمای ولایت در ناصیه او تفرّس فرمود، دست محبت در حجرهٔ دل شیخ رخت یگانگی بنهاد، ودر ولایت جان سکه ولایت بنام او زدن گرفت، وبر فور این دو بیت انشاء فرمود

جانا برما خوی نکوت آوردست یاآن کرم فرشته خوت آوردست
نیك آمدهٔ که آفرین بر قدمت اینجانه توآمدی کهاوت آوردست

تعویذ محبتش بر بازوی بست، و در پهلوی خودش بنشاندمطارحات

انوار ملکوتی ؛ و عکس تجلیات لاهوتی از جمال حال و چهرهٔ نورپاش او دمبدم در دیدهٔ دل **روزبهان** عکس انداز میگشت **قَالَ مَرْحَباً بِكَ وَ بِامْثَالِكَ**

چون تو نمودی جمال عشق بتان شد هوس
رو که از این دلبران کار تو داری و بس

بیا که ما را کاسی دیگرگون دادند ، و اساسی دگرگون نهادند ، بیا که ما باتو یك پیرهن ویك پوست گشتیم **نَحْنُ رُوحَانِ حَلَلْنَا بَدَنَا**

دردیده ودل نشستی وجای گرفت واندوه توام زفرق تاپای گرفت

فی الجمله صورت محبت او در حجر الاسود سینه منقوش ساخت ، و سورت عشق او را در پیکر جان مرکوز گردانید . سی سال مجاور شیخ گشت ، وازجمله کلمات **شیخ روزبهان** قدس سرّه که درحق شیخ فرمود یکی آن است که در وقت مطارحات انوار قدس ذات لم یزل بمجاهدت زیادت از سیصد بار در جمال چهره **مودود** شهود تجلی ذات جل جلاله معاینه یافته‌ام ، بعد از وفات **شیخ روزبهان** نوبت اول چون بعزیمت سفر **حجاز** توجه فرموده اورا بخدمت شیخ الشیوخ **اوحد الدین کرمانی وشیخ رکن‌الدین سنجانی** مرافقت ومواخاتی عظیم دست داد . کرّت دوم در **بغداد** حضرت شیخ‌الشیوخ **شهاب الدین سهروردی** باکرام مثوای‌او مجهود مبذول فرمود و بر مضمون **حَقُّ الْقَادِمِ اَنْ يُزَارَ** تجشم نمود ،و بعداز مراجعت **بشیراز** ایالت وسلطنت ازآل **سلغر** منتهی **باتابك‌ابوبکر بن**

معهد گشته بود ، پیوسته بخدمتش متردد بودی ، وبمعاصرت حضرت او مفتخر ، و در آخر عهد ادام حقوق تربیت و بانتظام عنایت **شیخ روزبهان** قدس سرّه بتازگی با **شیخ الاسلام صدر الملة و الدین روزبهان ثانی** علیه الرحمه وصلتی فرمود و دختر خودرا بوی داد وهفت فرزند شایسته که همچون هفت سیاره در آسمان ولایت وفلك بزرگواری تابان بودند در وجود آمدند و بعد از آنکه سن صدو یکسال رسید ، در شهور سنه ثلاث و ستین و ستمائه وفات یافت ، و در خانقاه معروف که محط رحال مسافران ، و مستأنس قدیم صوفیان ، ومنتهی اقدام صدیقان است مدفون گشت

ومنهم الشیخ امام المذهبین نجم الدین عبدالرحمن بن ابی بکر المعروف بابن الصالح البیضاوی

شیخ شیوخ عهد و مفتی زمان بود ، در شرعیات و مسائل دینی بهر دو مذهب استحضار داشت وفتوی دادی ، و در علوم احادیث نبوی و ضبط امالی و مسانید در آن عهد مشارالیه بوده ، و اغلب و اکثر ائمه و اعاظم شیوخ از اطراف باجازات و اسانید حضرت او افتخار فرمودندی و استظهار نمودندی ، روایت حدیث از **حافظ ابوموسی مدینی** میفرمود و اکثر احادیثی که در کتاب **کنز خفی** ایراد رفته بعنعنه اخبار و اسفاد از اوست ، و این نیز منصبی است که بر مزید فضل و کمال مرتبت آن بزرگ دلالت دارد ، و در شهور سنه ثلاث عشر و ستمائه وفات یافت ، و اولاد نامدارش **شیخ شهاب الدین ابی بکر** و **موفق الدین محمد** هر یك علامه عالمی بودند شیخ الشیوخ **شهاب الدین ابوبکر** قریب ده سال مجاورت **کعبهٔ معظمه**

فرمود ، و بعد از تحصیل علوم و کمالات بشیراز آمد ، و در رمضان سنه ثمان و اربعین و ستمائه وفات یافته ، در مزاریکه قبلی مسجد عتیق شیراز افتاده در محلت سرّاجان مدفون است ، و اولاد نامدار او امروز برسر سجادهٔ تقوی خانقاه را بوجود مبارک معمور میدارند .

و شیخ موفق الدین محمد برادرش مجاور مسجد عتیق شیراز بودی ، و بتاریخ سنه ست و ثلثین و ستمائه بجوار حق پیوست و در جوار پدر بزرگوار بدرسلم مدفون است .

ومنهم الشیخ الامام العالم صفی الدین عثمان الکرمانی

اورع علما وائمه عصر بود ، کسوت ورع ولباس تقشف برقامت استقامت او طراز صبغة الله داشت ، و دست تصرف غالیه تکلف بردیباچهٔ چهرهٔ وجود نکشیده ، در فنون علوم بهره مند بوده ، و در علوم احادیث و امالی نظیر نداشت . کتاب کنزخفی که در علم آداب و احوال سیر نبی و صحابه و تابعین مشحون گشته و در این اقطار مشهور و متداول است از مصنفات اوست ، و از غایت اعتقادی که اشراف وائمه عصر را باجناب تقوی شعار آن حضرت بود ، مطالعه و قراءت و استخاره و استنساخ آن مزید رغبت می نمود ، و بتاریخ سنه اثنی و ثلثین وستمائه بجوار حق پیوسته و در مصلی شیراز بمزار مشهور مدفون است .

ومنهم الشیخ شمس الدین محمد بن صفی علیه الرحمه

خلف صدق شیخ صفی الدین عثمان از کبار ائمه و مشایخ شیراز بوده ، اصل مبارکش از کرمان بود ، و مولد ومحتد شیراز ، صاحب حدیث و تفسیر ، و در علوم تصوف و نکات توحید بی نظیر ، درعلم

اسانید و روایات حدیث خصوصیتی داشت ، و در طرز مکاشفه با آن علوم منضم گشته ، چنانکه مشهور است در تفرد احوال آن جناب که هر آنزمان که در اسناد حدیثی از احادیث نبـوی شبهتی باز دیـد میگشت ، روح پاك مصطفوی حال بر او کشف میشد ، اشارت بصدق و صحت آن حدیث یا بکذب آن و تدلیس میفرمودی ، و در شهور سنه اثنین و اربعین وستمائه وفات یافت ، و قبر مبارکش پیش روی پدر بزرگوار او **شیخ صفی الدین عثمان** است **بمصلی** در مزار مذکور .

ومنهم الشیخ الامام العلامة فریدالدین روز بهان الفسوی قدس سره علامه جهان و سرآمد مشایخ ووعـاظ زمان بود ، و در فن تصوف و تذکیر ودقائق حدیث و تفسیر نادرهٔ دهر وعلامه عصر بود . نفس شریفش نقش تخته عبارت تازی و حجازی گشته ، اسباب طریقت و آداب حقیقت فراهم آورده . و بساط ترفع از مکمن شعری برتر افکنده ، بمراتب و مراسم علوم شرعی دستگاهی حاصل فرموده ، و بوظایف و مراسم و معارف و حقایق قدسی استظهاری آورده ، و منصب وعظ وتذکیر و افادت و تحقیق در **جامع عتیق** بجانب رفیع او اختصاص داشت ، و دیگری بااو مساهم و مشارك نبـود ، و بشهور سنه ثمان عشر وستمائه وفات یافت و قبر مبارکش در **مصلی شیراز** قریب **حظیره خواجه شمس الدین صفی** است .

ومنهم الشیخ الامام العالم عزالدین محمدبن فریدالدین روزبهان در کمال علم و عمل بی‌نظیرو فرزانه بود ، و بعد از وفات **خواجه**

فریدالدین ماضی قائم مقام گشت ، و منصب وعظ **بجامع عتیق** و افادت و تذکیر و تحقیق بعد از پدر تعلق باو گرفت ، مدت یازده سال بعد از پدر بزیست ، و در سنه تسع وعشرین وستمائـه بجوار رحمت حق پیوست، ودر جوار پدر بزرگوار در حظیرهٔ که منسوب است بایشان مدفون است .

ومنهم الشیخ الامام العابد الناسك المتورع المتقی قطب الدین مبارك کمهری قدس سره

مشهور آفاق و مشارالیه بکمال احوال وعلو مقامات بوده ، ومعالی قدر و رفعت درجـات آن یگانه از شرح وبسط مستغنی است ، و مشهور است که در مبـادی حال در **کوه رحمت** که قریب بقصبهٔ **فاروق** استدر مقام سکر وتدلّه بروجذبه چنان رسید که مدتی دهن واز سراسیمه متحیر بازماند ، چنانکه منج در دهان او آشیانه ساخت بعداز چهل سال چون بتمکین و اقامت درجه استقامت یافت ، اورا حواله بقصبهٔ کمهر فرمودند ، بناء خانقاه مبارك فرمود ، و طریق خدمت اختیار کرد ، ودر تاریخ سنهسبع وستمائه بجوار حقپیوست و در **کمهر** بخانقاه مشهور و معروف مد فون است ، وشیخ الشیوخ **سراج الدین عمر مبارکی** که جداین اخلاف نامدار بوده خادم او بود ، و بعد از وفات شیخ متولی وشیخ خانقاه گشت ، و در شهور سنه احدی و سبعین وستمائه بجوار حق پیوست .

ومنهم الشیخ الشیوخ مفتیالامة مقتدیالائمه معین الملة و الدین ابوذر محمدابن جنیدابن روزبه الکنکی

مفتی جهان و مجتهد عهـد و زمان بوده ، اخلاف نامدار اوشیخ

الشیوخ **روح‌الدین عبدالرقیب** واسوة الائمه **شرف‌الدین عبدالمهیمن** در کمال منصب‌وعلو مقام از اکفاء و اقران بر سر آمده بودند. و منصب شیخ شیوخی فارس درآن عهد بجانب رفیع الشان او اختصاص داشت، **وقدتوفی فی شهور سنه ثلث وخمسین وستمائه**. مرقدمبارکش در جوار مزار **شیخ کبیر** بخانقاه مشهور و معروف است.

و منهم الامام العالم الادیب المحدث المفسر سعدالدین محمود بن محمدبن الحسین یعرف بادیب صالحانی

صالحان محلتی از محلات **اصفهان** است، ازجمله‌تلامذهٔ **ابوموسی مدنی** بوده ، ودر فنون‌علوم تصنیف‌داشت ، **بشیراز** آمد و در **محلت‌درسلم** خانه بناکرد ودر شهور سنه اثنی عشر وستمائه بجوار حق پیوست. اولاد نامدار او **افضل‌الدین محمدبن محمود** و **یحیی بن محمود** و **عمادالدین حسین بن محمود** ؛ اما **یحیی** از کبار ائمه و مشایخ عهد بوده، اورا وجد وحالاتی غریب دست داده ، و در شهر **شیراز** مقامی رفیع وقبولی عظیم بگرفت ، نزدیك خانهٔ پدر مسجدی بزرك بنا فرمود که اینزمان **بمسجدیحیی** اشتهار دارد ، و چنـان رفعتی واشتهاری بیافت که محسود ائمه واعاظم **شیراز** گـشت ، ودرتاریخ سنه ثلاث وعشرین وستمائه وفات یافت ، ودر جوار مسجد بمقبرهٔ که پدر و برادرانش مدفونند مدفون‌است؛ اکنون‌او را مضاف مسجد ساخته‌اند ، و برادرزاده **شیخ یحیی** امام عالم **خواجه سعیدالدین محمود بن عمادالدین حسین بن محمود الصالحانی** از جمله‌اکابر ائمه زمان بود ، ومقبول خواص وعوام **شیراز** . بشعار فضل‌وتقوی جناب مبارك‌آراسته‌داشته ، مدتی برسم **خطابت** درآن **مسجدمواظبت**

فرمود . ائمه وافاضل باعتقاد ورغبت اتباع واستماع میفرمودند • و در ربیع‌الاول سنه سبعمائه بجوار حق رسیده ، هم بان مزار در جوار جد نامدار خود مدفون است .

ومنهم الامام العالم الأرشد ارشد الدین علی بن محمد التبریزی مقتدای ائمه و مشایخ‌عصر بود ، در فنون علوم سیما حدیث و تفسیر نظیر خود نداشت ، روایت احادیث و مسانید **محیی السنه** جمله از امام ائمه‌جهان**عمادالدین ابوالمتمایل نورالدین الدیلمی** علیه الرحمه میفرمود ، ومشاهیر مشایخ وائمه **فارس** استفاده از خدمت اوکرده اند ، وروایت‌احادیث ازآن حضرت معتبر دانسته وبدان‌مفتخر بوده اند ، واز تصانیف او وآنچه مشهور ومعتبر است چند پاره کتاب در فنون علم متداول است ، از جمله کتاب **مجمع‌البحرین** در حقایق تفسیر بده مجلد ساخته ؛ ومنقول‌است که چهارسال در مناره**مسجدعتیق** اعتکاف فرمود ، ودر زمان اعتکاف کتابهای پرفوائد نفیس تصنیف کرد ، و در آن عهد شیخ شیوخ **شیراز** شیخ **روزبهان** وقاضی‌قضاة فارس **سراج الدین‌مکرّم فالی** مقتدای عرفا و سلاك وقت **عزالدین مودود** زرکوب و خلف‌او **ابوالفضل محمدبن مودود زرکوب** که فارس میدان ادبیات بوده ، ومصنف کتاب **حلیة‌العارفین فی التوفیق بین‌العقل‌والدین** است ومقدم ومفتی‌ملك معین الملة والدین **ابوذر** جمله از تلامذه حضرت او بودند ، و امام وخطیب**مسجدجامع عتیق شیراز** بود ونسخه خطب غراء ومنشآت دلربای او در اقطار و اصقاع جهان منتشر گردیده ، بتاریخ یوم الاربعاء ثالث والعشرین

شعبان سنه اربع وستمائه بجوار رحمت حق پیوست وقبر مبارکش در **مصلّی شیراز** است .

ومنهم العالم العلامه عمادالدین ابوطاهر عبدالسلام بن ابی ربیع صاحب اسانید وروایات بود ، روز نامهٔ فضل و جریده تصانیف بالقاب مبارك او در اقطار موشح گشته ، ودر مدینة السلام بغداد مدتی اقامت فرمود ، و بصحبت شیخ الشیوخ **شهاب الدین عمر سهروردی** مشرف گشته ، اسانید وروایات عالیهٔ اودر جرائد ائمه فضلاء عصر سیّما مشایخ واصحاب حدیث محروسه شیراز مبنی و منبی بر فضل شایع و علم زاخر آن یگانه است .

تَلالأ فی ایّامِهِ المَجدُو العُلی   وشَرُفَ مِن اسمائِهِ الکُتبُ والصُّحُف

بتاریخ سنه احدی وستین وستمائه بجوار رحمت حق پیوسته وقبر مبارکش در **درحفیف** نزدیك **رباط شیخ** قدس سره است .

و منهم القاضی جمال الدین ابوبکربن یوسف بن ابی نعیم المصری قاضی قضاة ممالك **فارس** بود ، باوجود منصب قضا و کمال فضیلت حلیهٔ ابدال وزی اولیا داشت ، از تصانیف او که در اقطار اشتهار وانتشار یافته یکی **شرح مقامات حریری** ویکی **شرح مصابیح** است **اتابك ابوبکر** عظیم معتقد سیرت حسنه و آداب واخلاق مرضیهٔ او گشت ، وچون فضائل و کمالات باطریق اخلاق حمیده جمع داشت ، منصب قاضی القضاتی **فارس** را برو مسلم فرمودند ، و در مجلس درس و افادت او اکثر ائمه وافاضل عصر حاضر میگشتند ، روزی دراثناء خطبهٔ درس یکی از فضلا که بحسن انشاد و انشاء و

حليهٔ اختراع وارتجال موسوم بود قصیده مصنوع املاء فرمود .این دوبیت از آن اتفاق اکتساب افتاد: **وَالقَلیلُ یَدُلُّ عَلَی الکَثیرِ**

بِضاعَتی المُزجاةَ مَولایَ فَاقبَلن   فَاَنتَ عَزیزُ المِصرِ بَل واحِدُ العَصرِ

وَاَوفِ لَنا کَیلَ العِنایَةِ مُفضِلاً   یَزِدلَكَ رَبّی بَسطَةَ الجاهِ وَالقَدرِ

بتاریخ سنه ثلاث وخمسین وستمائه بجوار حق پیوست ، وبمدرسه معتبر مشهور که در بازار **گیوه دوزان** میانه شهر **شیراز** بنافرموده مدفون است ، وآن مدرسه **بقاضی جمال الدین مصری** اشتهار پذیرفته.

ومنهم الامام العلامه قاضی القضاة سراج الدین مکرم بن ابی العلا الفالی

قاضی قضاة ممالك **فارس** وجامع اصول وفروع الهیات وطبیعیات و جدلیات وادبیات بوده ، در تحصیل کمال دولت وترقی بمعارج قصوی همت ، وتقصی از لوازم سمو رفعت درجهٔ یافت که غبار آثار واخبار او در دیدهٔ مناقب فضلاء ایام ، وچشم جهان بین هنروران جهان ، بمرتبه انسان العین آمده ، واز جمله اشعار دلفریب او این یك بیت دیدم

فَاِن لَم یَکُن اَصلٌ زَکِیٌّ وَمَنصَبٌ   فَنَفسٌ عِصامٍ شارَفَت لِلمَناصِبِ

وبشهور سنه احدی وعشرین وستمائه وفات یافت .قبر مبارکش در مصلی **شیراز** است ،

ومنهم المولی الامام السعید قاضی القضاة فی عصره مجد الدین اسمعیل بن مکرم الفالی

جد بزرگوار مولانا اعظم سلطان القضاة والحکام . افضل نحاریر الدنیا ، جامع الفضل و التقوی ،

عَلِيمٌ بأَعْقَابِ الأُمُورِ كَأَنَّهُ   بِمُخْتَلَسَاتِ الظَّنِّ والغَيْبِ قَادِرُ

مجدالحق والشريعة والدين، محيي مآثر سيد المرسلين، ابي ابراهيم اسمعيل اعلى الله في الخافقين شأنه واعزانصاره واعوانه ، علامه جهان ونادره دوران بود . قضا و حكم شريعت ومنصب قاضى القضاتى در ممالك واصقاع واقطار اين ديار بجانب مبارك او مخصص آمده ، قريب چهل سال در سره مملكت سليمان باستقلال متصدى اين منصب شريف گشته : مَاقَامَ عَنْ مَجْلِسِهِ خَصْمَانِ الاّ بالرِّضَا واين زمان صدوپنجاه سال است كه شرعيات وامور دينى وحكومت مملكت فارس بحكم وراثت و استحقاق على الاطلاق . تعلق باين خاندان مبارك كه بفضل و تقوى همواره محلى ومزين بوده تعلق گرفته ، والحمدلله كه كوكب فضل واقبال ، وستاره سعادت وافضال ، در عهد مولانا اعظم مذكور اعلى الله شانه بذروه اعلاى اعتلا پيوسته ، و آفتاب سرورى بمكانت آن جناب تقوى شعار باوج ارتقا اقتران يافته

فَالدِّينُ مُسْتَبْشِرٌ والمَجْدُ مُبْتَهِجٌ   وَالمُلْكُ مُنْهَمِرٌ وَالشَّرْعُ مُفْتَخِرُ

توفي جده المذكور في تاريخ الرابع والعشرين من رمضان سنه ست وستين وستمائه ووالده المولى الاعظم السعيد قاضى القضاه الاعدل الشهيد الصارف عمره في انفاذ شريعة سيد المرسلين ركن الملة والدين يحيى ابومحمد في الرابع والعشرين من رمضان سنه سبعمائه ودر مصلى شيراز قريب رباطى كه بنام مولانا سعيد ركن الدين يحيى مذكور مشهور بوده مدفونند . واكثر ائمه وفضلا واعيان شيراز مثل

مظهرالدین رملانی قریب آن حظیره در جوار مرقد ایشان هر یك در حظیرهٔمدفونند ، و علی الحقیقهآن قطعه زمین عرصهٔ از بهشت برین است که اجساد چندین علماء اعلام نامدار در آنجا متفتت گشته یا خود آسمانی است که مرقد چندین عالم هر یك ستاره صفت برآن سطح عکس انداز آمده :

سَقَی مَقابِرَقَدْ ضَمَّتهُ تُربَتَهُمْ **بَوٰاکِرُالْمُزنِ یَرْوِیها وَاِیّاهُمْ**

وَ دَامَذٰلِكَ بالّرِیحٰانِ مُکْتَنَفا **مَکْحُو لَةً بِلِقاءِ اللّهِ عَیْناً هُمْ**

و منهم الشیخ الامام السعیدالحسین بن محمدبن سلیمان الکوفجالی

از کبار مشایخ و ائمه عصر بوده ، سلاطین عصر و اتابکان عظیم معتقد و معتنی بودند ، اخذ علوم حدیث و مسائل شرعی از شیخ شیوخ **ابوالحسن علی بن عبدالله** کرده ، وبنا بر مواخاةومحبتی آ گنده که باشیخ شیوخ **خواجه عزالدین مودود زرکوب** قدّس سرّه داشت در تاریخ سنه عشرین و ستمائه بخانقاه مبارك او مدت چهار ماه از ابتدای جمادیے الاخره تا غره شوال ، شیخ شیوخ المحدثین امامائمه المتورعین **کریم الدین ابی المیمون رشیدبن محمد الشاشی** که درعلوم حدیث و علوم اسناد و روایات یگانه جهان بوده ، وروایت کتاب **مصابیح** و تصانیف امام محی السنه از **عمادالدین ابی المقابل مناوزفرکوه الدیلمی** و امام اورع وحید الدهر **نورالدین ابی المکارم فضل الله البومانی** میفرمودی حاضرمیگشت وبقراءت امام مذکورشطری از **کتاب مصابیح** را درس میگفتی و اکثر ائمه و مشایخ آن عصر برسبیل تبرّك حاضر

میداشتند ، و در حقایق و لطایف علوم بتلفیق و تدقیق نکتها میراندند ، و آنچه از احوال آن یگانه اشتهار یافته از فضل ظاهر و کمال زهادت طایفه از جن بااو معاهده داشتند ، و در احضار طوایف پریان واصحاب غیب قدرتی داشت ، و در آن صورت متبع و مطاع بوده ، جماعت مصروعان متبوع را از انفاس او بیشك شفا میرسیدی ، و طایفهٔ که از جنّیان نوع آزاری مییافتند و معاینه افعال جنّیان در ابدان ایشان بظهور می پیوست بعزیمتی ودعائیکه ازاسماء عظام یافته بوداحضار ایشان فرمودی ، و بآن واسطه خلاص و نجات آن طایفه حاصل آمدی ، و در شهور سنه اربع و ستین وستمائه وفات یافت ، و قبر مبارکش در خانقاهی که بحضرت او منسوب است در محلت **بالاکفد** افتاده .

ومنهم الشیخ السالك المرشد رکن الدین عبدالله بن عثمان القزوینی

سالکی صاحب رویت بوده ، بعد از احراز کمالات ، وتلبّس بشعار فضل و تقوی ، بنظرات فیض الهیت ، و جذبات حضرت قدّوسیت محظوظ و مخصوص آمده ، وبالهام و مکاشفات صمدانیت محلّی و مزین گشته ، در بیان معارف و طرز حقایق مقامی عالی داشت ، در طریق سلوك و طرز ریاضات تاسّی بآثار واحوال شیخ شیوخ **مبارك کمهری** نموده ، نقل است که **ابوعبدالله اسمعیل حاکم خراسانی** در زمان سلطنت و مبادی عهد **اتابك ابوبکر بشیراز** آمد ، مناظری متبرّز بوده ، و با وجود فضل وکمال جاه عظیم معتقد صلحا وگوشه نشینان بودی ، در شهور سنه عشرین وستمائه بعد از مراجعت باخراسان ، یکی از سلاطین عصر تفحص احوال محروسه **شیراز** کرده بود ، فرمود که بیضهٔ شیراز با وجود ایالت **اتابك سعد** و حصافت **عمید** و حضور ائمه و

مشایخ نامدار چنان یافتم که قیام و مدار آن مملکت بدو وجود است ، و آندیار بآن دو وجود محروس و مانوس افتاده : یکی شیخ و مقتدای جهان **عزالدین مودود زرکوب** و شیخ نادره زمان **رکن‌الدین عبدالله‌بن عثمان قزوینی** که بلیات وطوارق از آن‌مملکت بهمت و خدمت آن دو بزرگوار مدفوع میگردد ، وبر در **دروازه اصطخر** بناء خانقاهی فرمود ، و دائماً بخدمت صادر و وارد قیام مینمود ، و در تاریخ سنه ثمان و خمسین و ستمائه وفات یافت ، و بخانقاه مذکور مدفون است .

الطبقه الخامسه

فی‌ذکر الشیخ المرشد نجیب‌الملة والدین علی بن‌بزغش قدس‌الله نفسه وطیب رمسه

حاوی علوم تصوف ، و فائز بصوالح اعمال بوده ، و درورع و سلوك مقدمات متقدمان را در طی انداخته ، سائق سفاین ازلی بمقتضای **وَلَقَدْ كَتَبْنَا فِي الزَّبُورِ مِنْ بَعْدِ الذِّكْرِ اَنَّ الْاَرْضَ يَرِثُهَا عِبَادِيَ الصَّالِحُونَ** از قاطبه : **سَبَقَتْ لَهُمْ مِنَّا الْحُسْنٰى** منشور ولایت بنام او محلی و مزین فرمود ، هر آینه جذبات سعادت آثار **جَذْبَةٌ مِنْ جَذَبَاتِ الْحَقِّ تُوَازِي عَمَلَ الثَّقَلَيْنِ** بحکم **اَعْطٰى كُلَّ شَيْءٍ خَلْقَهُ** اورا حوالت و دلالت بحضرت قطب الاولیاء **شهاب‌الدین عمر سهروردی** قدس سره فرمود ، بعد از تصفیه و تحلیه و تزکیه چون حسن ارشاد و کمال استعداد بایکدیگر انضمام یافت ، سیر او در اطوار و ادوار ، و سفر روح مقدس أودر عالم استقرار ، و مراتب استبداع ، و ظهور اوبصورت معانی وحقایق

و بروز او بکشف حضرات معشوق و عاشق مشاهده فرمود ، اورا حوالت بشیراز کرد ، و کتاب **عوارف‌المعارف** که ازمنشات حضرت مبارك اوست ، باجازت درس و افادت آن با خدمتش روانه گردانید و بطریقت تکمیل وارشاد اورا دلالت نمود ، و رخصت فرمود ؛ بعد از آنکه دارالملك شیراز بوجود مبارك او قبة‌الاسلام گردید ، زمرهٔ مستر شدین و فوج طالبان را بحسن ارشاد دلالت میفرمود ، و چندین هزار کریم‌النفس زکی الطبع علیّ القدر رفیع المحل ازدولت او بر خاستند ، و هر یك مقتدای قومی و پیشوای شهری گشتند ، و از میا من انفاس عالیه او بمراتب سنیه و درجات علیه فائز گشتند ، ولادت مبارکش بتاریخ‌سنه اربع و تسعین و خمسمائه بود ودرشهور سنه ثمان‌و سبعین وستمائه وفات یافت ، و قبر مبارکش‌درخانقاه مشهور معروف‌قریب محلت **باغ قتلغ** از محلات‌**شیراز** است، و درین نزدیکی حضرت عظمت پناه مخدومه معظمه بلقیس عهد وزمان ، نادره دوران ، مؤسسه قواعدالمکرمة والاحسان **ملك‌خاتون** ابنة الملك الاعظم شرف الدولة والدین **محمودشاه** زیدت عصمتها وتقبلت حسناتها بر سرآن‌قبر قبه عالیه بر آورده ، و بمدرسه مجدّده متصل گردانیده ، و عماراتی بسیار در اکناف و ارجاء آنجا بظهور پیوسته ، **وذلك دون‌مراتب قدره العالی و کمالات فضله المتلالی**

ومنهم‌شیخ‌شیوخ الزمان‌حجة الله‌علی‌عباده المؤمنین‌برهان‌المحققین صدرالملة والدین ابوالمعالی المظفربن الشیخ الامام سعدالدین محمدبن مظفربن روز بهان یعرف بباغ نو

علامه جهان ومقتدای زمین و زمان بود ،منصب فضل و تقوی‌اوهمواره

از تعرض دنائت مصون بوده ۰ و از غواشی و همیّه نیّت مقدسه را صیانت فرموده

لَهُ الْقِدْحُ الْمُعلّیٰ فِی الْمَعَالِی   اِذَا ازْدَحَمَ الکِرَامُ عَلَی الْقِدَاحِ

و در فنون علوم تصانیف داشت ، وآثار مساعی و مقامات عالیه او . و تبرز آن جناب در صرف فضل و کمالات از آن روشن تراست که بمزید وضوحی حاجت پذیر گردد .

یَفْنَی الْکَلَامُ وَلَایُحِیطُ بِوَصْفِهِ   اَیُحِیطُ مَایَفْنَی بِمَا لَایَنْفَدُ ؟

چون آنحضرت از راه نسب جد مادری این ضعیف بوده ، باستقصاء در شرح شطری از معالی مقامات علیّه او شروع نموده ، تا حمل بر تکلّف و تعسف کرده نشود ، تاریخ وفاتش در سنه احدی وثمانین وستمائه بوده، ولادتش بتاریخ سنه سبع وعشرین وستمائه، هفت فرزندشایسته کههمچون هفت کوکب درمدارج زمین هریك علامهزمانی ومقتدای جهانی دند شیخ شیوخ **جلال الدین مسعود** قطب الاسلام **حاجی رکن الدین منصور** شیخ الاسلام **ظهیرالدین اسمعیل** شیخ شیوخ **زین الدین طاهر** شیخ شیوخ **زین الدین** عمر شیخ شیوخ **ضیاء الدین عبدالوهاب** شیخ شیوخ **سعدالدین محمد** پیش از وفات پدر وفات کرده بود شیخ شیوخ الاسلام **صدرالدین مظفر** مذکور در رباطی که بناء او بوده در محلت **باغ نو** مدفون است ، و از اولادنامدار او پنج فرزنددر جوار اوست **ملك سعید قطب الدین ملك هرموز** بر سر قبر ایشان قبه عالی ساخته ، و جحقیقت در محروسه **شیراز** از آن قبه عالی بمثابت کعبه معظمه افتاده و آن مزار مبارك مزار زمره طالبانجهان آمده ، پدر و عم بزرگوار

!وشیخ شیوخ عصر امام ائمه زمان **سعدالدین محمدابی منصور** وشمس الملة والدین **عمرابی المفاخر** ابنی **روزبهان** هر دودر فنون علوم برسر آمده بودند ، و خاص بطرز احادیث نبوی ، بطریق اسانید عالیه وغرایب امالی اختصاص داشتند ، چنانچه روایات و اجازت خدمت ایشان اکنون در میان افاضل و اصحاب حدیث عظیم معتبر است **وهما یرویان عن الشیخ شمس الدین عبدالرحیم السروستانی و عن ابی الفتوح العجلی و عن تاج الدین ابی سعد محمود بن محمد الکمال الساوی و الشیخ عبدالوهاب بن سکینة البغدادی وقدتوفی احدالاخوین المذکورین سعدالدین محمدبن المظفر سنه اربع وثلثین و ستمائه واخوه الاخر الامام محیی الولایه شمس الدین عمر بن المظفر بن روز بهان سنه اثنین وستین وستمائه ووالد هما الامام محیی الشریعه زین الدین مظفر بن روز بهان بن طاهر سنه ثلاث وستمائه** وتربت مقدسه ایشان در مقبره **باغ نو** بحظیره ایست که محاذی مزار **شیخ جعفر حذاء** افتاده والسلام .

الشیخ الامام مظهر الشریعه کهف الامه مقتدی اصحاب الطریقه امام الدین داود بن الامام السعید عزالدین محمد بن الامام العلامه فریدالدین روزبهان

مقتدای ائمه عصر و عمدهٔ افاضل و اعیان زمان بوده ، مکارم اخلاق و ملکات ملك اثارش چون گلزاری آراسته ، جهانیان از شمائل الطافش همواره تبسم می نمودند و کمال الطاف و اعطاف شاملش همچون بحر محیط ، عالمیان از آن مشرب عذب اغتراف میکردند

وَلَيْسَ اعْتِرَافُ الْجَاحِدِينَ لِفَضْلِهِ ۝ لِشَيْءٍ سِوَى اَنْ لَيْسَ يُمْكِنُهُمْ جَحْدُه

اتابك ابوبكر از غایت اعتقادیکه بان جناب منیع داشت تفویض امامت خاصه و احتساب شهر **شیراز** بخدمتش کرده بود ، و مدتهای مدید بنفس مبارك خود بدین منصب قیام فرمود ، و بموجبی که معهود اولیاء نامدار و فضلاء سلف بوده در محروسه **شیراز** لایزال بامر معروف و نهی منکر مواظبت نموده ، و در عمارتیکه بتجدید در خاندان قدیم خود بنا فرموده بود ، بارشاد خلق و نصیحت و اشفاق مسلمانان ، برسم احتساب همیشه قیام مینمودی ، و در شهور سنه احدی وسبعین و ستمائه بجوار حق رسید ، و قبر مبارکش در آن خانقاه مشهور ومعروف است خلف نامدارش شیخ الاسلام افصح المتکلمین فریدالملة والدین **عبدالودود** خلیفه عهد و قائم مقام آن اسلاف بزرگوار است و اکنون مقتدای قوم و شیخ الاسلام **شیراز** است **متع الله المسلمین بطول حیاته**

الشیخ الامام والحبر الهمام اسوة المحدثین قدوة المشایخ والافاضل سراج الدین الحسین بن شیخ الاسلام عزالدین مودود زرکوب الشیرازی

از جمله کبار افاضل و ائمه عصر بوده صحبت شیخ الشیوخ **شهاب الدین عمر سهروردی** را دریافته ، و شیخ العارفین **اوحد الدین کرمانی** را دیده بود و حدیث از قاضی قضات **جمال الدین یوسف بن ابی نعیم مصری** میفرمودی و همچنین **مصابیح و صحاح** جمله از **عمادالدین ابی ربیع** استماع کرده بود ، و خرقه تصوف از دست شیخ الشیوخ **معین الدین ابی ذر کنکی** پوشیده و بشهور سنه اربع و ستین وستمائه بجوار حق پیوست ، و در شهر **نوبندجان** بمزاری معروف که در سر میدان **نوبندجان** افتاده مدفون است .

و منهم الامام الولی اقضی القضاة افضل ائمه الطبقات قاضی امام الدین ابو القاسم عمربن قاضی القضاة السعید فخرالدین ابی عبدالله بن محمدبن القاضی صدرالدین ابی الحسن علی البیضاوی

مقتدای ائمه و افاضل عصر و علامهٔ زمان بود ، مدتی مدید قاضی القضاتی **فارس** بجانب مبارك او اختصاص داشت ، و حکم شرع مطهر **کما أمَرَبِهِ الشّارِعُ وَ وَصّی عَلیْهِ** بی هیچ شایبه وهن وقصور بتقدیم رسانیده بعد از تمسك بعروهٔ وثقی تقویم و اعتصام بحبل متین درس بفتوی و ورع و کمال تدین و خویشداری و تعفف اشتهاری بموقع داشت ، و روایات عالیه او از **ابی الفتوح عجلی** و **ابی الفرج بن علی جوزی** و **ابن سکینه بغدادی** و **کریم الدین شاشی** و **موفق الدین کازریانی** و **شهاب الدین عمر سهروردی** و **نجم الدین ابو الجناب احمد یعرف بکبر الخوارزمی** حاصل فرموده بود ؛ خرقه تصوف از شیخ **حجة الدین ابهری** ستده ، و بشهور سنه ثلاث و سبعین و ستمائه وفات یافته ، و در **مدرسه مغربی** که بمحلت **بازار بزرك شیراز** واقع است مدفون است.

وخلف نامدار او امام ائمه المجتهدین افضل المتأخرین قاضی **ناصر الدین عبدالله بن عمر** که علامه عالم ومقتدای افاضل و ائمه بنی آدم ومصنفات حضرتش آنچه مشهور و متداول است **از کتاب غایة القصوی** و **تفسیر قاضی** و **شرح مصابیح** و **منهاج اصول فقه** و **طوالع** و **مصباح** در اصول کلام و **نظام التواریخ** باقصی بلاد اسلام اشتهار یافته ، و در تاریخ ثمان وسبعمائه بشهر تبریز وفات یافته ، و در مقبره **جرنداب** مدفون است.

الشيخ الامام المفتی المحدث شمس الدين محمود بن محمد القزوينی

استاد قراء عصر و مقتدای اهـل حديث و اصحاب و روايات بوده و از ائمه و افاضل اطراف اجازات معتبرہ حاصل کرده ، و بتاريخ سنه سبعين و ستمائه وفات يافت و در **مصلی شيراز** مدفون است

الامام الزاهد الشيخ المتورع ذوالمقامات العاليه و الكرامات المتواليه نجم الدين محمودبن محمد معرف بسردوز

واعظی صاحب رويت و مقبول القول بوده ، و اوقات را باوراد و طاعات مصروف داشته ، و يکی از معتقدان بجهة او خانقاهی بزرگ و معتبر بنا کرد ، و در آنجايگاه وعظ فرمودی و ارشاد طالبان کردی، بشهور سنه ست وتسعين و ستمائه وفات کرد وهم در آن خانقاه مشهور مدفون است ، پدر بزرگوار او يگانه عصرالاديب الناسك مقدم الدين **محمدبن محمود المؤدب** بتاريخ سنه اربع و خمسين و ستمائه وفات يافته ، و در جوار فرزند مدفون است والسلام

الشيخ الامام العالم اسوة الافاضل و الائمة المتبرزين ملك المشايخ الواعظين جمال الدين محمد بن الامام المقری الامام بالمسجد البغدادی

از کبار ائمه و افاضل عصر بوده و درفنون علوم ازاحاديث وعلم کلام و عربيه تصانيف معتبر داشت ، توفی سنه اربع و سبعين و ستمائه ودر رباطيکه قريب **دروازهٔ کازرون** افتاده مدفون است

الامام العلامه افضل المجتهدين شرف الدين بن بهرام زکی

نادره عصر و اعجوبه زمان بود ، و اغلب و اکثر علماء مشاهير **شيراز**

از قضاة و ائمه و اکابر آن عصر از مستفیدان و متردّدان حضرت او بودندو بوجود او استظهار و اعتضاد داشتند ، بتاریخ سنه سبع‌وسبعین و ستمائه وفات یافته و قبر مبارکش در **مدرسه‌بنجیر خوزی** (؟) بصفه جنوب افتاده، و امام عالم اسوة‌الافاضل المتورعین‌اصیل‌الدین‌**ابوعبدالله جعفربن امام نصیرالدین محمد معروف‌بصاحب لوح** که از اکابر زمان و مشاهیر فضلاء عصربود و از جمله تلامذه آن بزرك ، هم‌درجوار او **برباط بنجیر** ؟ مدفون است

الشیخ العارف‌ملك المشایخ الزاهد اسوة الطالبین معین المسافرین جمال الدین‌حسین بن محمد یعرف بسرده

ازجمله کبار مشایخ زمان بوده ، و بعد از کشف و حال و وصول مقامات عالیه و درجات سنیه خدمت فقرا و قاطبه صادر و وارد اختیار فرمود و در محلت **درحفیف** خانقاهی‌عالی بنا کرد ، ومدة العمر در خدمت صلحا وخدمت فقراء بسر برده ، و در تاریخ سنه ثمان واربعین وستمائه وفات یافت وبخانقاه مشهور معروف **بزاویه سرده** مدفون است خلف نامداراو شیخ شیوخ العارفین خادم الفقراء وکهف المساکین عزیزالملوك والسلاطین **شیخ شمس‌الدین محمد سرده** بعد از اومدتی قائم مقام پدر گشت ، و بطریق خدمتی پسندیده قیام نمود و بتاریخ سنه احدی عشر و سبعمائه وفات یافته و بجوار پدر بزرگوار مدفون است ،

العالم العامل والامام الکامل المتکلم المتطبّب صاحب الاخلاق الحمیده والعقیدة السلیمه کمال الدین ابوالخیر بن‌مصلح المتطبب

حکیمی متأله و طبیبی متدین بود ، که در عصر خود نظیر نداشت و

علوم شرعی و دینی استحضار کرده ، و اعتقادی عظیم در باره مشایخ عصر داشتی ، و از انفاس ایشان استمداد مینمودی شیخ الحکما و صفوة الافاضل المتورعین زین الحکماء المتألهین **شیخ زین الدین علی** خلف نامدار شیخ الاسلام قطب الطریقه **عزالدین مودود زرکوب الشیرازی** باستجازه پدر بزرگوار ملازمت خدمت او کرد ، وکلیات و بعضی از **کامل الصناعة** درخدمتش بخواند وبتاریخ سنه تسع وخمسین و ستمائه وفات یافته و در **بقعه باهلیه** مدفون است

الشیخ الامام العارف صاحب الاوقات جامع الکمالات نجیب الدین محمدبن علی الشیرازی

از جمله عرفای زمان و اصحاب حالات عهد بوده ، صاحب کشف و الهامو مقبول خواص و عوام ، انتساب و انتماء او بشیخ الاسلام **عزالدین یزدی** بوده ، ودر سنه تسع و خمسین و ستمائه وفات یافته ، بر باطیکه شیخ الاسلام **عزالدین مودود زرکوب** بجهة اصحاب خلوات و سلاك زمان **بمصلی شیراز** بنا فرموده بود مدفون است ، و استماع دارم از جمعی صلحاء که زیارت او در دفع تب سه روز عظیم مجرب ومفید است ، شیخ الشیوخ **فقیه حسین سلمان** در **مشیخهٔ** که تصنیف فرموده ذکرمزایای او بشرح نموده والعهدة علیه

فصل

در ذکر مشایخ کازرون و دیگر ولایات شیراز

الشیخ الامام العارف سیدالعرفا والمشایخ السالکین کهف الاولیاء المحققین اصیل الدین عبدالله بلیانی

بلیان قریهٔ از قراء کازرون است شاهد مشاهد غیب ، و حامی حومه کرامت و والی ولایات‌ولایت بوده خورشید اسا و صبح سیما در مکاشفه حضرت صمدیت و تجلیات الوهیت استغراق یافته ، و نهال محبتش‌از سر چشمه عنایت ازلی سیراب گشته ،گل وصلش بهبوب نسایم جذبات قدسیه درگلزار اسرار شکفته ، دراظهار کرامات و کشف مغیبات ملهم بودی ، و خاطر خطیرش چون صفحه لوح محفوظ سرا سر نقوش غیب عکس دادی ، و هر معنی که بظهور و حصول آن‌اشارت فرمودی البته از آن متخلف نگشتی چنانچه عرفاء عصر زبان حق گوئی اورا ترجمان لوح محفوظ گفتندی ؛ سن مبارکش بهفتاد سال رسیده در شهور سنه ثلاث و ثمانین و ستمائه بجوار حق پیوست ، و در خانقاه معروف در **بلیان** مدفون است پدر بزرگوارش برهان الذاکرین عضدالواصلین خواجه امام الدین **مسعودبن‌الشیخ الامام نجم الدین محمد بن علی بن احمدبن الشیخ علی الدقاق النسائی** از اسباط شیخ العارفین **علی‌دقاق** بوده و در علوم توحید و کمال تفرید از اکفاء و اقران بر سر آمده و در **فارس** بشهامت رای و معالی قدر وفضیلت ذات متفرد گشت ، و بعد از نود سال که درطریق

تحقیق بگذرانید بشهور سنه خمس وخمسین و ستمائه وفات یافت،
و شیخ خرقه و پیر تربیت او مقتدی الطوایف جامع الطرائف اسوة
السالکین **اصیل الدین محمدالشیرازی** از کبار مشایخ زمان **رکن الدین**
ابی الغنایم سنجاسی بوی رسیده ، و او از شیخ **قطب الدین** از خلفاء
شیخ شیوخ **ابی نجیب سهروردی** بوده ، و خرقه **ابی نجیب** بروایتی
از طرف **شیخ ابو العباس نهاوندی** بشیخ و مقتدای جهان **ابی عبدالله**
خفیف میرسد و بروایتی از **احمد غزالی بشیخ جنید** می پیوندد .
نقل است که **شیخ اصیل الدین محمد شیرازی** از معاصران شیخ شیوخ
روزبهان قدس سره بوده ، و همواره با آن حضرت طریق انکار
می ورزیدی ؛ بجهة آنکه جمعی جوانان صاحب جمال لایزال در
صحبت شیخ متردد بودند و بدان واسطه مجال طعن یافته بود اتفاقاً
روزی بمیان مجلسی افتاده ، و شیفته جوانی نوخاسته گشت چنانچه
زمام اختیارش از دست برفت ، مدتی سردر ربقهٔ انقیاد و مطاوعت
آن جوان کشید و تسلیم او شد و خدمت آن پسر بجان اختیار کرد
روزی بحکم ابتلا ظرف خمر بر دست او داد و بحمل آن اورا
تحکیم و تکلیف نمود شیخ شیوخ **روزبهان** با او برابر باز آمد فرمود
که شیخ این بار بکش تا بعد از این انکار درویشان نکنی ، **شیخ**
اصیل الدین ظرف خمر بینداخت و در قدم شیخ افتاد و معلوم کرد
که آن صورت از حضرت عزت امتحانی بود و ترك کرد . و در تاریخ
سنه ثمان عشر و ستمائه وفات یافت در **بلیان** بخانقاهی معروف مشهور
بخانقاه شیخ اصیل الدین شیرازی مدفون است

الشیخ الامام العالم زین الدین علی بن مسعود بن نجم الدین محمد

از جملهٔ افاضل ائمه و کبار مشایخ عصر بوده ، پدر شیخ شیوخ الافاق مقتدای مشایخ الامام **امین الدین** در فنون علوم سعی میفرموده ، کتاب **مصابیح** و کتب احادیث در خدمت قاضی القضاة السعید **مجدالدین رکن الاسلام اسماعیل بن بنکروز** خوانده ، وتحصیل علوم درخدمت امام عالم **مجدالدین فرغانی وشمس الدین ابی سعید محمود بن یعقوب القزوینی** کرده و در شهور سنه ثلاث و تسعین وستمائه وفات یافت ، و در کازرون بخانقاه خلف نامدار او **شیخ الاسلام امین الدین** مدفون است در جوار قبر شیخ زاهد **ابوبکر همدانی**

الشیخ الامام العالم ابوالقاسم عبدالرحیم بن محمد السروستانی

از جمله افاضل ومشایخ عهد بود ، پیوسته با فادت درس علوم مواظب و مشتغل بودی ، **اتابك ابوبکر** عظیم معتقد خدمتش بودی . وهروقت که اتابك بخدمتش رفتی اورا وجد و حالی روی نمودی که اصلا التفات باو نمیکرد ، و در تاریخ سنه عشرین و ستمائه وفات یافت . و در **مقبره سلم** بحظیره شیخ شیوخ **حسن کردو** مدفون است

الشیخ الزاهد عفیف الدین محمد بن قطب الزمان عبدالرحمن

مقتدای زمان **متحلی** بحلیه اشفاق و احسان بوده ، و مقامات عالیه و کرامات متلالیه آن حضرت در اقطار و اصقاع مزید اشتهاری گرفته که در شرح و بسط آن حاجت بتکلف تقریر و بیان نیست . و بشهور سنه ست و سبعین و ستمائه بجوار حق پیوسته و در **قصبه فاروق** بخانقاهی که بناء **اتابك ابوبکر سعد** بوده وا کنون موسوم و منسوب بحضرت اوست مدفون است ، و بعد ازاو برادر زاده اوامام زاهد شیخ شیوخ **تاج الدین اسماعیل بن محمود بن عبدالرحمن**

قائم مقام گشته ، و در شهور سنه ثمان و تسعین و ستمائه وفات یافته ، و بعد از او خلف نامدار او شیخ‌شیوخ ملك **الافاضل عزالدین عبدالرحمن** الملقب به **نمرد** قائم مقام پدر گشت ، و بتاریخ سنه ثمان و عشرین و سبعمائه بجوارحق پیوست ، و در خانقاه مذکور بجوار پدر وعم پدر مدفون است

طبقه ششم

در ذکرطایفه از اعیان ائمه و اکابرشیوخ نامدار که از اعداد مشایخ شیراز بوده اند و این ضعیف بصحبت مبارك ایشان مشرف گشته و حق استادی بر بن ضعیف ثابت فرموده اند **ومنهم شیخی وخالی ومن افتخر به فی جمیع احوالی**

شیخ شیوخ الاسلام مقتدای ائمة الانام عضد الطالبین کهف الواصلین رشد السالکین افتخار زوار بیت الله الحرام والسائرین حاجی رکن الدین منصور المظفر بن روزبهان بن طاهر نوّر الله تربته

فهرست شمائل و فضائل عالمیان ، و دیباچه مناقب و مآثر جهانیان بوده . قریب هفتاد سال بارشاد و نصیحت خلق مواظبت نمود ، که در طرز مناصحت آنچه وظیفه حق گوئی و بلاغ باشد اهمال نفرمود ، شمهٔ از فضیلت خاندان مبارك و قدمت دودمان شریف او در طبقه پنجم ذکر کرده آمد ، واین ضعیف **صحیح بخاری** بقراءت شیخ شیوخ المتورعین فخر الملة و الدین ادام الله انفاسه القدسیه ازخدمتش استماع کرده ، و **کتاب مصابیح** در نزد او خوانده و اجازات عالیه

از او حاصل کرده و استظهار دینی و دنیاوی بدانست . و درتاریخ سنه ثلث و ثلثین و سبعمائه وفات یافت ، و در قبه که مرقد پدر بزرگوار اوست مدفون است .

و منهم الشیخ الامام العالم المرشد ملک المشایخ والافاضل المتورعین ظهیر الملة و الدین عبدالرحمن بن علی بن بزغش علیه الرحمه از کبار مشایخ و ائمه عصر بوده نباهت ذکر و وجاهت قدر اواز آن روشن تر است که بمزید وضوحی حاجت افتد . و آثارمساعی و مقامات محموده او در صرف احوال و صروف اقوال از آن زیاده تر است که به بیان اقناعی مجزا ومجزی گردد . و این ضعیف بعضی از کتاب **عوارف** در تاریخ سنه اربع عشر و سبعمائه در حضرتش خوانده ، و بخط مبارك او اجازت حاصل کرده ، و در تاریخ سنه اربع و عشرین و سبعمائه وفات یافت و در جوار پدر نامدار مدفون است .

و منهم الشیخ العالم کهف الائمة المحدثین رکن المله والدین یونس بن صدر الامام العالم السعید شمس الملة والدین محمد صفی بزرگواردین و زبده اهل یقین ومقتدای ائمه حدیث و تفسیر بوده و در فن حدیث و علوم اسناد و روایات از اکفاء و اقران برسر آمده این ضعیف کتاب **کنز الخفی** ازمصنفات جد بزرگوارش **صفی الدین عثمان کرمانی** در خدمتش خواندم و **کتاب مصابیح** من اوله الی اخره بعضی بسماع و بعضی بقراءت پیش خدمتش بحث کرده ام ، و در تاریخ سنه عشرین و سبعمائه بجوار حق پیوست :

و منهم الامام العالم الربانی نورالدین محمد بن الحاج الخراسانی

اورع ائمه عصر و ازهد علماء ایام بود ، و از قبه صباح تار کبه رواح بدرس و فتوی و صلاح و تقوی مشغول بودی ، و در اصول شرعیات و فقه دین استحضاری تمام داشت این ضعیف کتاب **حاوی** بتاریخ سنه عشرین و سبعمائه در خدمتش خوانده و مدتها استفادت از آن جناب تقوی شعار نموده ام و در تاریخ سنه اثنی واربعین و سبعمائه وفات یافت ، و در طرفی از مسجد صاحب زاهد **فخرالدین فخر اور** مدفون است .

ومنهم المولی الامام العلامة المجتهد قدوة اعاظم المجتهدین قطب الدین ابو سعید محمد السیرافی

امام ائمه جهان و افضل علماء وفضلاء عصر بوده ، در فنون علوم و تقوی متبحر و در صنوف درس و فتوی متبرز . تصانیف او از تفسیر و **توضیح کشاف و شرح لباب نحو و شرح قصیده عمید** وغیرها در اکناف و اقطار جهان انتشار یافته . این ضعیف از اول کتاب **توضیح کشاف** تا بعشر **و یسئلونك عن المحیض** استماع از آن حضرت کرده ام ، و کتاب **مفتاح العلوم فی المعانی و البیان** بتمام در حضرتش خوانده ام ، و بشهور سنه احدی و عشرین وسبعمائه بجوار حق پیوست ، و پدر بزرگوارش امام ائمة الدنیا صاحب الحکم والفتیا **صفی الدین ابو الخیر مسعود بن محمود بن ابی الفتح السیرافی** که **او را** در هر باب حصل سیاق بر اطلاق معین بوده ، و جمال فضل و آداب او بگلگونه تقوی و تدین مزین ، بیرون از منصب درس و اجتهاد مدتی از طرف **اتابك سعد کوچك** وزارت مملکت **فارس** بوی مخصوص آمده و کتاب **تنقیح کشاف** بچهار مجلد از مصنفات

اوست . و در تاریخ منتصف رجب سنه ثمان و سبعین و ستمائه وفات یافته و **بمصلی شیراز** در جوار حضرت مولانا اعظم اقضی القضات السعید **رکن الملة والدین یحیی** مدفون است .

و منهم الامام ناصر الاسلام ممهد قواعد الاحکام استاذ الائمة ناصح الامه تاج الملة والدین ابراهیم الزنجانی قدس سره

امامی متورع و فقیهی متدین بود ، مؤلفات مولانا اعظم سعید قاضی **ناصر الدین عبدالله بن عمران علیه الرحمه** از کتاب **غایت وطوالع و منهاج و مصباح** هر یکی را شرحی مفید و معتبر نوشته وخود باوجود فضل و منصب تدریس و فتوی اعتقادی عظیم بطرف ملجاء و گوشه نشینان داشتی ، و خرقهٔ طریقت از دست شیخ شیوخ **حسن بلغاری** پوشیده بود و این ضعیف کتاب **منهاج وطوالع** هر دو کتاب را از اول تا بآخر در حضرتش خوانده ام . و بشهور سنه اثنی و عشرین و سبعمائه عزیمت سفر دریا جزم فرمود ، **ودرشهر دلی** با دلی پر حسرت وفات یافت ، پدر بزرگوارش افضل الائمة المتورعین شرف الملة والدین ابراهیم بدر **دروازه نو بمزار شیخ سوسی** مدفون است :

و منهم الشیخ الامام صاحب الکشف و الالهام ملك الطریقه عمدة هداة الطرقات قدوة مشایخ الطبقات سرالله فی الارضین امین الملة و الدین محمد بن علی بن مسعود سند المجتهدین محیی ماثر سیدالمرسلین

شیخ شیوخ جهان و مقتدای اهل زمین و زمان بوده ، طبقات ارباب

طلبات و طوایف سلاك و اهل جذبات را در این عصر ملاذ وملجاء بغیر آن جناب نمیدانستند ، و بحسن ارشاد ، وکمال ارقاد او مزید استظهار و اعتضادی تمام داشتند . مقدمات متقدمان جهانیان درطی لسان انداخته ، هم در طهارت ذات وکمال ولایت و علو درجات زبدهٔ اقران آمده ، و هم در غزارت فضل و لطافت طبع ورجاحت خلق انگشت نمای جهان بوده و هم آوازه کمالیت ذات وصیت حسن ارشاد وبزرگواری او جهانگیر گشته ، درویشان واصحاب و مریدان او تا بحدود چین و اصقاع مشرق و طرف دریا تابسقسین **وبلغار** بحرمت وجود مبارك او معزز و مکرم اند ، و هریك پیشوا و متقدای جهانی گردیده اند ، خرقهٔ طریقت از دست عم بزرگوار **اوحد الدین عبدالله بلیانی** قدس سره پوشیده و در طریق مسافرت حجاز جمعی از اهل الله وائمه را در یافته و باخلاق و آداب اینطایفه تأسی فرموده و این ضعیف بکرات و مرات که بشرف صحبت مبارکش استسعاد نموده ام ، بکلمات وانفاس روح پرورش استفاده کرده ام ، و بسبیل استطراف مسموعات و لطایف کلمات و فوائد از لطائف تفسیر و احادیث بنوی و اثار مشایخ و اشعار در کتابی جمع کرده ام ، و قدوهٔ افعال و اقوال خود ساخته ام و در تاریخ غره رمضان سنهٔ سبع عشر و سبعمائه **در کازرون** تلقین ذکر از آن حضرت ستده ام ، و بدان معنی مستظهر و مفتخرم ، وفاتش بتاریخ سنه خمس و اربعین و سبعمائه بوده و در **کازرون** در خانقاهی که موسوم بآن حضرت است قبر مبارکش اکنون مقبل لب طلب سالکان و صدیقان روی زمین است ،

خاتمه کتاب

بدو فصل ایراد کرده آمد :

فصل اول

در ذکر طبقات سادات عظام ، و طایفهٔ اهل بیت نبوت و دودمان عصمت و طهارت ، که بمرقد مبارك و مقدم متبرك ایشان ، زمین **شیراز** مطیّب ومشرف است .

فصل دوم

در ذکر طبقات مشایخ و مشاهیر ائمه و اعیانی که اسامی ایشان در افواه عوام شیراز بموجبی که از سلف بخلف رسیده ؛ و القاب و کنیت واصل وانساب ایشان از هیچ مشیخه و هیچ نقل معتمد علیه معلوم نگشته است ، هم بدان موجب که اشتهار پذیرفته ایراد کرده می شود .

فصل اول

در ذکر ائمه عظام و سایر سادات و اعیانیکه اعتزاء وانتساب ایشان بدودمان نبوت وخاندان طهارت بوده :

منهم الامام بن الامام والمزن بن الغمام والسیف بن الصمصام والشبل بن الضرغام کشاف الضراء والباساء الامام احمد بن موسی شرفات شرف مزار مقدس ، ومعالی رتبت تربت معطر امام زادهٔ معصوم

كَالشَّمْسِ الشَّارِقَةِ بَيْنَ الْكَوَاكِبِ وَالنُّجُومِ بمشهور ومكتوم ازآن برتر است که بر زبان قلم سر زده تحریر رود .

قِيلَ لِي لِمَ تَرَكْتَ مَدْحَ بْنِ موسَى وَ الْخِصَالَ الَّتِي تَجَمَّعْنَ فِيهِ
قُلْتُ لا اَهْتَدِي بِمَدْحِ اِمَامٍ كَانَ جِبْرِيلُ خَادِماً لِاَبِيه

وَقَدْ رَسَخَ اللهُ مَرْقَدَهُ الْمُبَارَكَ الْمُتَبَرِّكَ لِنَوَاصِي الْمُلُوكِ وَمُقْسِماً لِلْقَسَمِ عِنْدَ الْخُصُوصِيَّاتِ وَدَفْعِ السُّلُوكِ وَكُلُّ مَرِيضٍ اَثَرَ عَلَيْهِ فَقَدِ انْتَعَشَ وَكُلُّ مُخْلِصٍ زَارَهُ فَبِحِلْيَةِ النَّصْرِ انْتَقَشَ حَتَّى قِيلَ اِنَّمَا قَبْرُ الْاِمَامِ اَحْمَدَ بْنِ موسَى تِرْيَاقٌ لِمَنْ لَدَغَتْهُ الْبَاسَاهُ پدر نامدارش امام معصوم موسى الكاظم بن الامام جعفر الصادق بن الامام محمد الباقر بن الامام على زين العابدين وطهر الطاهرين بن امير المؤمنين حسين بن الجسيم الغالب على بن ابى طالب صلوات الله و سلامه عليه در شهور سنه ثلاث وثمانين ومائه درمدينة السلام بغداد وفات كرد، قبر مبارکش هم درانجاست در زمان خلافت هرون الرشيد بوده . و از کتب ائمه بدين موجب منقول آمده که هفده پسر و نوزده دختر داشت . اسامى پسران نامدارش على بن موسى، حمزة بن موسى ، ابراهيم بن موسى ، عباس بن موسى، اسمعيل بن موسى ، قاسم بن موسى ، جعفر بن موسى، هرون بن موسى ، احمد بن موسى ، محمد بن موسى ، حسين بن موسى ، عبد الله بن موسى ، عبيد الله بن موسى ، اسحق بن موسى ،

زیدالناربن موسی ، **فضل بن موسی** ، **سلیمان بن موسی** . از این ائمه مذکور سه برادردر شهر شیرازند و تربت مطهرهٔ ایشان درین زمین مشهور و مبین و اثار ولایت و کرامات درمزارات ایشان بظهور پیوسته و بتواتر انجامیده .

اما امامزاده معصوم احمدبن موسی علیه السلام در میان شهر قریب **مسجدنو** افتاده **امیر مقرب الدین مسعودبن بدر** که ازخاصگان ومقربان **اتابك سعدبن ابی بکر سعد** بوده عمارتی در خاطر داشت ، و در آنجاینگاه قبری یافته اند مکشوف گشته ، شخص مبارك همچنان در حال اعتدال تغیر و تبدل در او تاثیرنا کرده ، خاتمی که درانگشت مبارکش بود احتیاط فرموده اند منقش بود بنام **احمدبن موسی** : ائمه و افاضل و عقلاء و اعیان شیراز جمع گشته و تحقیق کرده ، صورت در حضرت اتابك معروض داشتند **اتابك ابوبکر** مشهدی بر آنجا ساخته ، و عمارتی فرموده ، و بمرور زمان اشتهار یافته وخلق **شیراز** بعد از آنکه بکرات و مرات در حالت فروماندگی و حیرت التجابدان جناب کرده اند ، و استمداد نموده اند و مقاصد ومطالب ایشان محصل آمد و بدین منوال مشهد مبارك اشتهار یافته ، تا در اینوقت که بتاریخ سنه اربع و اربعین و سبعمائه حضرت علیه بلقیس عهد و زمان ناشر المعدلة والاحسان مؤسسة مبانی الخیرات ممهد قواعد الحسنات از فواضل تصدقات مقبوله بر سرروضهٔ مقدسهٔ او قبه عالی بر آورده ، که در رفعت با چرخ چنبری برابری میکند ، وچه جای آنست که اگر با قمهٔ عرش و سطح کرسی همسری کند روا باشد ، و مدرسه رفیع بآن ملاصق کرده ، و جماعتی از صاحا

و عباد و متصوفه و گروهی از ائمه و علماء عظام هر یکی علی قدر حالهم و مراتبهم در آن بقعهٔ شریفه مقرر فرموده ، و اکنون در مجموع مواضع و مشاهد بدین رونق مزاری معتبر و معمور کسی نشان نداده ، امیدوارم که اثر قبول خیر بموقع ایام دولت فرزند نامدار اوشهنشاه اسلام ، فرمان فرمان هفت اقلیم ، اسکندر ثانی، بانی مبانی جهانبانی ظل الله علی‌الاطلاق جمال الدنیا و الدین **شیخ ابواسحق** خلدالله ملکه برسد انشاءالله وحده‌العزیز .

و دو برادر بزرگوار او یکی امامزاده بحق **محمدبن موسی** رضوان‌الله علیه برابر مزار بزرگوار او قریب بازار بزرك مدفون است ، و یکی دیگر امامزاده معصوم **الحسین‌بن‌موسی** ، علیه‌الصلوة والسلام، در محلت **باغ‌قتلغ** از محلات **شیراز** افتاده و بگنبد باغ اشتهار یافته چه در اوائل که شخص مبارکش ظاهر گشت ، در ایام سلطنت **اتابك** بوده و بر سر قبر او گنبدی ساخته بودند ،.و بمرور ایام از حال خود بگردانیدند اما اسم گنبد بر آنجا بر قرار باقی است؟

ومنهم المخدرة المعصومة الطاهرة المطهرة المحترمة المعظمة ام کلثوم بنت اسحق بن‌زیدبن امیرالمؤمنین حسن‌بن امیرالمؤمنین علی بن ابیطالب علیه السلام

پدر نامدار اورا **اسحق** میگفتند ، و از مشاهیر ائمه و سادات حسنی بوده ، و در زمان تعدی ظلمه اخر عهد مروانیان **بشیراز** آمد چه در آن زمان اکثر و اغلب اسباط و اولاد و احفاد معصوم از دیار مألوف خود جلاء وطن اختیار داشتند ، از بیم قتل و نهب وحرق و صلب و انواع بیداد که بر خاندان‌عصمت و دودمان طهارت میرفت

در جمیع اصقاع و اطراف هر یك بنوعی متفرق گشتند ، ام کلثوم علی نفسها المطهرة وروحها المقدس سلام‌الله باین زمین افتاد و در آن عهد سلطنت شیراز بایالت عمادالدوله تعلق گرفته بود واز مشاهیر مشایخ فارس شیخ احمد بن الحسین بتقدم تمکن یافته،چون از مقدم مبارك اووقوف یافت بمزید استبشار و استظهار نمود وبمراسم احترام حقوق خدمتگاری خاندان بتقدیم میرساند ، گویند که ظلمه د ر جمیع‌اقطار استیلا داشتند وحضرت آن مخدومهٔ معصومهٔ درموضعی در گوشه های شیراز قریب دحات‌باغ نزدیك خانه احمد بن‌الحسین چند روزی مخفی گشت . چون ظلمه وقوف یافتند تفحص طلب کردند ، اورا بدیدند در گوشهٔ خزیده آن موضع را با زمین‌راست گردانیدند . و این زمان هم در آن زمین مبارك مدفون است

ومنهم الامام بن‌الامام الطود بن الشبر و البحربن الصبرو البدن
والاثر علی‌بن حمزةبن‌الامام موسی الکاظم بن‌الامام جعفر
الصادق بن الامام محمدالباقر بن‌المعصوم الامام
زین العابدین علی‌بن امیرالمؤمنین الحسین‌بن
امیرالمؤمنین‌علی بن ابیطالب صلوات‌الله علیهم

سَقَاهُم مِن التَّسنیم کَاساً رَوِیَّه ... وَ لَقَّاهُم عِزّاً بِدَارِ اَمَانِ

وَ آتَاهُم رَوحاً وَ رَیْحاً وَ بَهْجَةً ... عَلَی الرَّوضَةِ الْخَضرَاءِ بَینَ جِنَانِ

برادر پدر او **علی‌بن موسی‌الرضی** علیه السلام را در **بغداد**سنه ستین و مائتین زهر دادند رنجور گشت وعزیمت ولایت خراسان فرمود ودر **مشهدطوس** هم بر آن تاریخ بجوار حق پیوست ، **علی‌بن حمزه**

نوبخاسته بود **مامون** نسبت باو غدری در خاطر داشت ، از **بغداد** بگریخت و پیاده بشیراز آمد ، در عهد سلطنت **مامون** بود، حکم مامون متعاقب بایذاء و افناء امام زاده میرسید ، جمعی از ملاعین‌ظلمه بر سر او تاختند و اورا شهید کردند ، قبر مبارکش بیرون‌دروازهٔ **اصطخر** بمشهدی که به **علی‌حمزه** اشتهار دارد واقع گشته

ومنهم العبد المطواع والمنعام المطاع ابوالحسن‌زید اسودبن ابی اسمعیل ابراهیم بن‌ابی‌عبدالله محمد بن القاسم الرسی بن‌ابی ابراهیم بن اسمعیل بن ابراهیم بن‌الحسن المثنی بن امیرالمؤمنین الحسن بن امیرالمؤمنین علی‌بن ابیطالب علیه الصلوة

از خاندان نبوت و دودمان طهارت و عصمت غصنی بود برومند ، از کبار ائمه و سادات جهان بر سر آمده ، بعهد ایالت و سلطنت **عضدالدوله** خوابی دیده بود ، و اتفاقاً مقدم شریف او با آنچه اورا نموده بودند موافق آمد ، از سر اعتقاد با آن حضرت محبت نمود ، و دختر خود را بزنی باو داد ، اول فرزند یکه از ایشان مولود گشت **ابو عبدالله الحسین بن زید اسود** و بعد ازکمال بلوغ و حصول رشد و ظهور نجابت ایالت و حکومت شرعیات و مناصب دینی‌علی‌الاطلاق بجانب رفیع او مخصص ، درزمان وفات وصیّت فرمود که اورا در آستانهٔ مشهد **علی‌بن حمزه** دفن کنند . و بعد از وفات هم در آن موضع مدفون گشت و دختر **عضدالدوله** که حلیلهٔ او بود پهلوی قبر مبارك اورا دفن‌کردند ، و این زمان هردو قبر بر در مشهد مقدس **علی‌بن‌حمزه** افتاده چنانچه قدم زایران اول بقبر ایشان هر دو میرسد و آنگاه باندرون مشهد میروند

ومنهم نقيب النقباء في عصره ابو المعالي جعفر بن الحسين بن محمد بن زيد بن حسين بن زيد اسود

از اسباط زيد اسود بكمال ورع و تقوى و علوّ قدر و سموّ منقبت بر سر آمده بود ، و هم اندرون مشهد كريم **علي بن حمزه** قبله گاه قبر مبارك او مدفون است .

ومنهم المرتضى الامام السعيد قاضي القضاة الولي قاضي شرف الدين محمد بن عز الدين اسحق بن المعالي

چراغ دودهٔ اهل بيت رسالت . و واسطهٔ قلادهٔ نبوت و رسالت بود پنجاه سال در شهر **شيراز** صدائق شريعت را با ارقام اقلام فتوى آراى موشح و مرشح ساخته ، نبيرهٔ نقيب النقباء **ابي المعالي جعفر بن الحسين** بود و پدر نامدارش **عز الدين اسحق** نقيب با **مرتضى سعيد مجد الدين اسمعيل** كه از اجداد كرام قاضي قضاة مرحوم **سيد قطب الدين محمد** بود و قاضي **شهاب الدين** سه برادر بودند ، احكام شرعيات و قضا و نقابت و احتساب در آن عهد تعلق بآن خاندان مبارك گرفته ، و ائمه مشايخ و اعيان آن عصر مثل شيخ شيوخ **روزبهان** و امام **مرشد الدين علي نيريزي و شيخ المشايخ نجم الدين عبد الرحمن بيضاوي** وسيد الطبقات الصوفيه **خواجه عز الدين مودود زركوب** جمله بخدمتش مترددو معتقد و مستظهر بودند ، و بشهور سنهٔ احدى و اربعين و ستمائه وفات يافت و بمدرسهٔ **درسراجان** مدفون است

السيد الشريف النقيب الحسيب نظام الدين احمد العلوي

مآثر و مفاخر حضرتش زيادت تر از آنست كه در صدر بابى يا ديباچهٔ كتابى شرح توان داد ، و بشهور سنهٔ ثلثين وخمسمائه وفات **يافت** ،

ودربازارگیوه دوزان بمحلت پیراسته بمدرسه شریفی مدفون است

و منهم الشریف المتکلم المحدث حیدر المنور الهاشمی

از جملهٔ سادات و ائمه زمان بفضل و تقوی ودرس و فتوی مشهور و معروف بود ، و در عصر **اتابک سعد بن زنگی** اشتهاری عظیم یافت چنانچه مشارالیه گشت و بشهور سنهٔ عشر و ستمائه وفات یافته وبمدرسه **منکو** بر در جوار مزار **ام کلثوم** مدفون است .

ومنهم ابوالنسائب بن اسحق الشامی

از سادات **شام** بود و در اوائل عهد سلطنت **عضدالدوله بشیراز** آمد و شعراتی چند از فرق مبارک حضرت رسول صلوات الله علیه ازاجداد خود بتوارث یافته ، و با خود داشت ، و هنگام وفات وصیت نمود تا آن شعرات درچشم اونهند و با او دفن کنند ، و آن مویها با اودر خاك نهادند ، و این زمان قبر مبارك او **بدرسلم** بموی رسول اشتهار دارد

ومنهم السید العالم التقی المتورع المحقق المتفرد فی الحق والدین علی بن عربشاه بن امیرانبه .

در علوم شرعیات و فنون ادبیات بی نظیر بوده ، و با وجود کمال فضل در شیوهٔ تفرید و بیان توحید دستی عظیم داشت ، و مجلس حکم و قضا مدتی برای او قائم بود ، و در آخر عهدعزلت و انقطاع اختیار فرمود و بتاریخ سنهٔ خمس عشر و ستمائه وفات یافت و **بدرسلم** مدفون است ، شجره طهارت آثار واصل قویم او بدو غصن انفصال یافته ؛ از یکطرف **مرتضی سعید عزالدین اسحق بن الامام ضیاء**

الدین علی بن عربشاه که از جملهٔ فضلاء عصر بعلم و تقوی بر سر آمده و در محلت **دشتك** مدفون ، و از طرف دیگر **مرتضی سعید مغفور بهاء الدین حیدر بن عربشاه بن علی بن عربشاه** که بکمال زیادت علم وعلوّمرتبت و سموّمنقبت از امثال و اقران قصب‌السبق‌ربوده بود ، تاج تارك علما و سادات زمان که امروزمقتدای ائمه و وعاظ مملکت ،

السید العالم الزاهدالورع قدوةالافاضل عصمةالعباد اصیل الدین عبدالله بن سعدالعلوی

یگانهٔ عهد و مشارالیه زمان بود صاحب تقشف وورع در احکام شریعت نبوی باقصی الغایه و اوقات شریف را باحیاء مراسم سنت مصطفوی صرف فرمودی

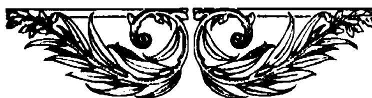
لَیْسَ عَلَی اللّٰهِ بِمُسْتَنْکَرٍ اَنْ یَجْمَعَ الْعَالَمَ فِی وَاحِدِ

بتاریخ سنهٔ خمس و ثمانین و ستمائه وفات یافته ، قبر مبارکش در مزار مشهور و معروف **بمحلت سراجان** افتاده همچون تریاك دوای دلهای غمناك است

ومنهم الصارف عمره فی انواع القربات المرتضی الولی نقیب النقباء تاج الدین جعفر بن ابراهیم الحسینی

نقیب النقباء بوده ، سن مبارکش بهشتاد ونه سال رسیده که بغیر از تقفد و طریق مردم داری و مراقبت گوشه نشینان اختیار نفرمود ، و با وجود کمال منصب و علوّ مراتب عظیم‌بتفقّد صلحا و گوشه‌نشینان بودی ، و خاص تعلق ارادتی با حضرت شیخ شیوخ‌الاسلام **خواجه عزالدین مودود زرکوب** داشتی ، وخرقهٔ طریقت ازدست‌مبارك‌او

پوشیده بود ، و بدان افتخار فرمودی ، و بتاریخ سنۀ ثلاث وسبعمائه وفات یافت و در طرفی از دار السیادت شیراز که ملا صبق مدرسۀ مرتضی اعظم سعید سید مجدالدین ابوعلی است مدفون است و مرقد مبارکش مزاری مجرب است.

فصل دوم

از خاتمهٔ کتاب در ذکر اسامی مشایخ چند که در شیراز مشهور و معروف اند و آن مزارات در زبان عوام اعتبار و اشتهاری گرفته هر چند اسامی این جماعت معلوم و مثبت در کتابی یا مشیخهٔ نیست بدانموجب که تا غایت باستفاضه مذکور گشته و در حیز تحریر درآورده میشود

منهم الشیخ رندان بن عثمان

مزاری بزرگوار است، و بهر حاجت که توجه بان حضرت نمایند مقاصد بحصول پیوسته ، و ائمه آن مزار مبارك را در استمداد همت معتبر دانسته اند ، و اکثر طوایف گویند که از نسل **عثمان** میباشد، و آن مزار بزرگوار **در محلت دشتك** واقع است، در زمان مفخر آل سلمان **فخر الدین عبدالرحیم** بر سر مرقد مبارك او قبهٔ رفیع و بقعهٔ ملاصق مزار کرده تقبل الله عنه حسناته

ومنهم الشیخ محمد بن الهیثم

قدوهٔ مشایخ متقدم بوده و مزار او بمحلت **پالانگران دشتك** بعلمدار رسول مشهور است ، و این ضعیف از پدر خود شیخ الاسلام **شهاب الدین حمزهٔ زرکوب** قدس سره شنیدم که روایت فرمود از جد بزرگوار خود **خواجه عزالدین زرکوب** قدس سره که بتاریخ سنهٔ ثلاث و اربعین وستمائه فرموده بود که اولیاء و ابدال در **شیراز** از روضهٔ شیخ **محمد بن الهیثم** غایب گردیدند باید که در آن مزار مبارك بادب قدم نهند که مقام ارباب حضور است

ومنهم منذربن قیس

آن مزار مبارك در مقبرهٔ **باغ‌نو** افتاده محاذی **رباط ابوذرعه‌اردبیلی** و زیارت حضرتش عظیم منجح و مفید است اما حقیقت اومعلوم نـکشته

ومنهم الشیخ ابراهیم

مزار مبارك او در کوچهٔ شیراز افتاده و از قدماء افاضل و مشایخ بوده بر صندوق او دیدم نوشته بود ، بتاریخ سنهٔ احدی و ثلثمائه والله اعلم بحقایق‌الامور

ومنهم الشیخ دولت

مزاری مشهورو معروف است در لوحی که بر سر مزار است برین نوع نوشته که از اولاد **ابراهیم بن مالك اشتر** بوده و حقیقت این معلوم نـگشت

ومنهم الشیخ عروة

مزاری است و آن محلت را بحضرت شیخ انتشار است بسیاری گویند که از صحابـه بوده و بعضی گویند که از تابعین است وحقیقت این خبر مسطور ندیدم

معاذبن جبل

از جملهٔ مزار مشهور است و اکـثر عوام بدین معنی قائل انـد که جبل از کبارصحابه بوده و در دیار شام مدفون است از جمله مشایخ بوده و نام او موافق افتاده و اینصورت محقق است

منذربن عبدالله منذر

اغلب بر آنند کـه از اولاد **منذرقیس** بوده و اورا **شاه منذر** گویند و حقیقت احوال مبارك او باین ضعیف نرسیده اما مزاری **جلیس** و

موضعی انیس است و بر سر محلت شیراز افتاده و ذکر ائمه مشایخ بأین مقدار مختصر کرده آمد والله اعلم بحقایق الامور وصلی الله علی سیدنا محمد واله الطیبین الطاهرین اجمعین برحمتك یا ارحم الراحمین والسلام

آقای شعاع الملك یگانه ادیب فاضل که نسخهٔ اصل شیرازنامه متعلق بایشان است و شمهٔ از شرح حال آن بزرگوار در سابق گفته آمد در خاتمه این کتاب چند سطر شعری ایراد فرموده اند که حاکی از تاریخ سال طبع این کتاب (یعنی سال ۱۳۵۰ هجری قمری) خواهد بود و ما عیناً اشعار معزی الیه را نقل میکنیم

بهمن کریمی

به به شد ای کریمی شیراز نامه مطبوع
اغلاط کاتبان را کردند ازو چو مرفوع
تا بو که کس نشاند مجرم بجای محرم
ای کاش دست کتاب گشتی زخامه مقطوع
دی از غلط نویسان تاریك بود و مخفی
این نامهٔ که امروز مصقول گشت ومصنوع
وقتی بمجمع من بودند اهل دانش
این نامه‌اندر آن جمع تصحیح شدزمجموع
لیکن چو روز اول مقرون نشد بصحت
چون از خلاع فاخر یکباره بود مخلوع
از خامهٔ کریمی پوشید جامهٔ نو
شد نامهٔ سعادت بانام او چو مرجوع
هر هفت کرده گفتی آمد مه دو هفته
کاهی ز نثر مصنوع وقتی بنظم مرصوع

ینبوع دانش آمد تالیف بن ا ی الخیر

ای تشنـه فضائل سیراب شوز ینبوع

از این نسیب وتشبیب موضوع کارخیراست

برگشتم از حواشی داخل شدم بموضوع

تاریخ سال طبعش اول شعاع گفتا :

«به‌به‌شدای کریمی‌شیرازنامه‌مطبوع»

شیراز یکشنبه ۲٤ ذیحجه ۱۳۵۰ هجری قمری

شعاع الملك

فهرست اماکن

*

فهرست اسماء الرجال

آخری درج شدہ تاریخ پر یہ کتاب مستعار
لی گئی تھی مقررہ مدت سے زیادہ رکھنے کی
صورت میں ایک آنہ یومیہ دیرانہ لیا جائے گا۔

کتب خانہ
جامعۂ عثمانیہ

۱- اراکین مجلس اعلیٰ، مجلس انتظامی، مجالس تعلیمات و صاحبانِ نصاب پانچ کتابیں ایک ماہ تک اور گزیٹیڈ عہدہ داران جامعہ ایک ماہ تک اپنے پاس رکھ سکیں گے

۲- اساتذۂ جامعۂ عثمانیہ و کلیات دس کتابیں ایک ماہ تک اپنے پاس رکھ سکیں گے اور اراکین دارالترجمہ دس کتابیں ایک ماہ تک اپنے پاس رکھ سکیں گے۔ اور اعزازی

۳- طلبا ایم اے، ال ال بی اور تحقیقاتی جماعتوں کے طلبا تین کتابیں ایک ماہ تک اپنے پاس رکھ سکیں گے۔ طلبا پانچ کتابیں دو ہفتہ تک اپنے پاس رکھ سکیں گے

۴- مدت مقررہ پر کتابیں واپس نہ ہوں تو طلبہ سے حساب ایک آنہ یومیہ فی کتاب جرمانہ لیا جائیگا۔

۵- بشرط موقع کتابیں گھر جانے کی اجازت دی جاسکیگی مگر اس غرض کے لئے کتب خانہ میں کتاب کا لانا لازم ہے۔

۶- کتابیں گم یا خراب ہو جائیں تو مستعیر پر ذمہ داری عائد ہوگی۔

۷- کتابوں پر کسی قسم کا نشان لگانا یا لکھنا منع ہے۔

۸- قلمی نسخے اور حوالے کی کتابیں جاری نہ کی جاسکیں گی۔ فقط